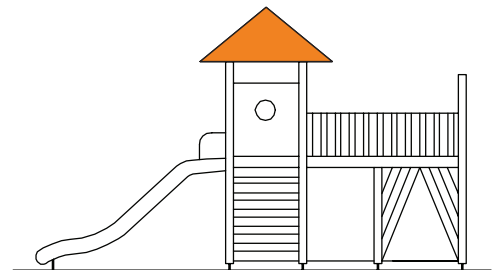
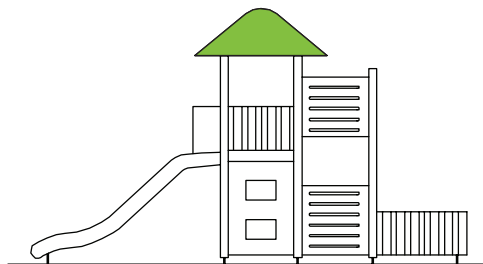
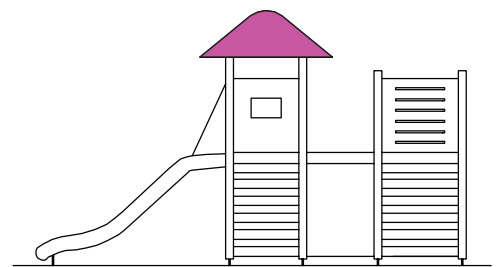
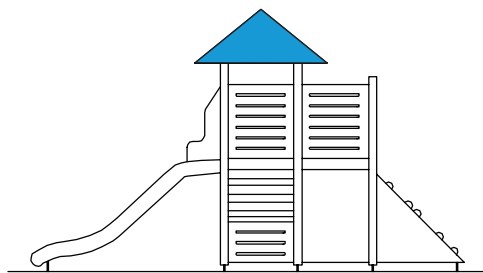

LIKRIKTAT = LEKRIKTAT?

En studie av lekplatser och lekredskap, deras lekvärden och utvecklingsmöjligheter ur ett landskapsarkitektperspektiv

Standardized play = Playworthy?

A study of playgrounds and playground equipment, their playability and possibilities for development from a landscape architect's point of view

Susanne Enbom

Examensarbete i landskapsarkitektur,
30 hp, Avancerad nivå
Landskapsarkitektprogrammet
Självständigt arbete vid LTJ-fakulteten
SLU Alnarp, 2012

Sveriges lantbruksuniversitet
Fakulteten för landskapsplanering,
trädgårds- och jordbruksvetenskap
Område Landskapsarkitektur

Sveriges lantbruksuniversitet
Fakulteten för landskapsplanering,
trädgårds- och jordbruksvetenskap
Område Landskapsarkitektur

Svensk titel: Likriktat = Lekriktat?

En studie av lekplatser och lekredskap, deras lekvärden och utvecklingsmöjligheter ur ett landskapsarkitektperspektiv

English title: Standardized play = Playworthy?

A study of playgrounds and playground equipment, their playability and possibilities for development from a landscape architect's point of view

Författare: Susanne Enbom

Handledare: Märith Jansson, SLU, LTJ-fakulteten, område Landskapsutveckling

Biträdande handledare 1: Martin Hultström, Konstruktör, Slottsbros AB

Biträdande handledare 2: Kaj Rolf, SLU, LTJ-fakulteten, område Landskapsutveckling

Examinator: Eva Gustavsson, SLU, LTJ-fakulteten, område Landskapsarkitektur

Biträdande examinator: Maria Kylin, SLU, LTJ-fakulteten, område Landskapsarkitektur

Kurstitel: Examensarbete i landskapsarkitektur

Kurskod: EX0545

Omfattning: 30hp

Nivå och fördjupning: A2E

Program: Landskapsarkitekturprogrammet

Ämne: Landskapsarkitektur

Utgivningsort: Alnarp

Utgivningsmånad och år: Oktober, 2012

Omslagsbild: Susanne Enbom

Foton och bilder: Susanne Enbom om inget annat anges

Serienamn: Självständigt arbete vid LTJ-fakulteten, SLU

Elektronisk publicering: <http://stud.epsilon.slu.se>

Nyckelord: barn, design, landskap, lek, lekplats, lekredskap, utelek

Keywords: children, design, landscape, outdoor play, playground equipment

Abstract

This thesis reviews the current design and use of playgrounds and play equipment. Strong critique is raised against their potential to support different sorts of play and it is argued whether or not these playgrounds are being used at all.

The goal of this thesis is to investigate how landscape architects can have a more flexible and creative approach towards play equipment in the future. The aim is to suggest strategies for how play equipment can be improved to be as attractive as possible for children and their families.

The introduction argues that children's play is important for their development, citing several relevant studies. Further discussions regarding play in public playgrounds are based on academic literature. The safety standard SS-EN 1176-1177 is of special interest in terms of the positive and negative impacts of this standard on playgrounds. From the research, six strategies are suggested for potential improvement of playgrounds and play equipment. Of these, three strategies are chosen and a new set of playground equipment is proposed based on them.

By anchoring the design of this new playground equipment in my research, it is my hope to allow architects more freedom when designing playgrounds. This new standard of play equipment would not only meet users' needs but would thereby improve the playability and usability of playgrounds as a whole.

Sammanfattning

Uppsatsen behandlar utseendet och användningsfrekvensen hos lekplatser och lekredskap. Skarp kritik riktas mot deras potential att gynna olika former av lek och det argumenteras för huruvida de faktiskt används.

Arbetets mål är att undersöka hur man som landskapsarkitekt kan arbeta med lekredskap på ett mer mångsidigt och kreativt sätt än vad som görs idag. Syftet med arbetet är att föreslå strategier för hur lekredskap kan förbättras så att lekplatser ska bli så attraktiva som möjligt för barn och deras familjer.

Arbetet utgår ifrån att lek är viktigt för barns utveckling och inkluderar en kort introduktion till detta baserat på litteraturstudier. Vidare diskussioner kring lek på offentliga lekplatser med avseende till lekvärde och lekbehov förs med hänvisning till litteraturstudier. Säkerhetsstandarden SS-EN 1176-1177 ges särskilt utrymme för att påvisa fördelar och nackdelar som standarden medfört på lekplatser och lekredskap. Med utgångspunkt i litteraturen föreslås sex strategier för hur potentiella förbättringar kan göras hos lekplatser och lekredskap. Utifrån valda strategier ritas en serie nya lekredskap. Lekredskapen förväntas förbättra brukares behov avseende användning och lekbarhet men även arkitekters behov av friare ramar för hur lekredskapen får användas i gestaltningen.

Tack!

Lekplatser engagerar, inte tu tal om den saken! Det har varit helt fantastiskt att under exjobbet komma i kontakt med så många hängivna personer: förskolelärare, fritidspedagoger, lekutrustningsföretag, ljusdesigners, bloggare, forskare och studenter- från arkitektkåren men även andra discipliner. Ett stort tack till er alla för den kunskap och de synpunkter ni bidragit med till mitt arbete!

Det är dock några som förtjänar att omnämnas speciellt utan vars hjälp arbetet inte hade nått lika långt. Först och främst ett stort tack till mina två handledare Märit Jansson på SLU Alnarp och Martin Hultström på Slottsbro AB. Det är alltid roligt att arbeta med personer som brinner för det de gör- deras intresse smittar av sig- och så har det definitivt varit i det här fallet. Ett stort tack till er båda för goda idéer, kontinuerlig stöttning och handledning under arbetet!

Anne Dahl Refshauge, tack för ett givande möte som gav nya infallsvinklar och uppslag till arbetet. Martin Hellberg, tack för intressanta synpunkter och handledning i belysningsfrågor. Kaj Rolf, tack för kompletterande handledning i konstruktions- och gestaltungsfrågor.

Tack exjobbgruppen för alla goda råd och fikor!

Sist, men inte minst, tack Karin, Joséphine och Martin för att ni stöttar i allt!

Innehållsförteckning

Inledning	13.
Bakgrund	13.
Syfte och mål	14.
Frågeställningar.....	14.
 Metod.....	 14.
Evidensbaserad design.....	14.
<i>Litteraturstudier</i>	16.
<i>Samarbete med ett lekredskapsföretag</i>	16.
<i>Omvärldsanalys</i>	17.
<i>Studiebesök</i>	18.
<i>Modellbygge</i>	18.
Avgränsningar.....	19.
Definitioner/ arbetets utgångspunkt.....	19.
 Varför är det viktigt att leka?.....	 21.
Vad är lek?.....	21.
Vad utvecklas i leken?.....	22.
Olika lekformer.....	24.
 Lekplatser och lekredskap.....	 27.
Barn och andra brukare.....	27.
<i>Pojkar och flickor</i>	28.
<i>Barn och vuxna</i>	28.
<i>Barns perspektiv och brukarmedverkan</i>	30.
<i>Behövs lekplatser?</i>	30.
Lekredskap och natur.....	31.
Historia.....	33.
Olika typer av lekutrustning.....	36.
<i>Redskap för rörelse</i>	36.
<i>Redskap för att låtsas, skapa och konstruera</i>	40.
Omvärldsanalys.....	42.
Olika typer av lekplatser	44.
Säkerhet	46.
<i>Säkerhetsföreskrifter</i>	
<i>- de viktigaste måtten att komma ihåg</i>	49.
Vad baseras utformningen av lekredskap på?.....	52.
Sammanfattning	53.
<i>Sammanfattande kritik mot lekplatser och lekredskap</i>	53.

Utvecklingsstrategier för lekredskap.....	55.
Mer utmanande.....	57.
Passa barn i olika åldrar samt även tilltala vuxna.....	57.
Inkorporerade med landskapet.....	59.
Utan en uttalad funktion.....	61.
Unika lekredskap.....	63.
Möjlighet att förändra.....	65.

Gestaltning av lekredskap utifrån

utvecklingsstrategierna.....	67.
Val av utvecklingsstrategier.....	68.
<i>Förutsättningar</i>	69.
Studiebesök.....	70.
<i>Nimis</i>	70.
<i>Rum för utelek</i>	71.
Tidiga skisser.....	72.
Koncept - Idé.....	73.
Realisering.....	74.
<i>Arbetsmodell</i>	75.
Böjen.....	76.
<i>Konstruktionsritningar</i>	76.
<i>Detaljer i konstruktionen för mervärde i leken</i>	77.
Höjdarn.....	78.
<i>Konstruktionsritningar</i>	78.
<i>Detaljer i konstruktionen för mervärde i leken</i>	79.

Diskussion.....	81.
Metodreflektion.....	81.
<i>Evidensbaserad design</i>	81.
<i>Att gestalta ur ett barnperspektiv</i>	82.
Säkerhetsaspekter.....	82.
Vad baseras utformningen av lekredskap på?.....	84.
<i>Framtida trender?</i>	84.
Att gestalta och konstruera lekredskap.....	86.
<i>Att samarbeta med ett företag</i>	87.
<i>Svagheter med lekredskapet</i>	88.
<i>Styrkor med lekredskapet</i>	88.
<i>Utvecklingsstrategier för lekredskap</i>	89.

Källhänvisning.....	91.
Litteratur.....	91.
Muntliga källor.....	93.
Elektroniska källor.....	93.
Bilder.....	94.

Bilagor.....	95.
--------------	-----

Inledning

Bakgrund

Lek är livsviktigt för barns utveckling (Knutsdotter Olofsson, 1992). För barn kan leken ske när som helst och var som helst. Trots det har vi hamnat i en situation där vi pekar ut speciella platser för barn att leka på: Lekplatser. Barn idag har mer inrutade scheman än bara en generation bakåt och det är fri lek och utomhusvistelse som bortprioriterats (Söderström, 2011). Därför blir det än mer viktigt att skapa attraktiva lekplatser som lockar barnen, och inte minst deras föräldrar, att komma ut och ägna sig åt fri, oplanerad, lek (Dahl Refshauge, 2012.) Lekplatserna idag både kan och behöver förbättras då de många gånger upplevs som oinspirerande, fantasilösa och likriktade (Norén Björn, 1977; Woolley, 2008; Jansson, 2009). Hur har vi hamnat här?

Själva idén med lekplatser började i all välmening i slutet av 1800-talet med tanken att skydda barnen från den ökande trafikmängden (Coninck-Smith, 2011). Men i takt med att säkerhetsaspekterna på lekutrustningen och lekplatsen blivit allt viktigare har vi börjat tulla på lekplatsens lekvärden (Woolley, 2008). Även det faktum att lekredskap snarare än vegetation väljs som lekmaterial leder till alltför välstädade ytor där barnen inte har möjlighet att använda sig av lösa föremål i leken (Nicholson, 1971). Många gånger är i stort sett all utrustning på lekplatsen prefabricerad med ett standardiserat uttryckssätt (Woolley, 2008). Säkerhetsföreskrifterna kring lekredskap är enormt omfattande varför ett prefabricerat lekredskap är det enklaste alternativet att använda. Samtidigt som standardiseringen skapar en säkrare lekplats hämmas även (landskaps)arkitektens möjligheter till att arbeta med lekplatsens utseende och lekredskapen själva på ett kreativt sätt. Det är enbart i få, ofta påkostade, projekt som mer arbetade lekredskap eller rent av platsspecifika lekredskap används. I slutändan leder detta till en likriktning av lekplatsernas utseende där jag som landskapsarkitekt många gånger hade önskat en större frihet i användandet av lekutrustningen för att kunna jobba mer omsorgsfullt med lekplatsens utseende och uppnå ytterligare lekvärden.

Hur ska jag som landskapsarkitekt tänka när jag bläddrar i katalog efter katalog som skriker ut sina produkters unika egenskaper, och jag i efterhand inte kan skilja den ena från den andra? Regelverken finns här och kommer med största sannolikhet inte att försvinna, snarare skärpas till än mer. För att kringgå problemet med likriktade lekplatser måste följaktligen lekredskapen och deras konstruktion göras mer attraktiva för lek och även erbjuda mer flexibilitet till (landskaps)arkitekten.

Syfte och mål

Syftet med arbetet är att undersöka hur man som landskapsarkitekt kan arbeta med lekredskap på ett mer mångsidigt och kreativt sätt än vad som görs idag.

Arbetets mål är att föreslå strategier för hur lekredskap kan förbättras så att lekplatser ska bli så attraktiva som möjligt för barn och deras familjer. Genom att själv gestalta lekredskap utifrån strategierna vill jag visa hur man som landskapsarkitekt kan gå tillväga för att utveckla lekredskap. Målgruppen för arbetet är arkitekter och landskapsarkitekter, studenter såväl som yrkesverksamma men även produktutvecklare av lekredskapsutrustning.

Frågeställningar

Frågeställningar för att uppnå arbetets mål och syfte:

- * Vad baseras utformningen av lekredskap på?
- * Vilka brister finns hos dagens lekplatser och lekredskap?
- * Hur kan en lekutrustning utformas för att möta de brister som finns hos lekutrustningen idag?

Metod

Huvudmetoden för arbetets tillvägagångssätt grundar sig på Evidensbaserad design. Metoder som används i arbetet med Evidensbaserad design är litteraturstudier, samarbete med ett lekredskapsföretag och omvärldsanalys. Kompletterande metoder som använts är studiebesök och modellbygge.

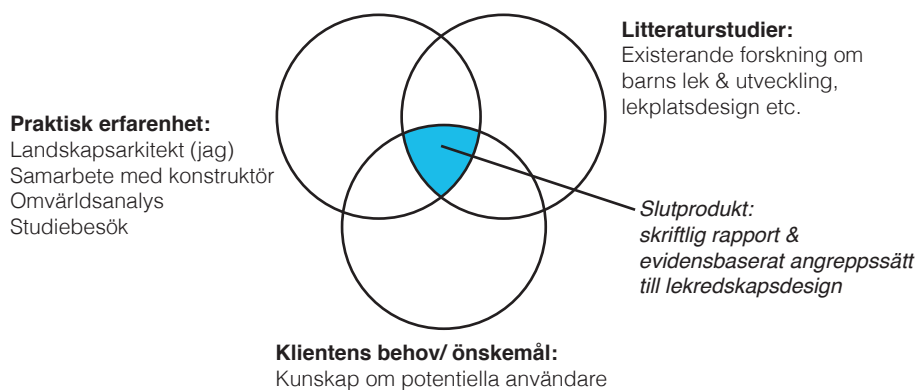
Evidensbaserad Design

Metoden för arbetet grundar sig på Evidensbaserad design (EBD) och Evidensbaserad landskapsarkitektur (EBLA) (Brown & Corry, 2011). EBD kan beskrivas som en samverkan mellan praktisk erfarenhet, kunskap om klientens behov och relevant vetenskaplig forskning ifrån flera fält (se figur 1). Trots studier som visat på fördelarna med att arbeta utifrån teoretiska grunder baseras fortfarande en stor del av landskapsarkitekturens praxis på antaganden snarare än fakta (ibid). Brown och Corry (2011) förespråkar att landskapsarkitekter använder sig av EBLA i gestaltningen för att stödja utformningen på vetenskaplig forskning och inte enbart på tyckande. EBD och EBLA har tidigare applicerats på forskning om lekplatser och lekredskap av Anne Dahl Refshauge (2012) som metod för att undersöka deras förbättringsmöjligheter.

Yrkesverksamma använder givetvis redan kunskap för att motivera sina beslut, men den kunskapen kommer främst ifrån deras eget fält (Brown & Corry, 2011). EBD och EBLA förväntas använda flera fält och bör vända

sig även till andra discipliner för att få en bredare kunskapsbas. Att gå utanför sitt yrkesfält för informationsinhämtning är framförallt framgångsrikt när gestaltning sker för specifika användargrupper (ibid). I det här fallet med design av lekredskap kan det betyda användning av forskning inom barns utveckling, forskning kring lek och forskning kring lekplats- och lekredskapsdesign (Dahl Refshauge, 2012). I mitt fall har jag angripit lekredskapsgestaltningen utifrån tre håll: från förskolepedagogiken genom inläsning av litteratur om barns utveckling och lek, från säkerhets- och konstruktionsaspekten genom samarbete med en konstruktör på ett lekredskapsföretag, samt från mitt eget fält, ett landskapsarkitektperspektiv, genom litteraturstudier och studiebesök för att lära mig mer om lekplats- och lekredskapsdesign.

Fokus under arbetet har hela tiden varit mot gestaltningen och konstruktionen av lekredskap. För att sätta in gestaltningsuppgiften i ett större sammanhang inleds arbetet med en litteraturstudie med fokus på vilka faktorer som har påverkat utformningen av lekredskap. Vidare behandlar inledningen information om barns behov av lek; hur leken kan triggas och hur barn kan lockas till rörelse. Den inledande litteraturstudien ligger till grund för gestaltningsfasen. Under gestaltningsfasen utvecklas ett lekredskap. Denna del sker i samarbete med lekredskapsföretaget Slottsbro som bistår med handledning. Arbetet avslutas med en diskussion kring frågor som väckts under inledningen angående utformningen av lekredskap och barns behov av lek. Utformningen och användbarheten av lekredskapet jag själv ritat utvärderas utifrån redskapets styrkor och svagheter.

Figur 1: Illustration över EBD, baserad på illustration 'Figur 1' av Dahl Refshauge (2012), sid. 22

Litteraturstudier

Litteraturstudien syftar till att hitta information om användning och utvecklingsmöjligheter hos dagens lekplatser och lekredskap. Utifrån kriterierna för EBD och EBLA var det viktigt för mig att läsa om teorier kring barn och lek då jag varken har tidigare erfarenhet av att arbeta med barn och mer eller mindre har obefintlig kontakt med barn i vardagen. Den litteratur jag har använt i detta syfte var initialt litteratur som riktades till blivande förskolelärare. Jag har utifrån den litteraturen gått vidare och läst litteratur av de personer som varit tongivande för hur vi idag ser på barn och barns lek, exempelvis Jean Piaget, Erik Homburger Erikson och Birgitta Knutsdotter Olofsson. Information om lekredskapens historia har jag funnit genom att läsa litteratur om parkernas historia samt genom studier av äldre lekredskapskataloger ifrån 1970-talet och framåt. Genom bloggen Playscapes (<http://playgrounddesigns.blogspot.com/>) hittade jag min äldsta referens: Playground technique and playcraft. Boken är ifrån 1909 och beskriver olika lekredskap och hur de kan konstrueras.

Informationen om säkerhetsaspekter och säkerhetsföreskrifter kommer främst ifrån skriften Standardsamling 2:2009 Lekredskap (Berggren, 2009) som är den senaste upplagan avseende lekredskap och säkerhet ifrån SIS (Swedish Standard Institute). Skriften behandlar vilka regler och bestämmelser som gäller för lekplatser och lekredskap samt visar typexempel i form av ritningar hur säkerhetsföreskrifterna ska följas.

En viktig källa i arbetet har varit Eva Norén Björns bok "Lek, lekplatser, lekredskap". Norén Björn redogör i boken för sina observationer av om och hur lekplatser och lekredskap egentligen används. Boken är ifrån 1977 och följaktligen 35 år gammal. Undersökningen är omfattande och unik i sitt slag. Mindre studier av hur naturliga element, utseende och komplexitet påverkar leken har moderna företrädare i forskningsfältet men det saknas studier av samma magnitud som den Norén Björn gjorde 1977. Bristen på litteratur inom området vittnar om ett eftersatt forskningsområde.

Valet av litteratur har jag fått fram genom råd från min handledare, sökningar på Alnarpsbiblioteket med sökord som barn, lek, lekutrustning, lekplatser och design. Jag har även läst examensarbeten, både från SLU och från andra skolor, vars ämnen tangerar mitt område och läst vidare i de källor som varit relevanta för mitt arbete. Jag har även följt bloggar som handlar om lekplatser för att få grepp om rådande trender.

Samarbete med ett lekredskapsföretag

När idén om att utveckla ett lekredskap väcktes kom även tanken om ett samarbete med ett lekredskapsföretag. Efterfrågningar gjordes hos de större lekredskapsproducenterna i Sverige och slutligen föll valet på Slottsbro AB. Slottsbro ligger i Värmland nära Grums och säljer och tillverkar park- och lekutrustning. Fördelen med ett samarbete med just Slottsbro är att de är tillräckligt stora för att kunna tillhandahålla handledning under arbetet samt kunna producera en slutprodukt om de anser att slutresultatet är tillfredsställande. De är däremot inte så stora att de har en extern produktutveckling varför mina tankar och idéer kom direkt till tillverkningsenheten.

Samarbetet inleddes med ett besök på fabriken i Grums i februari 2012. Till det första mötet med min kontaktperson Martin Hultström, konstruktör på Slottsbro, hade jag utifrån inläst litteratur tagit fram en sammanfattande lista med kritik mot lekredskap samt kontrande utvecklingsstrategier att diskutera kring (se sid. 55). Jag hade även med fyra bildkollage på vart och ett av mina föreslagna angreppssätt (se figur 34-83, sid. 56-64). Bildkollagen fungerade som underlag vid diskussioner kring potentiell utveckling av lekutrustning. Då arbetet utgår ifrån en litteraturstudie om vad som behöver förbättras hos dagens lekredskap var inte målet att få redskapet att passa in med Slottsbro's övriga sortiment. Förutsättningarna från Slottsbro var väldigt fria med det enda förslaget att jag skulle använda mig av limträ, vilket företaget främst arbetar med till lekredskap. Däremot var inte materialvalet låst och om ett annat material föreslagits hade det också varit av intresse. Besöket i Grums varade i två dagar där den första dagen ägnades åt diskussioner kring lekredskap: vilken typ av lekredskap som skulle utvecklas och vilket/ vilka angreppssätt som skulle väljas. Jag fick även besöka fabriken och se hur Slottsbro's produktion och underhåll av lekredskap går till. Den andra dagen besöktes olika bygglekplatser i Karlstad och en informell intervju gjordes med Janne Rannberg och Kent Blomberg som jobbar på Parkeken Orrleken i Karlstad (se Bilaga 2).

Under våren 2012 fortsatte handledningen kontinuerligt via e-post, först angående skisser och sedan konstruktionsritningar. Handledningen berörde främst konstruktion som bärighet, vinklar och montering men även gestaltning som skala och utseende på utrustningen.

Omvärldsanalys

I en omvärldsanalys inhämtas information om en organisations utomstående verklighet (Axelsson & Agndal, 2005). En entydig definition saknas för begreppet och en omvärldsanalys kan kort sägas svara på: 'Vad är det som händer i omvärlden?' 'Hur påverkar händelserna organisationen?'. En omvärldsanalys behöver inte följa en särskild modell (ibid) varför jag valt att dels jämföra dagens utbud av lekutrustning mellan olika lekredskapsföretag och återförsäljare avseende materialval, utseende/ användningsområden, lekvärden, möjligheten att som kund förändra utrustningen, bästsäljare och framtidsprognos.

Jämförelsen har inneburit en genomgång av respektive företags hemsida och produktkataloger. Urvalet av företag har gjorts utifrån hur vanligt förekommande de är på den svenska marknaden där tre av de största företagen valts ut. Företag vars utbud skiljer sig från det traditionella har valts ut för att få ett varierat utbud. I jämförelsen har inte prisskillnader tagits med som en faktor även om det troligtvis har betydelse för lekredskapets utseende och funktioner. Avseende 'utseende/ användningsområde' och 'lekvärden' är det inte vilka lekvärden företaget säger att deras lekredskap har utan vilka lekvärden jag uppfattar att lekredskapen faktiskt har. Jag bedömer lekvärden utifrån Norén Björns (1977) kritik mot lekutrustning.

I omvärldsanalysen ingår semi-strukturerade intervjuer som gjordes med företagsrepresentanter ifrån HAGS, Slottsbro, Kompan, Lek & Fritid, Lappset och Stiliom under Landskapsingenjörsdagen på Alnarp 2012-02-02 (se Bilaga 1). I en semi-strukturerad intervju har intervjuaren med sig ett frågeschema, det vill säga en uppsättning med frågor. Till skillnad från en strukturerad intervju kan frågorna ställas i valfri ordning men det rekommenderas att de ställs i rätt följd för att exempelvis inte glömma någon av frågorna. En eventuell jämförelse mellan respondenternas svar blir mer fullvärdig om frågorna ställts i samma följd. Frågorna i en semi-strukturerad intervju är mer allmänt formulerade och det finns utrymme för följdfrågor (Bryman & Bell, 2011). En semi-strukturerad intervju var den mest fördelaktiga undersökningsformen eftersom jag ville hålla samtalet på en informell nivå och inte visste hur mycket tid jag kunde få med de olika företagsrepresentanterna.

Svaren från intervjuerna får representera en nulägesrapport om vilka lekredskap som det säljs mest av och vilka lekredskap vi kommer se mer av i framtiden. Syftet med frågorna var även att få inblick i de olika företagens praktiska kunskaper kring lekredskap, i synnerhet produktionsutveckling och förväntade kommande trender.

För att få en översikt över hur lekredskapen sett ut bakåt i tiden har jag gått igenom äldre produktsortiment /lekredskapskataloger från företagen Slottsbro (tidigare BRIO) från 1970- och 80-talet, HAGS från 1980-talet samt Lek & Fritid från 1980-talet.

Studiebesök

Under arbetet har jag gjort studiebesök till lekplatser och områden som jag tror kunnat inspirera mig i min design. Jag har även haft ögonen öppna för utställningar på temat barn och lek. Att se andra platser och analysera dem ger ny förståelse som kan användas i det egna förslaget. Skissande, studiebesök och inventering kändes självklart att använda sig av för mig då denna arbetsmetod använts i flera kurser under min studietid till landskapsarkitekt. Besöken har dokumenterats och fotats flitigt vilket syns i arbetets bildmaterial. Jag kommer dock bara att ge en detaljerad beskrivning av två av studiebesöken: konstverket "Nimis" och utställningen "Lek i labyrinter" på Göteborgs Botaniska trädgård.

Modellbygge

För att utvärdera lekredskapets storlek och utseende har jag använt mig av en arbetsmodell. En Fysisk skalenlig arbetsmodell har byggts under arbetet för att undersöka redskapets skala och uttryckssätt. Digitala modeller är förvisso användbara men de kan trots allt inte ersätta en modell som man faktiskt kan ta på. Modellen är inte gjorda i presentationssyfte och har därför inte ägnats större omsorg avseende utseende utan byggts med limpistol, tändstickor och färgat papper. Modellbygge har uppmuntrats under utbildningen men inte använts i lika hög utsträckning som andra undersökningsmetoder (exempelvis skissande, studiebesök och inventering).

Avgränsningar

Jag har i mitt arbete valt att inte lägga någon vikt vid tillgänglighetsanpassning (för exempelvis rörelsehindrade eller synskadade). Fokus ligger på säkerhetsaspekterna och att även ta hänsyn till tillgänglighet kändes övermäktigt. Tillgänglighetsanpassning kan dessutom gå ut på att komma nära lekutrustningen varför placeringen av den kan göras ur tillgänglighetssynpunkt. Därmed kan man argumentera för att oavsett slutprodukts utseende kan den med sin placering göras mer eller mindre tillgänglighetsanpassad.

I det här arbetet har pojkar och flickor placerats i samma kategori; barn. Med tanke på den mängd forskning och studier som visar på skillnader i lek och användande av lekplatser mellan könen känns denna avgränsning som en mycket grov förenkling, men i det här arbetet fanns det helt enkelt inte rum för ett genusperspektiv. Därmed har inte skillnader mellan pojkars och flickors preferenser av lek och lekutrustning tagits med som en aspekt i gestaltningen.

Definitioner/ arbetets utgångspunkt

I arbetet definieras följande begrepp enligt nedanstående beskrivning.

Barn:	Innefattar åldrarna 1- 16 år. De mest frekventa lekplatsbesökarna är barn mellan 5-12 år men även yngre och äldre barn använder lekplatser. Det valda åldersspannet är min uppfattning om vilka barn som skulle kunna ha intresse av att använda lekplatser.
Natur:	Begreppet natur behöver i det här arbetet inte innebära en orörd vild natur utan spänner ifrån skog till mindre planterade dungar. Det räcker med en mindre grupp med träd och buskar för att barn skall vilja använda sig av vegetationen i leken.
Lekredskap /lekutrustning:	En byggd konstruktion, fast förankrad i mark, gestaltad av vuxna med syftet att locka barn till lek. Anledningen till att två benämningar valts syftar till att undvika meningsuppbyggnader av upprepande karaktär.
Traditionell utformning:	Ett lekredskap vars utformning är lättförståeligt med tydligt uttalade funktioner.

Varför är det viktigt att leka?

För att förstå barns lek är det viktigt att själv minnas hur det var att leka. Känslan av att helt och hållet absorberas av leken, inspireras och engageras. Hur viktig leken var och med vilket allvar leken behandlades (Norén Björn, 1990). Tyvärr är det lätt att glömma känslan av hur det är att leka sedan man slutade med det. Som planerare blir det något av ett moment 22 då en lekplats ska planeras, för barn, och jag, som vuxen, som ska tillgodose behoven delvis har tappat fantasin och lekandet som är som mest intensivt under barndomen (Knutsdotter Olofsson, 1992). Men, även om leklusten har mattats kan jag åtminstone veta något om vad lek *är*.

Vad är lek?

Utan att först reda ut begreppet lek är det svårt att förstå om och hur leken är viktig för människan. Detta trots att leken spelar en viktig roll i en mängd kulturer världen över (Brett et al, 1993) och är en syssla som vi delar med de övriga högre stående däggdjuren (Knutsdotter Olofsson, 1992). Det kan spontant kännas självklart- alla vet väl vad lek är? Men att försöka förklara begreppet lek är lättare sagt än gjort. Enligt Karin Edenhammar och Christina Wahlund beror detta på att lek är, liksom två andra stora begrepp som liv och kärlek, processer som aldrig blir riktigt färdiga. Lek är ett begrepp i rörelse och utveckling och är därför svårare att definiera än ett som är statiskt (Edenhammar & Wahlund, 2000). För att förklara vad lek innebär används ofta olika typer av lekar, lekindelningar och lekteorier, som snarare beskriver lekens uttrycksform (Norén Björn, 1990). En förklaring som närmar sig kärnan i lekens varande kommer från forskaren och barnpsykologen Birgitta Knutsdotter Olofsson (1992). Hon förklarar leken som det tillstånd barnet går in i när det befinner sig på gränsen mellan fantasi och verklighet. Leken kan nå mer eller mindre djupa tillstånd då barnet i dess mest fokuserade del är totalt uppslukad av fantasin (Knutsdotter Olofsson, 1992).

"För att gå in i leken måste man lämna verkligheten och ge sig hän. Barn förlorar sig i leken. Barn är som uppslukade av leken. De varken ser eller hör. Inget annat existerar än de inre föreställningarna och transformationerna inom lekens ram. Lekens medvetandetillstånd utmärks av hundra procentig koncentration och hängivelse."
(Knutsdotter Olofsson, 1992, sid. 16)

Beroende på sinnesstämning och deltagare kan leken få olika karaktärer såsom fantasilek där barnet lever sig in i en (delvis) påhittad värld; vidlyftig lek där leken har utrymme att förändras oavsett om den är livlig eller lågmäld och vild lek eller "bråklek" där barnet under lekens täckmantel prövar gränserna för utåtriktat handlande (Knutsdotter Olofsson, 1992). Leken är förutom en rolig och underhållande syssla ett sätt för barnet att utvecklas (Norén Björn, 1990; Knutsdotter Olofsson, 1992; Berge et al, 2004 m.fl.). Vi vuxna slarvar ofta med hur vi använder ordet lek. Allt barn gör är inte lek (Knutsdotter Olofsson, 1992). Enligt Knutsdotter Olofsson (1992) är leken ett förändrat medvetandetillstånd. Enligt henne förhåller man sig i leken till verkligheten på minst två tolkningsplan och rör sig obehindrat mellan verklighetens och lekens förutsättningar. Barn kan bete sig "som om" de slåss men genom kroppsspråk och tonfall visar de att det inte är på riktigt. Leken är en mental inställning där det som görs, sägs och tänks inte skall tolkas bokstavligt utan förklaras utifrån lekens intentioner. Enligt Knutsdotter Olofsson kräver leken trygghet och den som är osäker vågar inte ge sig in i leken och lämna verkligheten. Trygga barn som är skickliga på att leka kan gå in i leken även under de mest röriga omständigheter och leka timmar i sträck. Att gå in i leken och ge sig hän är belöning i sig. Uppmuntrande kommentarer från den vuxne "så bra ni leker" stör snarare än uppmuntrar då det gör barnen självmedvetna (ibid).

Vad utvecklas i leken?

Barn leker sig in i den kultur de växer upp i (Bengtsson, 1981) och leken har en mycket viktig roll för barnets utveckling: motoriskt, intellektuellt, emotionellt och socialt (Knutsdotter Olofsson, 1992; Berge et al, 2004). Leken ska inte betraktas som oväsentlig utan tas på allvar då den har stor betydelse för barnets mognad (Fröbel, 1995). Enligt Jean Piaget, forskaren som står bakom en viktig del av dagens syn på lek, prövar och jämför barnet sina upplevelser i leken, vilket han kallar assimilation (= ta in, införliva). På så vis sätts de nya upplevelserna i relation till de gamla, ackommodation (=anpassa sig till). Leken är en suverän metod för att bearbeta känslomässiga upplevelser eftersom barnet i leken vänder ett passivt mottagande till ett aktivt agerande (Norén Björn 1977; Knutsdotter Olofsson 1992) och leken är ofta en sorts reproduktion av tidigare händelser (Knutsdotter Olofsson, 1992). I lekens trygga värld prövar barnet olika roller och beteenden samt tränas i interaktion med andra, exempelvis samförstånd, ömsesidighet och turtagande. Leken gör att man kan fungera tillsammans med andra (ibid).

Det är viktigt att barn både får möjlighet att leka själva och med kamrater (Norén Björn, 1990) men det är även av stor betydelse för barnet att få leka med en vuxen (Knutsdotter Olofsson, 1992). För att leken skall utvecklas i ännu högre grad krävs en vuxens kompetens (ibid). För att leken ska utvecklas som förmåga hos barn måste en vuxen locka fram den. Knutsdotter Olofsson (1992) uttrycker det kärnfullt med **"Leken föds på skötbordet"**. Med detta menar hon att redan när barnet är mycket litet, ja till och med innan hen ger särskilt mycket respons tillbaka försöker vi vuxna locka fram lek, leenden och skratt. Det är den vuxne som måste lära barnet att förstå leksignaler och att skilja det som är på låtsas från det som är

riktigt. Forskning visar att det inte räcker med leksaker och kamrater för att barn ska börja leka en utvecklad lek, det krävs även träning med en vuxen. Genom att studera barns språk i olika situationer i förskolan har forskare sett att barn talar mer varierat än annars och med ett större ordförråd om en vuxen är närvarande (ibid). Enligt Piaget (2006) behöver barn förutom vuxenkontakt också se och vara tillsammans med större barn som kan tjäna som förebilder. De behöver också se och ta hand om mindre barn för att se sig själva som personer i utveckling och få utlopp av att vara vårdande och att vara den som kan och får visa hur man ska göra. En vuxen kan, enligt Piaget (2006), inte ersätta den äldre kamraten. Mårtensson (2004) ger två exempel på hur samspelet mellan större och yngre barn kan se ut. När de mindre barnen leker med sand och vatten deltar gärna de äldre i periferin men engagemanget blandas med avståndstaganade i form av kommentarer och distansierande skratt. När de lever sig in i leken är det till de yngre barnens förtjusning. När det kommer till mer intensiv fysisk aktivitet som vid springlekar, lek vid gungor och rutschkana är det de äldre barnen som engagerar sig fullt ut och de mindre barnen som iakttar. Efter det att de äldre barnen avslutat den fartfyllda leken påbörjar de mindre en liknande aktivitet.

Att känna till vissa grundläggande drag i barnets kroppsutveckling är bra för den som utformar utemiljöer för barn anser Norén Björn (1977). Genom att leka tränar barnet upp sin motoriska förmåga, såväl de stora rörelserna som finmotoriken. Muskelkontrollen utvecklas från huvud till fot där de större grövre rörelserna tränas först och de mer precisa finare kommer senare. Som exempel rör ett litet barn hela armen istället för handen. Att barnet har svårt att samordna sina rörelser beror på att nervbanorna som leder impulser till olika muskelgrupper ännu inte är isolerade. Följaktligen reagerar det lilla barnet med hela kroppen och först vid tre års ålder börjar nervbanorna "bäddas in" och barnet kan samordna musklerna. Genom övning, alltså genom lek, påskyndas denna "inbäddning" av nervbanorna (ibid).

Musklerna hos barn tröttnar fortare än hos vuxna då barn har en större andel vatten i sina muskler (Norén Björn, 1977). Därför är det viktigt att vid planering av miljöer där barn ska vistas tar hänsyn till deras behov av att kunna byta aktivitet och ställning ofta (ibid). Naturlika miljöer erbjuder stor variation för barn att röra sig. Studier har visat att barn som vistas i natur får en ökad utveckling av motoriska färdigheter (Fjørtoft & Sageie, 2000).

Vid födseln är den impulsgenererande hjärnstammen välutvecklad. Ju äldre vi blir desto mer utvecklas den ordnade kategoriserande hjärnbarken, snabbast under förskoleåren (Knutsdotter Olofsson, 1992). Det är viktigt att behålla kontakten med den impulsgenererande hjärnstammen då den rymmer medvetandet, vakenheten, kreativiteten och påhittigheten. Nytankande, fantasi och idérikedom uppstår därifrån. Barn som ännu inte blivit bunda av regler har en direktcentral till den impulsgenererande hjärnstammen och leken hjälper till att behålla kontakten (ibid).

Figur 2: Övningslek/ Autokosmos

Olika lekformer

I den litteratur om barns lek och utveckling som jag läst har lek främst delats in enligt två kategorier; efter typ av lek och efter lek beroende på ålder. Dessa två indelningssätt överlappar varandra och gränserna är milt sagt flytande. Ett övergripande sätt som samlar lekformer och ålder är Eriksons indelning (Erikson 1969). Erikson delar in barnets lek beroende på mognadsgrad enligt följande system:

Autokosmos - barnets lek kretsar kring dess egen kropp (se figur 2).

Mikrokosmos - med hjälp av bland annat leksaker skapar barnet fantasivärldar (se figur 3).

Makrokosmos - kamratvärlden blir en allt större del av leken.

Dessa olika skeden går in i varandra och barnet kan lämna en nivå för att gå "tillbaks" ett snäpp för att sedan återgå till dess övre nivå. Dock måste en lägre nivå ha passerats för att barnet ska kunna börja leka på en högre nivå (Erikson, 1969). Eriksons tre utvecklingsstadier kan sedan delas in i mer detaljerade undergrupper av lekformer, enligt Piaget (2006).

Övningslek/ undersökande lek: Övningslek är barnets tidigaste lek och den egna kroppen är utgångspunkt för leken. Barnet får i denna lek begrepp om sin egen förmåga. Dess egen rörelseförmåga styr leken som går ut på att undersöka, pröva och öva (se figur 2).

Rollek: I rolleken bestäms reglerna utifrån leken. Rollerna spelas av barnet självt eller tillsammans med andra barn. Leken kan växla mellan fantasi och verklighet där barnet härmar andra och imiterar upplevelser (se figur 3). Rolleken dominerar mellan tre till sex år.

Figur 3: Rollek/ Mikrokosmos

Regellek: Det centrala i regellek är just reglerna och ofta deltar flera barn i leken. I sex till sjuårs- åldern börjar barnet med regellekar. Spel, bollspel, kurragömma tillhör denna kategori och är lekar som kräver viss självkontroll och respekt för spelets regler även om man förlorar. En iakttagelse Knutsdotter Olofsson (1992) gjort av barn som leker regellekar är att de inte fokuserar på slutresultatet utan istället på att leken ska fortgå så länge som möjligt. Tävlingen blir sekundär. Äldre barn kan anpassa sin förmåga och ge mindre barn fördelar för att leken inte ska ta slut.

Rörelselek och våldsamlek: Genom rörelse testar barnet gränser och lär sig att hantera sin aggressivitet. Det är kamp och spänning samtidigt som barnet måste förstå när gränsen passeras. I rörelseleken får barnet även lära sig att ta hänsyn till svagare kamrater, samt att turas om i olika roller, ex att jaga och bli jagad. Även små barn tycker om att bli jagade och intresset för rörelselek sträcker sig långt upp i åldrarna.

Konstruktionslek: Barnet bygger med olika material, både inomhus och utomhus. Till konstruktionsleken krävs lösa material att skapa själv med såsom snö, sand och byggklossar.

Ovanstående är en klassisk indelning av olika lekar, men i den här uppsatsen finns det fog att lägga till ytterligare en lek:

Rishtagarlek (Risky play):

(Författarens översättning från engelska till svenska)

Studier har visat att barn har behov av att utsätta sig för risker och på så vis få en adrenalinkick. Det är framför allt utomhus som rishtagarleken får frirum. Genom att pröva gränser uppnås känslan av att det "kittlar i magen" (Beate & Sandseter, 2010). Rishtagarlek leder till särskilt välbefinnande hos barnet när känslan av spänning är önskad. Skillnaden mellan rishtagarlek och rörelselek är att rishtagarlek handlar mer om utmaningar- att det är läskigt och roligt på samma gång. Rörelselek och våldsamlek har en mer social karaktär och görs ofta i relation eller tillsammans med andra.

Även de sociala dimensionerna av lek har betydelse för lekens karaktär och är viktigt att ha i åtanke vid planering av lekplatser (Pellegrini, 1987). Barnet kan vilja leka ensamt och avskilt (ensamlek) eller självt men invid en grupp (parallelllek). Barnet kan leka med andra men i ett lekflöde där gruppkonstellationerna ändras (associativ lek) eller i en och samma grupp (kooperativ lek) (ibid).

Patrik Grahn (1991) gör i sin avhandling en jämförelse mellan barns lek och vuxnas aktiva fritid. Grahn menar att vi fortsätter att leka även efter tonåren, dock sker det i vuxen ålder i form av idrott, utomhusaktiviteter såsom fiske, simning, promenader eller "estetiska lekar" som måleri, skulptur och keramik. Knutsdotter Olofsson (1992) håller delvis med och kallar dessa aktiviteter för vuxnas sätt att leka. Däremot jämför hon inte dessa mer ordnade aktiviteter med barns fria lek och menar att fritidsaktiviteter aldrig kan ersätta den fria leken för barn.

Det saknas forskning om vad som händer med barn som inte leker. Däremot kan leken ses som en buffert mot verkligheten där barnet kan bearbeta händelser (Knutsdotter Olofsson 1992). I leken överdrivs känslor, lejonet är hiskeligt farligt och dockan måste vårdas ömt för att tillfriskna. För barn som inte leker finns det risk att de blir känslomässigt omogna och får svårt att tolka sina egna och andras känslor (ibid).

Att leka är nödvändigt för både fysiska och psykiska aspekter av människans utveckling. I leken övas vi i samarbete, verklighetsuppfattning och kreativt tänkande. Lekens fördelar kan listas i det oändliga, men lekens viktigaste faktor glöms ibland: att leka är väldigt kul! Enbart nöjet med att leka borde vara berättigande för att gynna leken. Så, hur påverkar lekplatsen och lekredskapens utformning lekmöjligheterna?

Lekplatser och lekredskap

Lekplatser och lekredskap finns till för att utöka lekmöjligheterna för barn, främst i stadsmiljöer. Frågan är om de lever upp till sitt syfte? Kunskap om vilka preferenser barn och vuxna har när det kommer till lekplatser är viktigt för att kunna skapa tilltalande lekmiljöer (Jansson, 2009). I det här kapitlet följer en genomgång av lekredskapens historia, vilka lekredskap som barn tenderar att föredra och hur olika lekplatser och lekredskap används. Faktorer som påverkar lekplatsernas utseende tas upp, exempelvis säkerhetsföreskrifter och rådande ideal. Avslutningsvis följer en sammanfattning av den kritik mot lekredskap och lekplatser som lyfts i litteraturen.

Barn och andra brukare

I Sverige finns en tradition av att jobba åldersinriktat med lekutrustning, det vill säga med särskilda stationer för olika åldrar (Jansson, 2009). Det finns poänger med att dela upp lekplatsen, exempelvis för att skapa bättre möjlighet för olika lekformer (Norén Björn, 1977) däremot är det inte gynnsamt för leken om lekplatsen är uppdelad efter olika åldrar (Dahl Refshauge, 2012). Många lekutrustningar vänder sig till en åldersgrupp varför familjer med barn i olika åldrar har svårt att hitta lekplatser där alla barn kan underhållas (Jansson, 2009; Dahl Refshauge, 2012). En lekplats med varierat utbud fångar upp större användargrupper och gör brukare benägna att färdas längre. Detta då de vet att ett besök underhåller barn i flera åldrar (Dahl Refshauge, 2012). Grahn (1991) menar att planeringen av lekplatser ska utgå mindre ifrån betydelsen av ålder och istället fokusera på omgivningens kvaliteter. Den mest eftersatta åldersgruppen när det kommer till lekplatser och lekredskap är barn i åldrarna 7-15 år (Norén Björn, 1977). Den här åldersgruppen tycker om rörelselek och våldsamlek, spel och regellekar, att bygga något själv och att leka med vatten (ibid). Under natten används lekplatser många gånger av tonåringar för att hänga och umgås på (Rannberg & Blomberg, 2012).

Äldre barn skulle många gånger vilja använda lekplatsen om den var mer utmanande (Norén Björn, 1977; Hansen Sandseter, 2010). Barn har behov av att söka upp situationer där de utsätter sig för risker vilket de genom att söka upp situationer de kan utforska, eller situationer som upplevs som utmanande eller farliga (Norén Björn, 1977; Hansen Sandseter, 2010). Barn

upplever en tillfredsställande adrenalinkick under riskleken när de vågar närma sig det farliga men fortfarande har kontrollen (Hansen Sandseter, 2010). Leken kan repeteras i ett närmast maniskt tillstånd då förtjusningen och hänförelsen över att ha klarat utmaningen får dem att vilja göra det fler gånger. Exempel på risklek kan vara att gunga eller klättra riktigt högt, höga farter eller att hoppa ner ifrån en hög höjd (ibid). Under risklek upplevs inte enbart det positiva suget i magen, en viss rädsla finns där ofta också. Därför är det viktigt att utmanande lekredskap och situationer har en reträttväg om utmaningen känns övermäktig (ibid).

Pojkar och flickor

Inga skillnader har noterats i pojkars och flickors benägenhet att ägna sig åt risklek utan bägge könen gör det i lika stor utsträckning (Hansen Sandseter, 2010). Däremot finns det skillnader i hur pojkar och flickor använder lekplatsen och vilken lekform de ägnar sig åt när de är där (Dahl Refshauge, 2012). Pojkar är mer frekventa besökare av lekplatser än flickor och pojkar besöker lekplatsen längre upp i åldrarna än vad flickor gör (Norén Björn, 1977; Dahl Refshauge, 2012). Bygglek och sensorisk lek med vatten och sand har stark attraktionskraft på pojkar, medan balansredskap och sociala lekar tilltalar flickor (Dahl Refshauge, 2012). När barn leker i naturlig vegetation och kan använda sig av större ytor blir leken mer könsneutral och pojkar och flickor leker i högre utsträckning i blandade grupper jämfört med hur gruppkonstellationerna ser ut på lekplatsen (Änggård, 2011). Lekplatsens sociala struktur, om barnen känner varandra eller inte, påverkar eventuella gruppkonstellationer vilket i sin tur har stor betydelse för vilken lek som kommer ske på lekplatsen (Dahl Refshauge, 2012). När grupper av barn besöker en lekplats används större områden och omgivande ytor för leken jämfört med ensamma besökare. Barngrupper tenderar att leka dramatiska fantasilekar där både lekutrustning och vegetation används. När ensamma barn besöker lekplatsen ägnar de sig främst åt funktionell 'upprepande' lek, det vill säga de använder lekutrustningen på det sätt som den är tänkt att användas på (ibid). Vattenlek fungerar ofta som en isbrytare mellan barn som inte känner varandra. Att gegga och samarbeta med sand och vatten skapar möjligheter till interaktion, oavsett om barnen är bekanta sedan tidigare eller ej (ibid).

Barn och vuxna

Hur aktiva medföljande vuxna är i leken har också stor betydelse för lekens uttryck (Knutsdotter Olofsson, 1992). Barn älskar när vuxna leker med dem och i början är den vuxne den bästa lekkamraten (ibid). På förskolan är det viktigt att personalen leker med barnen då många barn börjar på förskolan redan när de är ett, ett och ett halvt år och då saknar lekens verktyg, verktyg som de behöver lära sig (ibid). När barn leker med en vuxen utvecklas leken mer än i samspel med andra barn. Forskare som studerat språket hos barn ser samband mellan ett varierat ordförråd och när barnen leker rollekar. Under rolleken talar barnen med ett större ordförråd för att förklara vad som händer och för att agera rolltypiskt. När en vuxen är närvarande blir språket än mer varierat (ibid). Kritik kan riktas mot en vuxen som deltar i leken med motivationen att barn skall kunna leka själva.

Ensamlek och lek med andra barn ska absolut inte ses som mindre värt än lek med en vuxen. Däremot sker troligtvis ensamlek och lek med andra barn i större utsträckning än vad lek med en vuxen gör varför det är positivt om barnet kan leka med en vuxen när tiden finns (Dahl Refshauge, 2012). Lekplatser besöks ofta av barn och föräldrar tillsammans varför en lekplats med sin gestaltning bör uppmuntra vuxna att delta i leken (Jansson, 2009; Dahl Refshauge, 2012).

Till följd av en ökad rädsla för exempelvis trafik och främlingar är ett lekplatsbesök idag många gånger omöjligt utan en medföljande vuxen för vissa barn/ åldersgrupper ((Clements, 2004) refererad i Dahl Refshauge, 2012, sid. 54). Lekplatser måste därmed inte enbart vara attraktiva för barn i olika åldrar utan även för vuxna (Jansson, 2009). För att tillfredsställa samtliga åldersgrupper bör lekplatsens utformning möta den vuxne brukarens krav på säkerhet och barnens önskemål om utmaningar (ibid). Ett säkert kort för att tilltala den vuxna publiken är att placera ut många bänkar och sittmöjligheter (Rannberg & Blomberg, 2012). Den här strategin är i det långa loppet kontraproduktivt då det resulterar i att barnen leker medan föräldrarna blir sittande och inte deltar i leken. Av vuxna brukare på lekplatsen är andelen kvinnor högre än män (Dahl Refshauge, 2012). Däremot är manliga brukare mer aktiva med sina barn på lekplatsen än vad kvinnliga brukare är (ibid). För passiva vuxna brukare är möjligheterna att vila och socialisera de egenskaper som värderas högst på lekplatsen medan de aktiva vuxna brukarna värderar utbudet av lekmöjligheter och lekutrustning högst (ibid). En studie av lekplatser i två mindre samhällen i Sverige visade att de mest välbesökta lekplatserna inte alltid var de mest intressanta, det vill säga de hade inga unika egenskaper och hade inte heller omgestaltats nyligen (Jansson, 2009). De mest besökta lekplatserna var de som låg nära förskolor och centralt placerade i bebyggda områden (ibid) varför lekplatsens placering kan ses som avgörande för huruvida ett besök blir av eller ej.

Ett sätt att se på lekplatsen är som arkitekten Jan Gehl (2006). Gehl (2006) menar att lekplatsen är mer än lekredskap och kan ses som en startpunkt för utomhusleken. Detta förhållningssätt utgår ifrån att omgivningarna till lekplatsen är såpass intressanta att leken kan fortsätta där (Mårtensson, 2004) samt att barnen har möjlighet att gå till lekplatsen själva. Staempfli (2009) menar att barn behöver platser som de kan kalla för sina egna och lekplatser fyller denna funktion. De fungerar även som mötesplatser för att träffa andra barn (Norén Björn, 1977, Gehl, 2006, Staempfli, 2009). En central placering av lekplatsen är viktig då barn vill vara där andra är (Bengtsson, 1981), däremot ska det finnas undanskymda platser där mer stillsamma lekar kan pågå (Norén Björn, 1977). En konflikt som ofta uppstår med placeringen av lekplatser är ljudnivån. Barnen vill vara där de hörs och syns samtidigt som uppretade klagomål hörs om att lekplatserna bör placeras så att övriga slipper höra kivet och oljudet (Bengtsson, 1981).

Barns perspektiv och brukarmedverkan

Att arbeta med brukarmedverkan och involvera barn och ungdomar i planeringsprocessen vid lekplatsdesign för att få barns perspektiv på utformningen blir allt mer vanligt världen över (Chawla & Heft, 2002). Barns perspektiv utgår ifrån barnets egna uppfattningar och bör inte förväxlas med begreppet barnperspektiv (Halldén, 2003). Med barnperspektiv menas att den vuxne anlägger ett barnperspektiv som syftar till barnets bästa i olika situationer (ibid). För att barn och ungdomars perspektiv verkligen ska implementeras och leda till ett lyckat slutresultat krävs vidare forskning och utredning av hur brukarmedverkan genomförs (Chawla & Heft, 2002). Brukarmedverkan behöver inte nödvändigtvis leda till ett lyckat resultat. I den nybyggda stadsdelen Ørestad strax utanför Köpenhamn ligger Byparken. Byparken har gestaltats i samarbete mellan arkitekter, Köpenhamns kommun och områdets boende (Dac & Life, 2010). De boendes önskemål om aktiviteter har införlivats i projektet men användarfrekvensen är trots det låg (Dahl Refshauge, 2012). Exemplet med Byparken visar att det inte räcker med intressanta, och efterfrågade, kvalitéer som topografi och utrustning. Deras fulla lekpotential uppnås inte om placeringen av dem i förhållande till varandra är undermåligt gjord (ibid).

Behövs lekplatser?

Kritik höjs ibland mot lekplatsernas existensberättigande med teorier om hur det borde vara med städer där barnen kan leka var som helst (Bengtsson, 1981). Arvid Bengtsson (1981), tidigare Stadsträdgårdsmästare i Helsingborg och Göteborg anser att snarare än att fördöma lekplatserna bör förbättringsåtgärder lyftas fram. Bengtsson (1981) hävdar att lekplatser kan slopas först när det övergripande problemet med frånvarande vuxna övervunnits. Lekplatser, eller generationsöverskridande mötesplatser, som med placering och utformning drar in de vuxna i barnens värld ser Bengtsson (1981) som nyckeln till god samhällsplanering.

Lekredskap och natur

Att utomhusvistelse är hälsosamt för oss, stora som små, visar forskning inom flera områden. Fördelarna med lek och utomhusvistelse i naturlika miljöer spänner över både psykiska och fysiska aspekter: ökat socialt samspel mellan barn och ökad inlärningsförmåga (Grahm, 1991), ökad utveckling av motoriska färdigheter (Fjørtoft & Sageie, 2000) samt lek i könsneutrala gruppkonstellationer (Änggård, 2011). Trots detta går både barn och vuxna mot ett mer inomhusriktat leverne (Knutsdotter Olofsson, 1992). Barn idag har jämfört med barn för 40 år sedan mindre tid för lek (Norén Björn, 1977; Berge et. al 2004). Livet är mer schemalagt och tiden ska fördelas mellan hobbyaktiviteter samt tv och dator (Berge et. al 2004). Samtidigt har förutsättningarna för inomhusleken förbättrats och dagens barn får leka i hela hemmet till skillnad från förr då de skulle hålla sig till sitt rum (Knutsdotter Olofsson, 1992). Till följd av utvecklingen mot ökat stillasittande respektive ökat fokus på fritidsaktiviteter rör sig många barn alldeles för lite medan andra är mer vältränade än någonsin (Norén Björn, 1990). När barnen ska ta sig till sina fritidsaktiviteter görs det inte längre för egen maskin, redan på 1990-talet ökade skjutsningen markant (ibid). Den ökade mobiliteten som skjutsningen innebär för barnen är inte detsamma som en ökad självständighet då bilfärden tar bort möjligheten att utforska egna vägar och platser mellan hemmet och aktiviteterna (Rasmussen, 2004). Förutom att barns rörelsefrihet idag begränsas i form av inplanerade aktiviteter har även tiden för fri lek bortprioriterats (Norén Björn, 1977). När fri lek utomhus väl äger rum idag är det i många fall på lekplatser och skolgårdar, ofta i sällskap av en vuxen. Utomhusaktiviteter har blivit ett projekt i sig. Upplevda obekvämligheter som potentiellt dåligt väder och krångel gör att utomhusvistelse helst planeras i anslutning till inomhusområden såsom affärer, sportanläggningar etc och utförs på ett mer tidseffektivt sätt (Mårtensson, 2004). Konsekvensen av detta är att lekplatser idag ska tillfredsställa både barns och vuxnas behov av vistelse i natur samt vara attraktiva för bägge åldersgrupperna (Jansson, 2009). Om inte föräldrarna är nöjda med lekplatsen minskar sannolikheten att de åker dit med sina barn (ibid).

Barn relaterar inte enbart till de platser som vuxna hänvisat dem till, som lekplatser och skolgårdar. De väljer ofta ut sina egna platser att leka på, platser som vuxna vanligtvis inte lägger märke till (Rasmussen, 2004). En till synes ointressant hög med pinnar kan när barnen tillfrågas visa sig vara deras favoritplats att leka på. Barns platser tillskrivs ofta känslomässig mening och ges särskild betydelse. Att självt tillskriva platser mening och medvetet namnge platserna med egenpåhittade namn visar att barn försöker ta platser i anspråk även genom språket (Herrington & Studtmann, 1998). Barns lust att hitta sina egna platser visar på att den vuxne kan skapa platser för barn men det är inte säkert att de för den sakens skull blir barns platser (Rasmussen, 2004). Då barn idag har ett minskat eget rörelsemönster försvinner många möjligheter för dem att hitta egna platser. En än viktigare funktion hos dagens lekplatser skulle kunna vara att tillgodose barns behov av att skapa egna platser i anslutning till lekplatsen. Vegetation och undanskymda ostädade ytor är viktigt för detta ändamål (ibid). I Mårtenssons (2004) studie av hur barn använder sin utemiljö beskriver hon att fysisk aktivitet utomhus ofta resulterar i glädjeuttryck som skratt och leenden. I synnerhet när barnen har ett nära förhållande till varandra och till den fysiska miljön, när det är deras egen plats snarare än en plats skapad för dem.

"Vid mer konventionellt gungande fram och tillbaka noterar jag det klingande skrattet som närmar sig sång och när gungan far snett eller barnen rullar eller kanar, ett mer intensivt skratt eller fnittr. Då de hanterar geggububblor de av skratt och förtjusta tillrop. Vid iakttagelser av smådjur som de är förtjusta över men samtidigt uttrycker en viss ambivalens inför, så fnittrar de till. Två barn ålar över en bänk samtidigt som de kiknar av skratt och två andra barn ligger och fnittrar på rygg intill varandra bland vinbärsbuskarna."

(Mårtensson, 2004, sid. 115)

Knutsdotter Olofsson (1992) beskriver leken som ett mer eller mindre djupt tillstånd där barnet i dess mest fokuserade del är totalt uppslukad av fantasin och glömmar sin omgivning. Mårtensson (2004) beskriver uteleken som särskilt gynnsam för att uppnå 'djup lek' då hängivenheten även får en fysisk aspekt när kroppens relation till miljön inkluderas i leken. Heft (1988) hävdar att vuxna uppfattar landskapet i former snarare än i funktioner vilket leder till att utseende värderas snarare än gynnsamhet för olika aktiviteter. Barn däremot använder intuitivt sin miljö för lek och fysiska utmaningar. Exempel på gynnsamma kvalitéer hos ett objekt kan vara: klätter-barhet, sitt-barhet, stå-på-barhet, krypa-under-barhet; möjligheten att hoppa upp- och ner-ifrån, springa på-, gömma sig i-, svinga sig i-barhet. Var och en av dessa aktivitetstyper kräver en speciell miljö som stöttar den (ibid). Exempelvis, klätter-barhet kräver ett objekt eller en struktur med passande hand-fot-avstånd. Lekredskap kan möta dessa aktivitetsbehov men inte lika väl som naturliga element. Grahn (1991) skriver i sin avhandling att vanliga lekplatser inte föredras av barn om där finns tillgång till natur. En klätterställning kan inte konkurrera med ett klätterträd eller en stenbumling (ibid).

Naturliga element har även fördelar i form av löst material. Nicholson (1971) menar att alla barn uppskattar att leka med naturliga lösa element som går att utforska och experimentera med. Objekt, former, gravitation och lukter stimulerar uppfinningsförmågan och kreativiteten hos barnet (ibid). Att hantera detaljer såsom löst material i den fysiska miljön är något som barnen medvetet söker upp men även ägnar sig åt i förbifarten (Mårtensson, 2004). Ibland behandlar barn element i utemiljön särskilt uppmärksam, ofta med långsammare rörelser än vanligt. I synnerhet när det rör sig om löst material i riklig mängd, ex snö, vatten och löv, försöker barnet närma sig detta med hela kroppen (ibid).

Barnens vilja att leka med vegetation och topografi motarbetas dessvärre ofta av vuxna. Barn som leker i buskar får tillrättavisningar, även när buskarna ligger intill en lekplats (Rasmussen, 2004). En tydligare koppling mellan lekplatsen och kringliggande vegetation skulle kunna göra det legitimt för barn att använda sig av vegetationen i leken. Lekutrustning placerad med omsorg i naturliga miljöer visar på en gynnsam effekt av att kombinera redskap och natur i form av utökade lekmöjligheter (Norén Björn, 1977; Mårtensson, 2004; Jansson, 2009; Dahl Refshauge, 2012). Lekutrustning, gärna i nära kombination med naturliga miljöer, kan därför förväntas öka användbarheten hos lekplatser.

Historia

Lekplatser har varit en del av det publika livet sedan de började dyka upp i parker och grönområden under 1800-talets slut. Fram till 1800-talets mitt var de offentliga parkerna främst inriktade på den vuxna publiken. I parken skulle man promenera på de anlagda gångarna, inte beträda gräsytor och något så barbariskt som särskilda platser för lek var inte påtänkt. Barn ansågs främst ställa till med oreda och orsaka skador på parken varför de skulle hållas under uppsikt. (Nolin, 1999) Under mitten av 1800-talet kom däremot flera faktorer att gynna lekplatsens uppkomst. Familjen började ses som den ideala umgängeskretsen och barnet började betraktas som en självständig individ istället för en tom bågare som den vuxne skulle fylla med kunskap (ibid). Även synen på barndomen och leken ändrades till att betraktas som en viktig del i människans mognad (Knutsdotter Olofsson, 1992). Tidigare hade leken bannats och förbjudits då den betraktades som en frestelse från djävulen (Coninck- Smith, 2011). Men den främsta anledningen till lekplatsernas tillkomst måste ändå vara trafiken. Historiskt sett har barn i staden lekt på gator och torg, ödetomter och bakgårdar. Dessa platser ansågs inte längre lämpliga då den ökande trafiken utgjorde en fara för barnen och barnens lek i sin tur störde ordningen på stadens öppna ytor. Det klargjordes därmed att vissa former av lek, och därmed vissa platser för lek, var bättre än andra. (ibid)

Valet av form, eller vilken lek som skulle uppmuntras, kan ses som ett uttryck för dåtidens senaste trend: idrottsanläggningar. I England ansågs frisk luft och lek i det fria vara avgörande för barnens hälsa, och friska barn var i sin tur avgörande för hela framtiden. Även Tyskland och USA hade börjat följa det engelska exemplet och i Sverige ville man inte vara sämre (Nolin, 1999). "En sund själ i en sund kropp!" var ledordet för de nya influenserna som skulle implementeras från England (Coninck- Smith, 2011). De första lekplatserna placerades i stadsparkernas utkanter, detta för att ge övriga besökare ro ifrån barnens stim (ibid) och det dröjde till slutet av 1800-talet innan parkerna i rikligare omfattning började förse med lek- och idrottsplatser (Nolin, 1999). Till en början gjordes ingen skillnad mellan begreppen idrott och lek, vilket påverkade lekplatsernas utseende. Uttryck som "fria lekar" och "friluftsslekar" användes som uttryck för aktiviteter som vi idag betraktar som idrott, exempelvis fotboll, tennis, käll- och skridskoåkning samt olika bollspel (ibid). Lekplatserna för de mindre barnen bestod ofta av en grusad yta med ett fåtal lekredskap såsom slänggungor och gungbrädor samt den obligatoriska sandlådan (Coninck- Smith, 2011).

Sandlådan, eller sandboxen som den kallades i 1900-talets början, har sitt ursprung ifrån Friedrich Fröbels tankar om barns utveckling genom lek. Sandlådan kom till efter en idé från Fröbels assistant, Hermann ten. von Arnswald, om en sandyta för de mindre barnen att leka själva i och idén införlivades i vart och ett av de kindergartener som växte fram i Tyskland på 1800-talet (Wiggin & Archibald 1896). Bland de första lekredskapen finner vi även vippbrädan, karusellen (se figur 4) och rutschkanan (Brett et. al, 1993).

Figur 4: Lekutrustning från 1950-talet
Illustration: HAGS
Publiceras med tillstånd av Tove Due

Figur 5: Lekhus från 1960-talet
Foto: Richter Spielgeräte
Publiceras med tillstånd av Johan Rönngren

Figur 6: "Storstugan" från 1970-talet
Foto: HAGS
Publiceras med tillstånd av Tove Due

I boken "Playground technique and playcraft" från 1909 skriven av makarna Leland finns detaljerade instruktioner om hur man bygger sin egen lekutrustning. Exempel på utrustning som finns beskrivet är rutschkanor i metall, "trevånings-lekhus", starkt liknande dagens klätterredskap, samt klätter- och träningsredskap med gungor, romerska ringar och linbana (Leland & Higbee, 1909).

Det kom tidigt motreaktioner emot påfundet med speciellt anlagda platser för barn att leka på då de nya lekplatserna ansågs stela och omotiverande till lek. Runt andra världskriget kom bygglekplatsen, en idé av C.Th Sørensen, som en alternativ lekplats där barn under vuxnas uppsyn tillhandahölls verktyg och byggmaterial för att själva bygga det de ville (se figur 7). Motreaktioner mot de nya lekplatserna och lekredskapen kom även i form av lekskulpturer under 1950-talet. Leksulpturerna utgjordes av statyer i fantasifulla former gestaltade av konstnärer med syftet att lekas på. (Coninck- Smith, 2011)

Figur 7:Bygglekplats

I 1960- och 70-talets miljonprogramstid byggdes det bostäder i rask takt och med dem följde även en stor tillökning av antalet lekplatser. Standardiseringar och normer togs fram för att säkerställa lekplatsernas utformning avseende vilka lekredskap som borde finnas samt rekommenderad mängd lekyta per barn. Även avstånd från bostad till lekplats beroende på lekplatsens storlek samt lekplatsens placering i förhållande till entréer gavs särskilt intresse vid planering. Istället för sociala tankar var det skalan och byggnadstekniken som revolutionerade stadsbyggandet (Bengtsson, 1981). I samband med miljonprogrammet fick lekskulpturerna en renässans och utfördes i kulörta färger för att kontrastera mot de gråa betongbyggnaderna (Coninck- Smith, 2011). Det var även under denna period som det numera klassiska gungdjuret kom till i form av en gunghöna (se figur 8) (Kompan, 2012 [www]).

Figur 8:Gunghöna med samma form som den ursprungliga ifrån 1960-talet
Foto: Kompan
Publiceras med tillstånd av Petra Hyllén Cavallius

1968 började begreppet förskola användas som benämning på daglig verksamhet med barnpassning och pedagogisk träning (Berge et al., 2004) men förskoleplatserna var ännu inte utökade för att räckta till alla (Coninck- Smith, 2011). Behovet av lekplatser för morgon- lunch- och eftermiddagslekar hos de barn som fortfarande passades hemma var stort och i samband med kritiska röster som riktades mot miljonprogrammets standardiserade lekghetton blossade lekplatsdebatten kraftigt upp i början av 1970-talet (ibid). Den första halvan av 1970-talet var bygglekplatsernas tid (ibid), både i Danmark och Sverige. Janne Rannberg som arbetat på bygglekplatsen Orrleken i Karlstad sedan 1983 berättar om dess popularitet:

"När Orrleken öppnade 1968 var det en riktig utflyktslekplats. Folk åkte hit ifrån långa sträckor och man fick nästan slåss om virket! Under åren har man kunnat se olika byggtrender hos barnen. På 70-talet skulle alla bygga sommarstugedrömmen; en liten stuga med veranda och allt. På 80- och 90-talet kom äventyrsleken och det skulle byggas högt och stort med hängbroar."

(Intervju med Janne Rannberg och Kent Blomberg, Karlstad, 2012-02-17, se Bilaga 2)

1975 blev det i Sverige bestämt att kommunen hade ansvaret att tillhandahålla förskoleplatser till alla sexåringar (Berge et al., 2004). I takt med att barnpassning i offentlig regi blev vanligare skedde en parallell utveckling av säkerhetsfrågorna och lyfte deras relevans. Att säkerheten blev en viktig fråga kan ses som en vittnesbörd om ett ständigt högre värde som tillskrevs barndomen, men även om att när barn passas i offentlig regi, ska det gå rätt till (Coninck- Smith, 2011). Under 1980-talet kom begreppet naturlekplatser och stor vikt började läggas vid den gröna leken (ibid).

Sedan 1980-talet har fokuseringen på lekplatsens säkerhet bara ökat (se figur 9). Gummimattans inträde på marknaden under 2000-talet tillsammans med en allt mer restriktivt gestaltad utrustning har lett till en ny omgång av kritik mot lekplatsen som lekghetto (Woolley, 2008). Dagens motreaktioner görs i form av lekplatser med stor omtanke kring dess utseende, så kallade Temalekplatser (Hayward et al., 1974) samt lekplatser med mycket stort fokus på vegetation och topografi, så kallade Naturlekplatser (Hendricks, 2011, se Dahl Refshauge, 2012, s. 14).

Lekplatshistorien började med en önskan om att ge barn i staden andra lekmöjligheter än vad de tidigare hade haft (Coninck- Smith, 2011). För barn har alltid lekt, och vuxna har alltid haft en åsikt om leken (Knutsdotter Olofsson, 1992). Möjligheten att leka är medfödd men hur och var barn leker beror på vilken kultur de växer upp i (Arvidsson, 1981). Lekplatsen har speglat föreställningen om vad som är det sanna barnparadiset och blivit en symbol för respektive tidsperiods föreställning om den goda barndomen (Coninck- Smith, 2011).

Figur 9: Lekutrustning från 1980-talet
Illustration: Slottsbro
Publiceras med tillstånd av Martin Hultström

Olika typer av lekredskap

För att få insikt i lekredskap och deras användning har jag utgått ifrån Eva Norén Björns studie av lekredskap som hon gjorde år 1977. Det har dock hänt en del på lekredskapsfronten de senaste 35 åren varför jag inte valt att redovisa urvalet till studien i sin ursprungsform. Förutom att jag sammanfattat studien genom att slå ihop vissa av Norén Björn's kategorier har jag uppdaterat de lekredskap som numera har moderna företrädare, exempelvis traktordäcket som har ersatts av kompisgungan. Jag har även lagt till nykomlingar som elektronisk lek i indelningen.

Beskrivningen av lekredskapen syftar till att både berätta om dess utseende och funktioner men även om hur de faktiskt används och potentiella brister ur säkerhetssynpunkt. Generellt sett kan det sägas att lekredskapens popularitet beror på placering, tillgång på löst material och graden av utmaning. Ju mer centralt placerade och ju större potentiell utmaning desto högre användningsgrad. En annan ökning i användningsgrad finns hos lekredskap placerade nära vegetation/topografi. En nära kontakt med landskapet verkar gynnsamt för leken (Norén Björn, 1977; Mårtensson, 2004; Jansson, 2010; Refshauge 2012).

Norén Björn delar in lekredskapen i två huvudgrupper baserat på funktion: Redskap för rörelse och redskap för att låtsas, skapa och konstruera.

Redskap för rörelse

Rörelseredskap, enkel funktion

Enkla balansredskap såsom **balansbommar** och **hinderbanor** (se figur 10) har en låg användningsgrad och balansgång på prefabricerade bommar förekommer lika sällan hos alla åldersgrupper. Däremot tyder observationer på att barn i alla åldrar tycker om att balansera på saker men att välja ut ett spännande ställe för balansleken är minst lika viktigt som själva aktiviteten. Hinderbanorna används främst av mindre barn men sällan enligt den avsedda idén. De äldre barnen förstår sammanhanget och ser de olika delarna i förhållande till varandra som en hinderbana, däremot är momenten för lätta för att locka till lek och utrustningen lämnas orörd. Norén Björn föreslår att de prefabricerade balansredskapen byts ut mot lösa stubbar, plankor etc. så att barnen kan bygga sin egen hinderbana.

Figur 10: Del av hinderbana

Enklare klätterställningar av trä och stål är sällan använda lekredskap av barnen i Norén Björns studie. De äldre barnen tenderar att klättra upp och vila, sitta och umgås i klätterställningens övre del. De mindre barnen leker i sanden vid klätterställningens bas. Det som sänker användningsgraden är att de mindre barnen som skulle kunna uppleva höjden som spännande sällan kan ta sig upp i klätterställningen. För höga avstånd omöjliggör klättring och alternativa enklare vägar upp saknas. Vid enstaka tillfällen används klätterställningen som en del i kull/jage och övningar att ta sig fram genom dess olika delar. Om klätterställningen har ribbor i varierande höjd används dessa för att volta och jämföra vilka konster man klarar av. När klätterställningarna kombinerats med lösa delar som plankor och grenar har detta ökat användningsgraden markant.

Boll- och klätterplank används även de i låg utsträckning. Barnen bygger hellre upp egna mål med hjälp av jackor och dylikt än att skjuta mot ett uppritat målområde på ett plank. Detta kan förklaras med att bollen inte går igenom målet i planket. Bollplank med hål tänkta för tittutlek används sällan, och i så fall enbart kortare stunder, till detta. Tittuthål får en större effekt i exempelvis kojor där kontrasten mellan ljus och mörker upplevs och ger leken ytterligare dimensioner.

Rörelseredskap, rörelse i kombination med sinnesupplevelser

Redskapen i den här gruppen bygger på en mekanisk princip såsom pendelrörelse, fjädrande rörelse och svängrörelse. Många av dessa redskap ger barnen hisnande känslor med farten som uppstår vid användning. Dessa redskap är ofta populära då de ger barnet möjlighet att våga och känna att de kan behärska sin kropp under lustbetonade former.

Traditionella gungor (se figur 11) är, näst efter bygglek om sådan finns tillgänglig, lekplatsens mest använda lekredskap. Gungor används av barn i alla åldrar men på olika sätt. För de minsta barnen ger gungans rytmiska pendling en kittlande upplevelse samtidigt som den känns trygg. För barn från tre år och uppåt blir det en utmaning att ta fart själv och använda gungan på alternativa sätt, själv eller tillsammans med andra. Vid fem års ålder börjar den sociala funktionen att dominera och barnen använder gungorna mer och mer att enbart sitta på medan de pratar och funderar på vad de ska göra härnäst. Gungornas användningsfrekvens varierar starkt beroende på vilka alternativ som finns och hur gungorna är placerade.

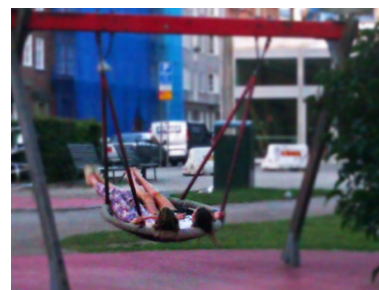
Den större **kompisgungan** (se figur 12) som rymmer flera barn gynnar samarbetsförmågan hos barnen då de måste hjälpas åt för att ta fart om flera vill gunga samtidigt. Kompisgungan kan dock användas av enbart ett barn då den är lätt i konstruktionen. En kompisgunga med många barn blir tung och det finns då risk att den slår omkull och skadar mindre barn. (Hultström, 2012)

Gungdjur (se figur 13) används främst av de mindre barnen. Barn under tre år lockas främst av möjligheten att själva ta sig upp på ryggen och avbryter ofta gungandet för att gå av och gå på igen. Från tre år och uppåt blir det sociala samspelet allt viktigare och barnen börjar även göra konst på djurens ryggar. Att leka cirkus är vanligt och gungdjuren placeras därför med fördel i grupp för att gynna barnens sociala samspel.

Vippbrädan används av barn i alla åldrar och användningsfrekvensen varierar beroende på lekredskapets placering. Redskapet inbjuder till låtsaslek samt till samarbete där barnen kan experimentera med tyngdlagen. Vippbrädan kan även användas till balanslekar där barnen står upp på redskapet samt försöker skapa jämvikt sinsemellan.

Figur 11: Traditionell gunga

Figur 12: Kompisgunga

Figur 13: Gungdjur

Hängbron är, beroende på höjd, mest lämpad för barn från ca fem till sex år. En hängbro bör placeras mellan två kullar över en bäck eller annan fördjupning för att öka spänningsmomentet. Det är viktigt att hängbron har goda möjligheter att hålla i sig, även för små barn, då den kan svaja mycket om flera barn befinner sig på den samtidigt. En hängbro av utmanande karaktär lockar barn i alla åldrar till att springa, hoppa, gunga och hålla sig kvar på den.

I en **linbana** får barnet chans att prova sitt mod och den egna kroppens möjligheter. Barnet kan experimentera genom att åka baklänges, ståendes eller sittandes på linvagnen samt prova olika utgångsfarter och höjder. I Norén Björns studier har fantasilekar förekommit men även att specifika regler för åkandet bestämts. Linbanan gynnar samarbete då barnen hjälps åt att komma i däck och hämtar linvagnen åt varandra. Även turtagande blir ett moment att samarbeta kring. Linbanans största nackdel är att den är känslig för vandalism och kräver därför mycket underhåll.

Karuseller i olika former lockar främst de mindre barnen under fem år. Cykelkarusellen kan användas så att de större barnen cyklar runt och de mindre barnen åker med. En nackdel med karusellen är enligt Norén Björn att den i åldersblandade grupper lätt kan bli ett mobbningsredskap och hon menar att den är ett onödigt lekredskap. Traditionella gungor tillfredsställer samma funktioner som karusellens.

Rutschkanor har, beroende på placering på lekplatsen och om de är placerade i slänt eller ej, en mycket varierande användningsgrad. Även funktionen och användandet mellan kanor med stege och kanor i slänt skiljer sig. En rutschkana som är förankrad i en sluttning kan användas av barn i alla åldrar (se figur 14). Det lilla barnet kan ta sig upp i egen takt- och det finns även möjlighet att ångra sig om utmaningen att kana ner känns för stor. En rutschkana med stege är svår att ta sig upp i för de små barnen som lockas av höjden och för de större barnen är inte åkten spännande nog för att göra sig besväret att ta sig upp.

I alla typer av rutschkanor experimenterar barn med olika sätt att åka nerför och ta sig upp för kanan. Även lösa material såsom sand och pinnar kan vara spännande att putta ner för rutschen för att se hur de glider och låter.

Figur 14: Rutschkana i slänt

Rörelseredskap, kombinerad funktion. Rörelse i kombination med en eller flera funktioner såsom sinnesupplevelser, symbollek och regellek.

Den här gruppen av redskap omfattar sammansatta redskap, ofta klätterredskap, där flera funktioner har slagits samman till en helhet. Flera olika typer av redskap räknas in här, allt ifrån enkla hus med en kana till stora redskap med flera funktioner. Barnen har ingen möjlighet att förändra lekredskapen själva och redskapen bör därför betraktas som statiska.

Kombinerade små och stora redskap (se figur 15 och 16) har en hög användningsfrekvens om de ges en särskilt gynnsam placering eller om det finns dåligt med andra klättermöjligheter. Norén Björns exempel på en gynnsam placering av ett kombinerat klätterredskap är när två stycken placeras intill varandra och på så vis utnyttjas för att leka kull på. En annan gynnsam placering är på en avskild del av lekplatsen med tillgång till lösa material. Då används redskapet till intensiva symbollekar med olika sorters rollfördelningar. De större redskapen gynnar främst rörelselek och är attraktiva för de äldre barnen. De små barnen har svårt att själva använda de stora kombinerade redskapen.

Figur 15: Liten kombinerad klätterutrustning

Figur 16: Stor kombinerad klätterutrustning

Figur 17: Pingisbord

Spel

Elektroniska lekredskap är ett modernt tillskott till lekredskapsutbudet. Elektroniska lekredskap finns i både större och mindre former såsom snurrande hjul, gungor som låter och kombinerade stora redskap. Tanken bakom de elektroniska lekredskapen är att i utrustningen ge barnen ett spel och genom uppmuntrande ljud och blinkningar från redskapet ska tävlingslusten och i sin tur användningen av utrustningen öka. Fokus för den elektroniska utrustningen är fart, rörelse och tävlingsmoment. Ett elektroniskt lekredskap är antagligen inte mer låst i sin funktion än exempelvis ett klassiskt pingisbord. De medföljande elektroniska lekarna, liksom de grundläggande reglerna för pingisbordet, är tänkta att användas på ett specifikt sätt men barnens fantasi medför ändå att nya regler och angreppssätt skapas. Däremot har den elektroniska leken ett tydligt uttalat tävlingsmoment och även om spelreglerna ändras finns tävlingsmomentet kvar. Användningsfrekvensen och vilken typ av lek som elektroniska redskap genererar är svår att säga något om då det saknas vetenskapliga studier om detta.

Pingisbord (se figur 17) är ett sällan använt lekredskap i Norén Björns studie. Tänkbara anledningar kan vara brist på äldre barn på lekplatsen och skiftande popularitet hos sporten. Om bordet har ett fungerande vindskydd ökar användningen.

Figur 18: Djurskulptur i trä

Redskap för att låtsas, skapa och konstruera

Statiska föreställande redskap

Djur, båtar och skulpturer (se figur 18) förankrade i marken används främst av de minsta barnen att kravla sig upp på eller av föräldrar att sitta på. Skulpturer utan en uttalad form tilltalar barnens fantasi och kan i leken förvandlas till det barnen önskar. Om skulpturerna ingår i en grupp ökar användningen av dem. Lekredskap i form av fordon som exempelvis båtar och tåg används till fantasilek och för att balansera på (se figur 19).

Figur 19: Lektåg

Rumsbildande redskap

Små kojor, skärmar, lekhus, regn- och vindskydd (se figur 20) används i regel till fantasilek hos de mindre barnen. Om sand finns tillgänglig tas den in, hålls ut på golvet, och sopas ut igen. Kojor utan tak används knappt alls varför taket tycks ha stor betydelse för att barnen ska uppleva sig omslutna. Små kojor kräver en skyddad placering samt tillgång till lösa material såsom sand, kottar och pinnar för att fantasilek ska uppstå. Tittuthål i konstruktionen är ett uppskattat element och tilltalar de små barnens behov av tittutlek.

Figur 20: Lekhus

Utsiktstorn i trä och plast används av barn från tre år och uppåt. Möjligheten att komma upp och överblicka, känna sig stor och onåbar för den vuxne tilltalar barnet. Tornet ger även möjligheten att dra sig undan och vara för sig själv, vilket behövs på varje lekplats. Om inte miljön med naturligt kuperad terräng möjliggör för barnet att ta sig upp några meter kan ett torn vara ett bra komplement.

Konstruktivt material

Sandlådan är ett av få utbud på lekplatsen där barnet har möjlighet att själv skapa och bygga (se figur 21). Att leka i sanden tilltalar de allra minsta barnen upp till barn i tolvårsåldern. Med ökande ålder och förmågor blir sandleken mer och mer varierad. Det lilla barnet geggjar och smakar på sanden och det större barnet bygger upp hela landskap med sanden. Sandlådan används i hög utsträckning på lekplatsen och barnen leker även i den sand som finns under redskapen. Både ensamlek och samlek är vanlig i sandlådan och ofta föredrar barnen att sitta i ett av sandlådans hörn. För att gynna sandleken bör sandlådans sarg utformas så att det bildas många hörn med utrymme för flera avskilda lekar.

Figur 21: Sand- och vattenlek

I sin helhetsstudie har Norén Björn (1977) även med sammanhängande ytor som lekredskap, exempelvis asfalt, gräs och sand. Hennes observationer visar att det är ytorna, och av dem främst asfalten, som barnen använder sig av när de leker. Därefter kommer byggleken, om det finns en sådan, följt av gungorna. Klätterredskap används förhållandevis lite i leken, förutom när de är av en utmanande karaktär.

Omvärldsanalys

Det är inte enbart lekutrustningen som är intressant att jämföra. Utbudet, utseendet och i sin tur lekvärdet varierar mellan lekredskapsleverantörer.

Materialval

Lekutrustningar från 1950- och 60-talet var många gånger byggda i stål. Under 1970-talet övergick konstruktionerna till trä. De senaste tio åren har trenden åter svängt och flera lekredskapsföretag säljer olika produktsortiment där vissa temagrupper tillverkas i trä och andra i stål för att få enhetliga utseenden med resten av gruppen. Utrustningarna tillverkade i stål har ofta släta konstruktioner som inte går att klättra upp på via andra sätt än vad de är ritade för.

Utseende/ Användningsområden/ Utveckling

I den här jämförelsen varierar utseendet på lekredskap markant beroende på företag. En generell iakttagelse som gjorts är dock storleken på utrymmen i klätterutrustningar. I katalogerna från 1980-talet var ofta vuxna med i foton/ illustrationerna över lekredskapen. Rutschkanorna var bredare och utymmena stora nog för en vuxen att få plats i (se figur 22). Idag tenderar lekutrustning att illustreras med enbart barn som användare. Utrymmena är mindre och generellt sett används smala rutschkanor. Utvecklingen av lekredskap varierar mellan företag men sker många gånger av produktutvecklare, konstruktörer och arkitekter, ibland baserat på forskning och i samarbete med barn (se Bilaga 1).

Figur 22: Klätterutrustning från 1980-talet med bred rutschkana
Foto: Lek & Fritid
Publiceras med tillstånd från Hasse Johansson

Lekvärden

Lekvärden beror på redskapens utseende där traditionell lekutrustning främst uppmuntrar rörelselek och repetitiv lek. Ingen skillnad kan ses avseende lekvärde mellan dagens traditionella lekutrustning och den ifrån 1980-talet. Mer gestaltade lekredskap som lekskulpturer från 1950-talet och fantasifulla lekredskap från idag torde uppmuntra fantasilek i lika hög grad.

Möjligheten att som kund förändra utrustningen

Ofta trycks det på denna aspekt för att visa hur stor frihet kunden har att arbeta med utrustningen. Det här är enligt mig en sanning med modifikationer då ändringarna främst handlar om färgbyte. Ett visst spann för justeringar i klätterredskap i form av tillägg och ändringar av funktioner finns. Men det handlar fortfarande om en i mångt och mycket statisk form som ska placeras på ett plant underlag. Huruvida jag som kund väljer att lägga till eller byta ut ett lekvärde på denna har liten betydelse för helhetsuppfattningen.

Bästsäljare

De lekredskap som säljer bäst är generellt sett gungor och klätterredskap (se Bilaga 1). Detta överensstämmer ungefär med Norén Björns studie från 1977 om vilka lekredskap som är de mest använda på lekplatser.

Framtidsprognos

Det verkar komma mer av två trender; klassiska lekredskap med neutralt utseende och elektronisk lek med futuristiskt utseende. Inte särskilt förvånande tenderar de företag som säljer klassiska lekredskap att tro på deras utseende och pratar om effektsökeri och att gestalta för de vuxna när det kommer till interaktiv lek. De företag som satsar på elektronisk lek hävdar däremot att dagens kunder förväntar sig mer av ett lekredskap än vad de klassiska kan erbjuda. (se Bilaga 1)

Utseende / Användningsområden / Utveckling			Möjlighet att som kund förändra utrustningen:	
Företag	Materialval	Uteveckling	Lekvärden	
HAGS Stort företag som arbetar globalt. Produkter finns för lek och sport, även parkmöbler. http://hags.se/	Plywood Stål Hylad fur	Traditionella lekredskap. Produkterna förekommer i olika temagrupper vars utseende varierar men funktionerna är desamma. Generellt sett små utymmen och smala rutschkanor.	Framför allt rörelselek och repetativ (riktad) lek.	Ja. Främst alternativ i form av färgbyte men även komponenter för vissa av temagrupperna.
Kompan Stort företag som arbetar globalt. Produkter finns för lek och sport, även parkmöbler. http://www.kompan.se/	Plywood Stål Hylad fur	Traditionella lekredskap. Produkterna förekommer i olika temagrupper vars utseende varierar men funktionerna är desamma. Generellt sett små utymmen och smala rutschkanor.	Framför allt rörelselek och repetativ (riktad) lek. Även lekredskap för odefinierad användning. Fokus på tävlingmoment.	Ja. Främst alternativ i form av färgbyte men även komponenter för vissa av temagrupperna.
Lappset Stort företag som arbetar globalt. Produkter finns för lek och sport, även parkmöbler. http://lappset.se/	Plywood Stål Hylad fur	Traditionella lekredskap. Produkterna förekommer i olika temagrupper vars utseende varierar men funktionerna är desamma. Generellt sett små utymmen och smala rutschkanor.	Framför allt rörelselek och repetativ (riktad) lek. Fokus på sport.	Ja. Främst alternativ i form av färgbyte men även komponenter för vissa av temagrupperna.
Monstrum Mindre företag som arbetar i Sverige och Danmark. Produkterna är tänkta att användas till lek. http://www.monstrum.dk/	Sibirisk lärk Björkplywood Robiniastockar	Fantasifulla platsspecifika lekredskap.	Fantasilek och rörelselek.	Ja. Bygger utifrån kundens specifika önskemål.
Richter Spielgeräte Medelstort företag som arbetar globalt. Produkterna är tänkta att användas till lek. http://www.richter-spielgeraete. de/start.html	Sibirisk lärk Robinia	Fantasifulla lekredskap som ofta stimulerar mer än ett sinne hos barnet. Har många alternativ till underrepresenterade lekvärden, ex vattenlek.	Fantasilek och rörelselek. Även lekredskap för odefinierad användning.	Ja, i viss mån.

Tabell 1: Jämförelse av lekredskapsutbud hos olika lekredskapsföretag

Olika typer av lekplatser

Som redogjorts i tidigare kapitel finns det olika lekredskap och de kan delas in i olika kategorier beroende på utseende och funktion. Detsamma kan sägas om lekplatser.

Det samlande namnet lekplats är något snävt då det finns en mängd olika sätt att utforma en lekplats på. Utformningen och innehållet på en lekplats har en avgörande roll för vilken typ av lek som kommer att ske på lekplatsen (Pellegrini, 1987; Mårtensson, 2004; Jansson, 2009; Dahl Refshauge, 2012). Variationen i utformning och innehåll gör att lekplatser bör delas in i olika grupper för att kunna beskriva dem och jämföra deras lekpotential. Haywards indelning av lekplatser från 1974 används än idag för att kategorisera olika typer av lekplatser. (Hayward et al., 1974)

Figur 23: Traditionell lekplats

Traditionell lekplats (*Traditional playground*) (se figur 23)

En traditionell lekplats innehåller vanligen en kombination av lekredskap såsom gungor, rutschkanor och klätterredskap samt en asfaltsyta.

Lekredskapen har en traditionell utformning där varje utrustning är riktad mot en särskild målgrupp och en specifik användning (Brett et. al, 1993). Dessa typer av lekplatser har fått mycket kritik för att vara statiska och tråkiga (Norén Björn, 1977; Pellegrini, 1987, m.fl.).

Temalekplats (*Contemporary playground*) (se figur 24)

(Författarens översättning från engelska till svenska)

Temalekplatsen, eller den moderna lekplatsen, har sitt ursprung i USA och är en lekplats gestaltad med större omtanke kring dess utseende än den traditionella lekplatsen. Ofta designas lekplatsen kring ett tema med platsspecifika lekredskap vilket skall ge den mervärde i form av fantasilek och inte enbart fokusera på grovmotorik. (Brett et. al, 1993) Kritiken som riktats mot temalekplatser är att utseendet snarare vänder sig till de vuxna än till barnen (Pellegrini, 1987).

Figur 24: Temalekplats

Byggglekplats (*Adventure playground*) (se figur 25)

På en byggglekplats finns det inga prefabricerade lekredskap. Däremot finns där material och verktyg för barnen att själva bygga med (Coninck- Smith, 2011). För att undvika skador är byggglekplatserna enbart tillgängliga under dagtid när vuxen personal finns på plats. Personalen hjälper till när det behövs och ansvarar för verktygen. (ibid; Rannberg & Blomberg, 2012) Den här typen av lekplats beskrivs ofta som välfungerande och populär hos barnen (Hayward et al., 1974). Tyvärr är byggglekplatser dyra i drift till följd av personalkostnaden. Populariteten har gått i vågor sedan byggglekplatsens tillkomst efter andra världskriget och i dagsläget finns det få byggglekplatser i Sverige (Rannberg & Blomberg, 2012). Byggglekplatsen kan uppfattas som en farlig miljö för barn då den frångår framtagna säkerhetsföreskrifter (Brett et. al, 1993) men närvaron av personal säkerställer byggglekplatsen som en tillförlitlig lekplats (Rannberg & Blomberg, 2012).

Figur 25: Byggglekplats

Jansson (2009) och Dahl Refshauge (2012) lägger även till följande lekplatskaraktärer till indelningen:

Parklek (*Creative playground*) (se figur 26)

(Författarens översättning från engelska till svenska)

En parklekplats är mer av ett helhetskoncept än en enskild lekplats och kan ses som en lekplats med lekpersonal och kan beskrivas som en blandning av de tre ovan nämnda lekplatstyperna över en större mer informell yta (Bengtsson, 1981). Ofta kompletteras parkleken med ytterligare verksamheter som djurhållning och barnens zoo (Rannberg & Blomberg, 2012). Parkleken är oftast större men det finns även de som är mindre och helt bygger på den verksamhet som barnen och personalen skapar (Bengtsson, 1981).

Figur 26: Parklek

Leklandskap (*Playscape*) (se figur 27)

(Författarens översättning från engelska till svenska)

Begreppet leklandskap har använts av bland annat Fjørtoft och Sageie (2000) för att beskriva lekområden utan lekredskap men med en stor variation av landskapselement som kan gynna olika typer av lek. Enligt Fjørtoft och Sageie (2000) består ett leklandskap av enbart naturliga element, men under mina efterforskningar tycker jag mig se ett vidare användningsområde till begreppet leklandskap med mer innovativa lekplatser av exempelvis uppbyggda kullar av gummimattor tillsammans med platsspecifika lekredskap bildar ett leklandskap (Johnson, 2012 [www]). Kanske behövs det två underkategorier för att täcka in hela bredden: leklandskap med eller utan lekredskap.

Figur 27: Leklandskap

Naturlekplats (*Nature playground*) (se figur 28)

Naturlekplats är en term som påminner om leklandskap. Det verkar dock som att begreppet naturlekplats kan användas både för naturliga miljöer där lekredskap mer eller mindre blivit bannlysta till lekplatser med prefabricerade lekredskap i trä där materialet i utrustningen snarare än omgivningen utgör "naturen" i lekplatsen. ((Hendricks, 2011), refererad i Dahl Refshauge, 2012, s. 14) En naturlekplats kan vara en lekplats i naturen men även en lekplats som tar med sig naturen in i staden (Peterson, 2012).

Figur 28: Naturlekplats

Snabbmatslekplats (*KFC-playground*) (se figur 29)

(Författarens översättning från engelska till svenska)

De senaste åren har säkerhet börjat värderas högre än lekvärdet på lekplatsen. Detta har resulterat i "snabbmatslekplatsen" där KFC står för att lekplatsen består av ett färdigkomponerat set ("Kit") av lekutrustning, omgärdat av staket ("Fences") placerade på en gummimatta ("rubberCarpet"). Snabbmatslekplatsen har många likheter med den traditionella lekplatsen men här har asfalts- och sandytorna bytts ut mot gummimatta (Woolley, 2008). Till följd av instängslingen hävdar Woolley (2008) att barnen blir inhägnade och bevakade snarare än att de ges möjligheter till lek.

Figur 29: Snabbmatslekplats

Säkerhet

Uppskattningsvis finns det mellan 40 000 till 50 000 lekplatser i Sverige (Henriksson & Castenfelt, 2003). Lekplatserna är öppna dygnet runt och skall vara tillgängliga för alla. Att det finns föreskrifter som säkerställer utseende och underhåll av utrustningen på lekplatserna är en nödvändighet för att undvika onödiga olyckor (ibid). Därför finns det i Sverige ett flertal lagar vars uppgift är att värna om konsumenten vid användande av lekutrustning:

* Plan- och bygglagen (1987:10) ställer krav på underhåll av fasta anordningar på lekplatser, detta för att begränsa risken för olyckor. Tillsynsmyndighet för säkerheten på lekplatser avseende utformning och underhåll är kommunens byggnadsnämnd.

* Produktsäkerhetslagen (2004:451) kräver att varor och tjänster som tillhandahålls konsumenterna skall vara säkra, som exempelvis lekredskap på lekplatser. Detta gäller oavsett tillverkningsår.

* Svensk standard Europa norm, SS-EN 1176-1177 ligger till grund för att bedöma om ett lekredskap är säkert enligt kraven i Plan- och bygglagen samt Produktsäkerhetslagen.

* I Boverkets byggregler 2008 är SS-EN 1176 -1177 ett allmänt råd att använda sig av vid projektering och byggande av lekplatser med lekredskap.

Av listan ovan kan man se att Svensk standard Europa norm, SS-EN 1176-1177 är de ytterst styrande råden kring lekutrustning. Standardens syfte är att minska skadorna som kan uppkomma vid användning av lekutrustning så att alla barn upp till 14 år ska skyddas från allvarliga olyckor och kunna använda lekplatsen på ett rimligt säkert sätt (Henriksson & Castenfelt, 2003). Standarden sätter bland annat regler för högsta fallhöjd, regler för mått där barn kan fastna med huvud och fingrar och regler för att säkerställa ett tillfredsställande fallunderlag (Berggren, 2009). Däremot behandlar inte standarden barns lekbehov eller lekens meningsfullhet ur pedagogisk synvinkel (Marhenke, 2000, Andrén, 2010).

Det första förslaget till en ny svensk standard för lekredskap antogs våren 1989. Året innan hade det första mötet för de västeuropeiska standardiseringsorganen (CEN) hållits (Henriksson & Castenfelt, 2003). Under namnet "Playground equipments" började nya europeiska standarder (EN) för lekredskap att tas fram (ibid). Man utgick ifrån de länder som sedan tidigare hade standarder, framför allt Tyskland som hade de mest genomarbetade reglerna blev utgångspunkt för den europeiska standarden (Marhenke, 2000). År 1998 sattes Europastandarderna EN 1176-1/7 och EN 1177 för nitton europeiska länder, däribland Sverige och tidigare nationella standarder ersattes med de nya europastandarderna (Henriksson & Castenfelt, 2003). Den nu gällande standarden i Sverige är en uppdaterad version av Europastandarden och har varit i bruk sedan 2008 (Berggren, 2009).

Med tanke på alla rekommendationer som finns kring säkerheten på allmänna lekplatser är det lätt att tro att denna är något av en dödsfälla för barn. Så är det nu inte. Varje år inträffar ungefär 18 000 olyckor på lekplatser och skolgårdar i Sverige som leder till uppsökning av vård för skadan (Socialstyrelsen, 2011 [www]). Detta ska ställas i proportion till det totala antalet skador bland barn i Sverige som enligt Socialstyrelsen hamnade på strax under 208 000 skador år 2011. I Tabell 2 nedan listas olika platser där barn har skadat sig samt den procentuella fördelningen av skadehändelser. Om man slår samman statistiken med forskning som visar att barn spenderar mer tid i hemmet och på idrotts- och sportanläggningar idag jämfört med tidigare (Söderström, 2011) kan slutsatsen dras att mängden skador är proportionell till de platser där barn spenderar mest tid. Följaktligen är inte lekplatsen mer eller mindre farlig än någon av de andra nämnda potentiella skadeplatserna. Intressant i sammanhanget är även andelen skador i fri natur som enbart ligger på 3,2%. Frågan är om denna låga andel beror på att barn som leker i naturen väger av våghalsigheten bättre just eftersom de är i naturen, eller om den låga procentsatsen beror på att det helt enkelt är färre barn som vistas i fri natur än på lekplatsen?

Skadeplats	Procent (%)		
	Flickor	Pojkar	Totalt
Transportområde	10,8	11,0	10,9
Bostad – inomhus	21,6	18,5	19,8
Bostad - utomhus	10,8	12,3	11,7
Bostad ospecificerat om inne/ute	0,9	0,9	0,9
Produktions- och verkstadsområde	1,7	1,2	1,4
Butiks-, handels- och serviceområde	1,1	0,7	0,9
Daghem, fritidshem, ungdomsgård	2,3	2,4	2,3
Skola, universitet, högskola	3,0	3,2	3,1
Lekplats (inkl. skolgård)	8,9	8,6	8,8
Offentliga lokaler, institutionsområde	0,7	0,8	0,7
Idrotts- och sportanläggningar	26,4	29,1	27,9
Nöjes-, kultur-, parkområden	1,6	1,4	1,5
Fri natur	3,3	3,2	3,2
Hav, sjö, älv	0,6	0,7	0,6
Annat och ospecificerat skadeområde	6,3	6,1	6,2
Totalt	100	100	100

Tabell 2:

Barn, 0-17 år, som sökt vård vid akutmottagning för behandling av skada 2009. Plats (område) där skadehändelsen ägt rum. Procentuell fördelning. (Socialstyrelsen, Skador bland barn i Sverige, sid. 15, 2010 [www])

I Socialstyrelsens undersökning räknas åldrarna 0-17 år in (se tabell 2), varför man kan gissa att det är en betydande del av barnen som är gamla för att vara intresserade av att vistas på lekplatser längre stunder. Hade undersökningen spänt över en lägre åldersgrupp hade gissningsvis en högre andel av skadorna inträffat på lekplatser och skolgårdar. Fallolyckorna står för en betydande del av skadorna på lekplatsen, närmare två tredjedelar av dem. Till fallolycka räknas både fall som skett i samma nivå, ofta snubbling på asfalt, och när barnet fallit från en nivå till en annan, ofta från ett lekredskap. Den ålderskategori med högst skadetall är barn i åldrarna 4 till 12 år. (Socialstyrelsen, 2011 [www])

Viktigt att observera är att en standard är en frivillig överenskommelse mellan olika aktörer och ingen lag i sig. Den europeiska standarden (och i förlängningen den svenska) skapades som en inspirationskälla för att anlägga, sköta och utveckla lekmiljöer (Åkerblom, 2000) men används idag i Sverige snarare som en bibel för att omöjliggöra alla faror. Även om standarden i sig inte är en lag ligger den till grund för styrande dokument som Plan- och bygglagen och behandlas därefter. Detta nitiska följande av säkerhetsstandarderna kan ses som en rädsla för att slippa få skulden om det trots allt skulle ske en olycka (Hultström, 2012). Ågaren till lekplatsen har det yttersta ansvaret om en olycka skulle ske (Andrén, 2010) och för att säkerställa lekplatsens utförande ska kontinuerlig besiktning göras av en certifierad besiktningsman. Det ligger givetvis i besiktningsmannens intresse att friskriva sig från ansvar genom att följa SS-EN-standarderna till punkt och pricka. Detta medför att säkerhetstänket hela tiden ökar då ingen vill bli fälld eller få skulden för något (Hultström, 2012). Nästa steg i säkerhetshetsen är önskemål från föräldrar och fastighetsskötare om att sätta upp skyltar för att specificera vilken lekutrustning som är lämplig för olika åldrar (ibid). Att sätta en åldersgräns på ett visst lekredskap skulle enligt Andrén (2010) vara omöjligt och inte heller önskvärt. Trots bristande motorik kan små barn få hjälp att ta sig upp i lekredskap som egentligen är för avancerade för dem (Berggren, 2009).

Säkerhetsstandarderna får många gånger bära hundhuvudet för lekredskapens oinspirerande utseende (Norén Björn, 1977) men det finns även positiva effekter av standardiseringen. Det faktum att lekredskap måste uppfylla vissa krav vittnar om en högre status som tillskrivits barn och deras lek (Coninck- Smith, 2011). Säkerhetsstandarderna ställer också krav på att lekredskapen underhålls på ett tillfredsställande sätt. Men så finns motpolen med ett allt högre säkerhetstänk. Redan 1977 menade Norén Björn att vi går mot en utveckling där lekredskapen görs såpass säkra och tråkiga att barnen inte längre vill använda dem. Hon menar att det är meningslöst att göra lekredskapen än mer säkra än vad de redan är om det medför att barnen inte vill använda dem.

Lekplatser ska varken ses som farliga eller totalt ofarliga platser för barn. Barn leker överallt och vill prova sina gränser, vilket kan medföra ett skrubbsår, eller t o m en bruten arm. På en lekplats är det, lika lite eller mycket som var som helst annars, möjligt att skada sig. En lekplats är inte skapad för att ansvariga föräldrar bara ska kunna sitta ner och tro att barnet klarar sig självt om det inte gör det annars. Man måste vara förälder även på lekplatsen (Hultström, 2012).

Säkerhetsföreskrifter - de viktigaste måtten att komma ihåg

Beroende på ett lekredskaps utseende påverkas dess användningsområden, både tänkta och oplanerade, samt vad som är viktigt utifrån dess säkerhetsaspekter (Andrén, 2010). Säkerhetsaspekter kan betraktas utifrån två synsätt: risker som barnet själv kan beräkna och dolda risker (Norén Björn, 1977). Risker som går att beräkna är exempelvis höga redskap och redskap som kan få en hög hastighet (exempelvis linbanor och höga rutschkanor), dessa redskap använder bara barn som vet att de vågar och kan. Dolda risker kan vara redskap som inte håller och där klämrisk finns (ibid). Säkerhetsföreskrifterna är främst tänkta att förhindra dolda risker men kritiseras ofta för att de i för hög grad begränsar de kalkylerbara riskerna.

Nedanstående rubriker innehåller information om de viktigaste säkerhetsåtgärderna att ha i åtanke vid planering av lekplatser. Det är även dessa regler jag främst fått förhålla mig till under ritandet. Lekredskapen i det här kapitlet delas in i statiska redskap och redskap med en tvingande rörelse. Statiska redskap är exempelvis lekskulpturer och enkla klätterställningar. Utrustningen är stum och det är barnets rörelser som är styrande för leken. Redskap med en tvingande rörelse är exempelvis gungor och rutschkanor. Utrustningen har med sitt utseende och funktion tvingande rörelser såsom pendling och kaning och beroende på placering i förhållande till redskapet kan inte barnet hejdas från att röra sig i den riktning som redskapet gestaltats för. (Henriksson & Castenfelt, 2003).

Öppningsmått där delar av kropp eller kläder kan fastna

I ett lekredskap får det inte finnas helt omslutna öppningar mellan 90 mm och 230 mm vid en höjd över 600 mm från islagsytan. Detta är för att undvika att ett huvud fastnar när resten av kroppen redan har passerat genom öppningen. I ett redskap med tvingande rörelse får det inte finnas öppningsmått eller andra fällor barnet eller dess kläder kan fastna i inom redskapets fria utrymme. Om barnet fastnar i ett redskap med tvingande rörelse finns det risk för strypning. (Berggren, 2009)

Om lekplatsen har ett omgärdande staket får avståndet mellan staketspjälorna vara max 45 mm brett (Henriksson & Castenfelt, 2003).

Fundament och förankring i mark

Lekredskapen ska vara ordentligt förankrade i marken och förankras med fundament godkända enligt standarden. Godkända fundament ska antingen vara rundade eller avfasade i 45° vinkel. Fundamenten placeras minst 200 mm under markytan, alternativt 400 mm under markytan om fundamentet inte är rundat eller avfasat. Om redskapet täcker fundamentet med sin konstruktion finns det inga restriktioner angående fundamentets utseende eller djup. (Berggren, 2009)

Säkerhetsområde

För att säkert använda ett lekredskap krävs ett visst minimiutrymme för att ge redskapet ett säkerhetsområde. Minimiutrymmet består av summan av tre typer av utrymmen: Det utrymme som redskapet kräver, användarens fria utrymme och ett tillfredsställande fallutrymme. Det får inte finnas några

hinder som användaren kan skada sig på inom det fria utrymmet eller inom fallutrymmet. Inte heller rörelsestråk som trappor eller gångvägar får finnas i det fria utrymmet. Däremot får det i det fria utrymmet finnas nödvändiga redskapsdelar som antingen har bärande egenskaper, tar emot användaren vid fall eller hjälper användaren att hålla balansen.

Det fria utrymmet tar hänsyn till redskap med tvingande rörelse (se figur 30) och är generellt sett större till dessa än vad det är till statiska lekredskap. Detta eftersom användaren i lekredskap med tvingande rörelse inte utan viss tidsfördröjning klarar att med egen muskelkraft avbryta den pågående rörelsen. (Berggren, 2009)

Figur 30: Ett redskap med tvingande rörelse kräver ett ordentligt fritt utrymme

Fallutrymme

Utbredningen på fallutrymmet beror på den fria fallhöjden och ju högre fallhöjd desto större fallutrymme. Fallutrymme börjar räknas från fallhöjder, mätt från plattformsgolv eller motsvarande, över 600 mm och är då 1500 mm från redskapets ytterkant. Detta fallutrymme är konstant upp till fallhöjden 1500 mm. Den fria fallhöjden har generellt sett ett maxavstånd på 3000 mm, till denna höjd måste fallutrymmet vara minst 2500 mm.

Fallutrymmet kan beräknas enligt följande formel:

x = fallutrymmet

y = fallhöjden

$$y = 1,5x - 0,75$$

Om y är mindre än eller lika med 1,5 meter, är $x = 1,5$ meter.

Om y är större än 1,5 meter gäller omvänt att $x = 0,67 y + 0,5$ (Berggren, 2009)

Skydd mot fall

Lekredskapen har krav på utformningen för att skydda barnet från att falla ut ur redskapet. I lekredskap som barn i alla åldrar kan ta sig upp i skall det finnas helt täckande barriärer med en minimihöjd på 700 mm utmed fallhöjdens kanter. Detta gäller när fallhöjden överstiger 600 mm från islagsytan till ytan där barnet står i redskapet. (Berggren, 2009)

Lekredskap avsedda för barn med grundläggande motorik behöver barriärer först vid en fallhöjd på 2000 mm. Vid fallhöjder mellan 1000 mm och 2000 mm skall det finnas räcken som fallskydd. Detta för att undvika fall och utknuffning från redskapet. Om ytan i lekredskapet som barnet står på lutar XX° behövs inte skydd mot fall då en lutande yta kräver att barnet håller i sig för att stanna kvar och risken för snubbling och knuffning minimeras. (Berggren, 2009)

Stötdämpande underlag

Som stötdämpande underlag kan ett flertal material väljas. Syftet med fallunderlaget är att det genom att deformeras och trycks undan skyddar mot allvarliga skullskador (Andrén, 2010).

Fallunderlagen kan delas in i två huvudtyper:

*Naturliga material/
lösfyllnadsmaterial*

* Naturgrus, kornstorlek 2-8 mm.

* Sand, kornstorlek 0,2-2,0 mm.
Finare fraktioner gör att sanden blir
för kompakt och lämpar sig bättre till
baksand.

* Bark eller träflis i fraktionerna
20-80 mm

Förtillverkade produkter

* Prefabricerade gummimattor

* Gräsarmering av gummi

* Konstgräs med underliggande
stötdämpande skikt.

(Henriksson & Castenfelt, 2003).

Det stötdämpande underlaget provas under specifika förhållanden då ovanstående materials egenskaper varierar beroende på exempelvis temperatur och årstid. Som exempel kan nämnas vinter då marken blir frusen och hård, oavsett om det är ett fallunderlag eller ej (se figur 31). (Berggren, 2009)

Figur 31: Snö, ett godkänt fallunderlag?

Före användning ska lekplatsen och lekredskapen godkännas av certifierad besiktningsman (Berggren, 2009). Den vanligaste anledningen till att lekredskap inte blir godkända är felmontering (Johansson, 2012, se Bilaga 1). Det finns särskilt framtagna provningsmetoder för att underlätta besiktningen av lekredskap. Provkoppar som representerar olika kroppsdelar är ett exempel (se figur 32). Kort beskrivet ska provkoppen antingen gå igenom en öppning helt och hållet eller inte alls (Berggren, 2009). Efter reparation eller justeringar på lekredskapet måste det kontrolleras och godkännas av besiktningsman (Andrén, 2010).

TÜV- certifiering

Innan ett lekredskap går ut i produktion görs en ansökan för att TÜV-certifiera det. TÜV-certifiering finns för att säkerställa att lekredskapet uppfyller alla bestämmelser och utfärdas av TÜV (Technischer Überwachungsverein). TÜV är en tysk organisation vars mål är att skydda människor och miljöer från exempelvis fabriker och produkter som kan vara skadliga. Internationellt anses TÜV vara en av de bästa kvalitetsmärkningarna då de fungerar som en oberoende konsult och har hårda krav för att godkänna en produkt. Ett lekredskap som är TÜV-certifierat är med andra ord garanterat att uppfylla SS-EN's säkerhetskrav (Hultström, 2012).

Figur 32: Provkopp för att testa mått för bröstorg

Vad baseras utformningen av lekredskap på?

Utseendet på dagens lekredskap kan ses som en kombination av fyra faktorer: tradition, ekonomi, säkerhet samt lek och användning (se figur 33).

Tradition

Redskap med tvingande rörelser exempelvis gungor och karuseller verkar vara de tidigaste lekredskapen som använts på lekplatser (Coninck Smith, 2011) och tillhör, fortfarande, de mest populära redskapen på lekplatsen (Norén Björn, 1977). Angående klätterställningar är deras utseende högst troligt en rest ifrån de klätterställningar som placerades på lekplatser under 1900-talets början. Synen på lek var annorlunda kring förra sekelskiftet och lek ansågs vara detsamma som sportaktiviteter. Klätterställningarna ifrån den här tiden ritades utifrån träningsredskap och kompletterades gärna med romerska ringar och ribbor för armgång (Leland & Higbee, 1909). Parollen "En sund själ i en sund kropp!" skulle uppmuntras varför lekredskap som lockade till fysisk aktivitet ansågs danande för samhället som helhet. Sportutrustningen blev lekredskap. Leksulpturer kan ses som en vidareutveckling av de traditionella klätterställningarna och har formgetts i en mängd fantasifulla utföranden.

Norén Björn (1977) påpekar att lekredskapsföretagens utbud inte skiljer sig nämnvärt från varandra och hon talar om att lekredskapsdesignen stöts och blöts när företagen härmas. När det handlar om en ekonomisk marknad följer designen av lekredskap många andra branschens beteende med några företag som går i bräschen och andra som kommer efter. Risken med detta är att de billigare kopiernas funktioner och lekvärde inte lever upp till originalets vilket i sin tur kan ge originaldesignen dåligt rykte.

Ekonomi

Lekredskapens utseende har också skapats med avsikten att tilltala den vuxne beställaren. Om en lekställning är för specifik är risken att det bara är några få som gillar den. Genom att gardera sig med ett "lite lagom" utseende tilltalar utrustningen en bredare publik men blir i gengäld mer likriktad (Hultström, 2012). Ett tacksamt sätt att marknadsföra sitt lekredskap på är att tillföra pictogrambilder som visar på redskapets "lekvärden" på dess produktblad. Att presentera utrustningen på det här viset är ett smidigt sätt att övertyga beslutsfattare om att de får många lek-kvaliteter för pengarna. Däremot kan det vara missvisande då pictogrambilder säger mer om förväntade funktioner än om lekvärden.

Säkerhet

Säkerhetsstandarden är många gånger begränsande i hur lekredskapen kan utvecklas, men lekutrustningen var inte avsevärt mer våghalsigt gestaltad före dess inträde.

Lek och användning

När lekredskapsföretagen tillfrågades om hur produktutvecklingen gick tillväga på deras företag svarade många att den utgår ifrån forskning om barn och lek (se Bilaga 1). Hur väl lekredskapen triggade rörelse var en aspekt som det många gånger trycktes extra på.

Figur 33: Faktorer som påverkar lekredskapens utseende

Sammanfattning

Det finns många åsikter om lekplatser inom arkitektkåren och den akademiska världen, och de flesta handlar om vad en lekplats INTE ska vara. Att säga att kritiken mot lekplatser och lekredskap är ett nytt påfund vore att fabulera. Arga röster har med jämna mellanrum höjts mot lekplatsernas utseende och innehåll men angreppssätten för att förbättra dem har varierat (Coninck- Smith, 2011). Det har länge funnits de som hävdar att lekplatserna borde tas bort helt och hållet, detta med argumentet att eftersom barn leker hela tiden är det fel att peka ut särskilda platser där leken ska äga rum (Bengtsson, 1981). Med tanke på den utveckling som sker med än mer ökat fokus på säkerhet (Woolley, 2008) är borttagande av lekplatser antagligen inget realistiskt angreppssätt.

Lekplatsen är kanhända inte den ultimata platsen för lek, men den är inte oadekvat heller (Bengtsson, 1981; Jansson, 2009). En lekplats ska möta många kriterier; den ska locka till lek och rörelse, vara fantasifull, engagera barn i alla åldrar, ha tillgång till löst material etc. Det är dock omöjligt att tillgodose alla lekbehov på ett och samma ställe (Norén Björn, 1977) varför ett stort utbud av olika lekplatser är önskvärt (Brown & Burger, 1984). Ett stort lekutbud är viktigt framför allt med tanke på att barn har olika personligheter och föredrar att leka olika lekar på olika ställen (Pellegrini, 1987).

Både traditionella och mer designade lekplatser har ett värde då de stimulerar olika typer av lek (Brown & Burger, 1984). Detsamma kan sägas om lekredskap (Dahl Refshauge, 2012). Det som är avgörande för att en lekplats ska fungera väl är inte om den kan placeras i en viss kategori. Däremot ska där finnas olika lekmöjligheter, exempelvis traditionella lekredskap och lekredskap utan givna förutsättningar. Stor vikt bör läggas vid hur lekredskapen är placerade i förhållande till varandra (Norén Björn, 1977). Även lekplatsens placering i förhållande till omgivande vegetation och topografi har en avgörande betydelse för lekmöjligheterna (Norén Björn, 1977; Mårtensson, 2004; Jansson, 2009; Dahl Refshauge, 2012).

Sammanfattande kritik mot lekplatser och lekredskap

- * Lekredskapen är för säkra och inte tillräckligt utmanande.
- * Lekredskapen är fokuserade på små spann av åldersgrupper.
- * Lekplatsen lockar inte vuxna att delta i leken vilket leder till passiva vuxna.
- * Lekplatserna isolerar barnen från de vuxna samtidigt som de inte får frirum ifrån vuxna.
- * Lekplatsen ges ofta en torftig gestaltning med förutsägbart designade lekredskap.
- * Lekredskapen tillfredsställer främst lek av upprepande karaktär.
- * Lekplatserna och lekredskapen är designade för att estetiskt tilltala vuxna, inte barn.
- * Lekplatsen saknar tillgång till löst material som barnen själva kan skapa med.

Utvecklingsstrategier för lekredskap

För att kunna förbättra en produkt måste man känna till dess svagheter, vilka vi gjort oss bekanta med i föregående kapitel. Sex utvecklingsstrategier kopplade till den kritik som finns mot lekredskap idag har tagits fram som utgångspunkt för gestaltning av lekredskap. Genom att vända en negativ aspekt till en motsvarande positiv aspekt möter strategierna kritiken som nämnts.

I följande kapitel beskrivs vart och ett av strategierna mer ingående med exemplifierande bilder för att förtydliga strategin (se figur 34-83). Potentiella svårigheter med strategin påpekas och gestaltningsangrepp föreslås.

Kritik

Lekredskapen är för säkra och inte tillräckligt utmanande.

Lekredskapen är fokuserade på små spann av åldersgrupper.

Lekplatsen lockar inte vuxna att delta i leken vilket leder till passiva vuxna.

Lekplatserna isolerar barnen från de vuxna samtidigt som de inte får frirum ifrån vuxna.

Lekplatserna och lekredskapen är designade för att estetiskt tilltala vuxna, inte barn.

Lekplatsen ges ofta en torftig gestaltning med förutsägbart designade lekredskap.

Lekredskapen tillfredsställer främst lek av upprepande karaktär.

Lekplatsen saknar tillgång till löst material som barnen själva kan skapa med.

Utvecklingsstrategi

Mer utmanande

Passa barn i olika åldrar samt även tilltala vuxna

Inkorporerade i landskapet

Utan en uttalad funktion

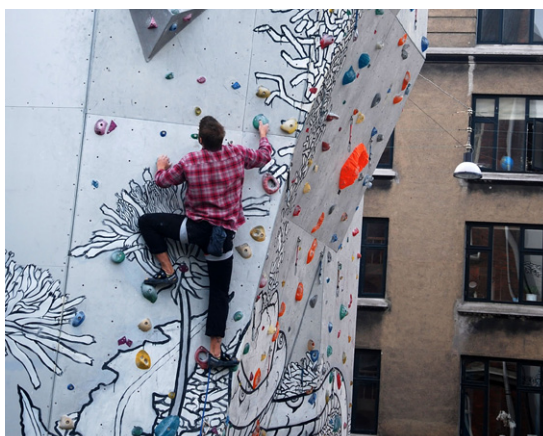
Unika lekredskap

Möjlighet att förändra

Exempel på lekredskap / installationer med en mer utmanande karaktär och aspekter som även tilltalar vuxna. (Redovisning av bildmaterial från vänster till höger.)

Figur 34: Utmanande klättring, Köpenhamn

Figur 35: Hög rutschkana, Köpenhamn

Figur 36: Utmanande klättring, Köpenhamn

Figur 37: Graffitimålning, Malmö

Figur 38: Skateboardåkning, Malmö

Figur 39: Kulle med utmanande lutning, Köpenhamn

Figur 40: Bord med infällda brädspeel, Köpenhamn

Figur 41: Stor gungbräda, Amsterdam

Figur 42: Sittande föräldrar, Göteborg

Figur 43: Lek- och sittbara ljusskulpturer, Malmö

Mer utmanande

Genom att testa gränser och hela tiden våga lite mer ökar barnets självförtroende (Knutsdotter, Olofsson, 1992). Ett lekredskap med möjligheten att utmana brukaren blir mer intressant, i synnerhet för lite äldre barn, än ett redskap som inte bjuder på några utmaningar (Norén Björn, 1977). Att ett lekredskap upplevs som utmanande behöver inte handla om fysiska utmaningar som exempelvis höga höjder, det kan även vara psykologiska utmaningar med något som ser otäckt ut men är roligt just därför (Hansen Sandseter, 2010).

Till följd av säkerhetsreglerna finns det bestämmelser för exempelvis hur hög den största fallhöjden får vara vilket påverkar utmaningsfaktorn hos lekredskapen. Tankar om ett lekredskap som ser ut att vara förbjudet att använda men i själva verket är tillåtet att använda för att öka tjuvningen med leken skulle kunna vara ett angreppssätt för att få in mer spänning i leken samtidigt som säkerhetsaspekterna uppfylls (Hultström, 2012).

Passa barn i olika åldrar samt även tilltala vuxna

Att locka föräldrar att delta i leken är en svår aspekt då det snarare ligger hos personen än lekplatsen om detta ska ske. Det finns däremot designaspekter som gör lekplatser mer attraktiva för den vuxne brukaren.

När det kommer till vuxna är det stor skillnad på hur män och kvinnor använder lekplatsen och huruvida de deltar i leken eller ej. Kvinnor besöker lekplatsen i högre utsträckning än män, medan de män som besöker lekplatsen deltar i leken oftare än vad kvinnor gör (Dahl Refshauge, 2012). Överlag är vuxna besökare av lekplatsen passiva och upprepade gånger har bänkar och sittplatser beskrivits som den huvudsakliga attraktionspunkten för de vuxna (Woolley, 2008).

Att ha flera lekmöjligheter såsom lekredskap, vegetation och topografi är viktigt för både barn och vuxna. Ett varierat utbud av lekredskap är främst uppskattat av de män som deltar i leken (Dahl Refshauge, 2012). Kvinnor däremot tenderar att föredra lekplatser där de har möjlighet att socialisera med andra vuxna (ibid). Ett tillvägagångssätt för att inkludera den vuxne i leken skulle kunna vara att inkorporera bänkar i lekredskapets design.

Under dygnets mörkare timmar används lekplatser i hög grad fortfarande, men nu av ungdomar (Rannberg & Blomberg, 2012). Genom att arbeta med belysning på lekplatsen, och belysning inkorporerad i lekredskap, kan mervärde ges lekplatsen nattetid när ungdomarna vistas där.

Exempel på lekredskap / installationer
inkorporerade med landskapet.
(Redovisning av bildmaterial från
vänster till höger.)

Figur 44: MFO park, Zürich
Figur 45: Stensulptur, Nimis

Figur 46: Äventyrsbana i trädkronorna,
Amsterdam

Figur 47: Teardrop park, New York
Figur 48: Klätterstruktur invid
trädstam, Köpenhamn

Figur 49: Stenlabyrint, Kungsbacka
Figur 50: Omgärdad trädkrona, Zürich
Figur 51: Salixkoja, Göteborg

Figur 52: Små gång- och cykelstigar
genom buskage,
Köpenhamn
Figur 53: Tunnellek, Köpenhamn

Lekredskap inkorporerade med landskapet

Som tidigare nämnt finns det flera studier som visar på en positiv effekt av att kombinera lekredskap med vegetation och topografi (Mårtensson, 2004; Jansson, 2009; Dahl Refshauge, 2012). Speciellt gynnsamt är det med lekredskap i kombination med naturliga element som ger barnet möjlighet att hitta funktioner självt och interagera med omgivningen (Jansson, 2009).

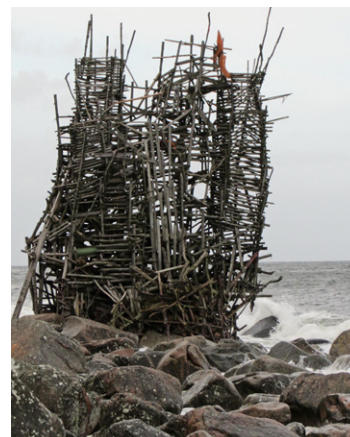
För att alla som besöker offentliga lekplatser ska kunna tillgodose sig av fördelarna som följer av vistelse i naturmiljöer är det viktigt att vegetation och topografi inkorporeras med lekplatsens design och inte enbart är en del av omgivningarna (Dahl Refshauge, 2012). Dahl Refshauges (2012) studier visar att i synnerhet barn som själva besöker lekplatsen sällan letar upp externa möjligheter som vegetation och topografi om det inte finns i lekplatsens absoluta närhet. Genom att aktivt integrera sådana element direkt i lekplatsen kommer de att få en ökad användning. Viktigt att poängtera är att det inte enbart räcker med att inkorporera naturliga element för att få ett ökat användande. Det är hur de läggs till som är det viktiga. Genom att skapa inbördes förhållanden mellan lekredskap och mellan lekredskap och natur gynnas fantasilek och leken får bättre förutsättningar för att pågå under en längre tid (Jansson, 2009). Lekredskap med platsspecifika kvalitéer eller som utgår ifrån själva platsen skulle kunna skapa än mer välfunktionerande lekplatser (ibid).

Landskapselement påverkar den fysiska aktiviteten hos barn vilket i sin tur förbättrar deras motoriska färdigheter som balans- och koordinationsförmågan (Fjærtøft, 2004). Nivåskillnader skapar en större dynamik i leken då barnet kan röra sig mellan olika höjder (Fjærtøft & Sageie, 2000). Om kuperad terräng kombineras med andra element såsom lekredskap och vegetation ökar sannolikheten för att en högre grad av fysisk aktivitet uppstår, framförallt spring upp och ner för slänten (Dahl Refshauge, 2012). När lekredskap, exempelvis rutschkanor, inkorporeras med en kulle blir lekmöjligheterna större då barnen kan använda sig av antingen redskapet eller själva kullen för att ta sig upp till dess högsta punkt (Norén Björn, 1977; Dahl Refshauge, 2012). Möjligheten till reträtt om utmaningen känns övermäktig är också stor då barnet enkelt kan gå ner för slänten igen (Norén Björn 1977). De positiva effekterna i form av tillgång till löst material (Nicholson, 1971) som följer med ett brett växtval är också en viktig aspekt att ha i åtanke som talar för inkorporering av landskapselement i lekredskap och lekplatser.

Problem som uppstår när lekredskap ska inkorporeras med landskapet är ofta ur säkerhetssynpunkt. Dels får träd, buskar och stenar inte stå för nära utrustningen och konstruktionen måste stå på ett plant underlag för att uppnå korrekt fallhöjd (Berggren, 2009). Naturen är föränderlig, vilket i avseende av tillgången till lösa material ses som något positivt (Nicholson, 1971). Detsamma gäller inte när det kommer till säkerhetsaspekter. Ett lekredskap skulle kanske kunna byggas runt en trädstam, OM trädstammen inte växte så att mellanrummet mellan den och lekredskapet riskerade att ändras (Berggren, 2009).

Exempel på lekredskap / installationer utan en uttalad funktion. (Redovisning av bildmaterial från vänster till höger.)

Figur 54: Klätterstockar, Göteborg

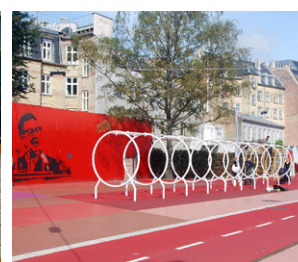
Figur 55: Träskulptur, Nimis

Figur 56: Klätterlek på stockar, Göteborg

Figur 57: Lekskulpturer, Köpenhamn

Figur 58: Lekskulptur, Köpenhamn

Figur 59: Insida av lekskulptur, Köpenhamn

Figur 60: Lekbara skulpturer, Stockholm

Figur 61: Spirallekplatsen, Malmö

Figur 62: Mirror house, Köpenhamn

Figur 63: Lekskulptur, Malmö

Lekredskap utan en uttalad funktion

Lekredskap med en uttalad funktion, det vill säga 'klättra här', 'åk ner här', 'lek fantasilekar här', leder till enkelriktat användande (Norén Björn, 1977). Lekredskap som däremot har en mångsidig outtalad gestaltning ökar användningen och lekmöjligheterna på dem (Gramza et al, 1972).

Gramza et al gjorde 1972 en studie av hur komplexiteten hos ett lekredskap påverkade leken. I denna studie visade det sig att barn föredrog lekredskap som har den största komplexiteten och ett utseende utan givna förutsättningar. I studien jämfördes tre olika lekredskap vars fokus låg på klätterlek. Det mest grundläggande klätterredskapet var utformat som ett enkelt konstruktions- skelett med enbart ribbor, det andra hade fått en klätternvägg tillagd och det tredje hade kvar sin enkla konstruktion men hade även fått en mindre klätternvägg samt andra element som klätterrep och viloplattformar. Genom att studera leken på nämnda klätterställningar visade det sig att det sista alternativet; en enkel konstruktion med många multifunktionella element resulterade i den mest varierande leken hos barnen. Det minst använda alternativet var klätterutrustningen med ett statiskt utseende i form av enbart en klätternvägg. Tillägget av klätternväggen tog bort den grundläggande friheten och lekmöjligheterna som fanns hos det enkla konstruktions-skelettet.

Huruvida ett lekredskap klassas att ha en uttalad eller en outtalad funktion är högst tvetydigt och bygger på designerns individuella bedömning (Dahl Refshauge, 2012). Liknande resultat har funnits vid studier av lekskulpturer (Norén Björn, 1977). Skulpturer som inte föreställer ett specifikt objekt klättras på och hasas nerför och möjligheten att själv hitta sin egen väg upp och ner är särskilt lockande (ibid).

Nackdelen med lekredskap utan givna förutsättningar är att de kan vara svårarvända för vissa barn. Detta gäller särskilt barn som inte ingår i en grupp. Barn som leker ensamma på lekplatsen har, generellt sett, lättare att leka på lekredskap med tydligt definierade funktioner (Dahl Refshauge, 2012). Det är således värdefullt att blanda lekredskap med uttalade funktioner tillsammans med lekredskap utan givna förutsättningar på lekplatsen.

Exempel på unika lekredskap.
(Redovisning av bildmaterial från
vänster till höger.)

Figur 64: Lekplatsen Plikta, Göteborg
Figur 65: Spindellekplatsen, Malmö

Figur 66: Lekplatsen Plikta, Göteborg

Figur 67: Gulliverlekplatsen,
Valencia
Figur 68: Sollekplatsen, Malmö

Figur 69, 70: Gulliverlekplatsen,
Valencia
Figur 71: Sagolekplatsen, Malmö

Figur 72: Spindellekplatsen,
Malmö
Figur 73: Tornlekplatsen,
Köpenhamn

Unika lekredskap

Lekplatser som gestaltats kring en större helhet med multifunktionella redskap har visat sig användas mer än lekplatser med traditionell utrustning (Brown & Burger, 1984; Jansson, 2009). Viktigt att påpeka är att utformningens helhet och samspelet mellan lekutrustningen är det viktigaste även på dessa lekplatser (Norén Björn, 1977; Brown & Burger, 1984). Det är ofta fantasilekar som äger rum på lekplatser med unika lekredskap (Pellegrini, 1987).

Konkreta exempel där unika lekredskap används är i Malmö där större stadsdelslekplatser utformats kring ett tema som djur, former, rymden etc. Kritik som riktats mot temalekplatser och unika lekredskap är att utseendet snarare vänder sig till de vuxna än till barnen (Pellegrini, 1987). Miljöer som uppfattas som tilltalande för lek av vuxna är inte alltid tilltalande för lek hos barn (Jansson, 2009). Däremot är det av stor vikt att lekplatsen tilltalar den vuxne då många barn inte besöker lekplatser utan en vuxens sällskap (Dahl Refshauge, 2012). Platsspecifika lekredskap är ofta dyra och används därför främst på större lekplatser med många besökare.

Att en lekplats har ett unikt värde eller egenskap gör att dess popularitet ökar, detta är synnerligen intressant i de fall då lekplatsen främst består av lekredskap (Jansson, 2009). Dock skall man inte enbart förlita sig på lekredskap när en lekplats gestaltats, hur unika och spännande de än är (ibid). När det kommer till lekredskap är det främst nyhetsvärdet som lockar hos dem (Gramza et al, 1972). När ett nytt lekredskap introduceras har det i regel en betydligt högre popularitet de första veckorna jämfört med kommande (ibid). Temalekplatser hamnar enligt mig i kategorin utflyktslekplatser då stor omsorg lagts vid deras gestaltning och lekredskap. En utflyktslekplats förväntas locka långväga besökare (Göteborgs stad, 2012), och för den som inte bor nära lekplatsen behåller lekredskapen sitt nyhetsvärde då de inte besöks så ofta.

*Exempel på lekredskap / material med
möjligheten att förändra. (Redovisning
av bildmaterial från vänster till höger.)*

Figur 74: Snurrande skulptur, Malmö
Figur 75: Vattenlek, Göteborg
Fotograf: Göran Andersson

Figur 76: Fasadmålning med tavelkrita,
Höör
Figur 77: Sandlek, Göteborg
Figur 78: Ljudlek, Karlstad

Figur 79: Byggbara kuddar, Malmö
Figur 80: Egenbyggd koja, Malmö

Figur 81: Replandskap, Köpenhamn

Figur 82, 83: Bygggleplats, Karlstad

Lekredskap med möjligheten att förändra

Barn vill kunna påverka sin miljö fysiskt och därigenom göra dem till sina (Rasmussen, 2004; Jansson, 2009). Exempel på hur barn påverkar sina miljöer är genom att tillskriva mening till särskilda, gärna undangömda och i vuxnas ögon skräpiga, platser (Rasmussen, 2004). Det är inte enbart naturmiljöer som barn approprierar till sina egna platser. I Janssons (2009) studie av hur offentliga lekplatser används hade barnen i vissa fall sågat och gjort stor åverkan på lekutrustningen. De vuxna såg det som vandalism medan barnen såg det som att de ändrat platsen efter sina egna behov i leken. Nicholson (1971) håller med och menar att barn finner det otroligt begränsande att inte få bygga och göra saker själva. Lekplatserna saknar vatten, eld och levande ting och är istället välstädade, statiska och barnet varken kan eller får påverka miljön. Istället för att barnen får skapa har de vuxna redan gjort det i framtagandet av lekutrustningen och byggandet av den. Barnen blir snuvade på skapandet och går miste om kreativiteten (ibid).

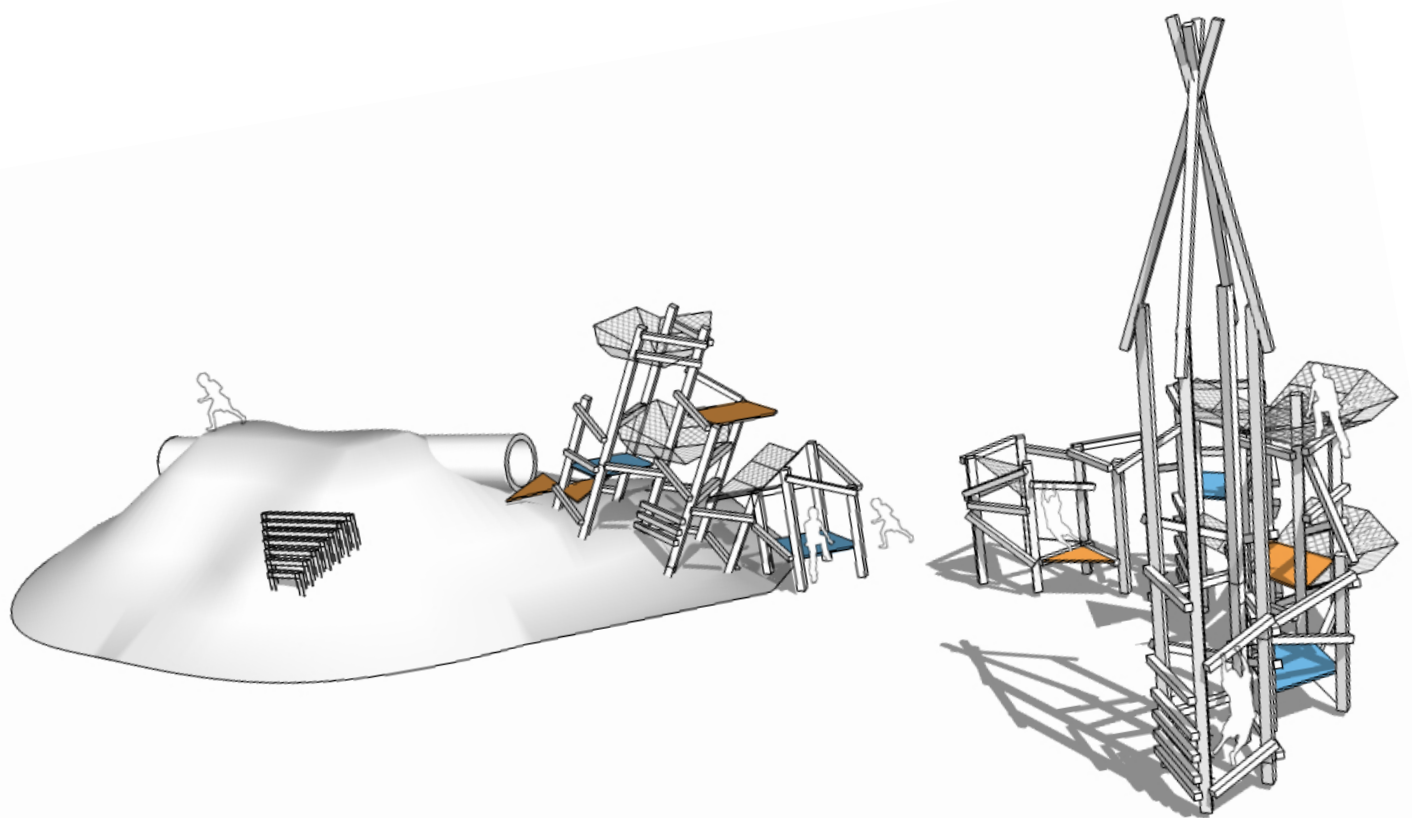
Vikten av att ha tillgång till lösa delar som sand, pinnar, kottar, löv och gärna byggmaterial som plankor och träskivor uppmuntras av Nicholson (1971). Sandlådan är mer eller mindre det enda lekredskapet där barnen själva kan bygga. Norén Björn (1977) återkommer ständigt till vikten av att barn har tillgång till löst material, och att detta är viktigare än vilka lekredskap som finns och hur de ser ut. Vattenlek är bland de mest uppskattade lekarna hos barn och kombinationen av vatten och sand är svårslagbar (Rannberg & Blomberg, 2012). Däremot är skötselaspekten på den här typen av material svår varför vattenlek ofta bortprioriteras (ibid).

Bygglekplatser som är själva essensen av lekredskap med möjligheten att förändra har för tillfället ingen vidare spridning i landet. Personal till lekplatser är dyrt och säkerhetsaspekterna av att barnen jobbar med riktiga redskap oroar, både bland föräldrar och politiker (Rannberg & Blomberg, 2012). Däremot finns en önskan om att återintroducera bygglekplatserna (Staempfli, 2009) för att motverka de många gånger enahanda lekplatser som finns till buds och istället ge barnen själva möjligheten att skapa.

Ett sätt att tillmötesgå strategin om lekredskap med möjligheten att förändra skulle vara att göra lekredskap med delvis lösa och vridbara delar som går att justera av barnen själva. Återigen är det säkerhetsaspekten som försvårar gestaltningen. Ett lekredskap av den här sorten skulle vara görbart, men arbetet för att försäkra sig om att det uppfyller säkerhetskraven i vart och ett av sina lägen är svårare att räkna på än i vanliga fall för ett redskap som är statiskt (Hultström, 2012). Ett mekaniskt redskap av den här typen skulle kunna vara en medelväg för att skapa föränderliga redskap men det skulle fortfarande inte ha samma frihet som skapande med helt egna material utan färdigställda ramar.

Gestaltning av lekredskap utifrån utvecklingsstrategierna

Figur 84: Illustrerande vy över lekutrustningen i ett sammanhang

Val av utvecklingsstrategier

Det går inte att möta alla önskemål i ett lekredskap varför jag valde ut tre strategier att arbeta vidare med. Jag valde att utgå ifrån strategierna 'passa barn i olika åldrar samt även tilltala vuxna', 'inkorporerade med landskapet' och 'utan en uttalad funktion'. Detta eftersom...

Mer utmanande / Passa barn i olika åldrar samt även tilltala vuxna

Då det funnits en tradition av att gestalta lekredskapen åldersinriktat ville jag gå emot detta angreppssätt. Ett lekredskap med allt för stort fokus på att vara utmanande lämpar sig snarare för äldre barn. Då jag inte ville exkludera de mindre valdes det åldersneutrala alternativet före det utmanande. Samtidigt försvinner inte utmaningstänket helt då ett lekredskap som vänder sig till barn i olika åldrar behöver vara utmanande både för de små och för de stora barnen.

Inkorporerade med landskapet

Inför handledningsmötet med Slottsbro tog jag fram material till de konceptblad jag använde som underlag i diskussionen. Bildmaterialet fick jag fram dels genom egna fotografier tagna under utbildningen och dels genom att leta efter inspirationsbilder på internet. Det visade sig snabbt att kategorin 'inkorporerade med landskapet' var svårast att hitta intressanta exempel på. Detta ger enligt mig en fingervisning om att det är en brist på lekredskap som möter den här strategin. En genomgång av produktsortimentet hos flertalet svenska lekredskapsföretag bekräftade antagandet då mer eller mindre det enda lekredskap som kan sägas vara utformad enligt landskaps-strategin är rutschkanor som monteras i slänt. (Tanken på att arbeta med lekredskap som går att anpassa utifrån platsens förutsättningar tilltalade mig också som landskapsarkitekt.)

Utan en uttalad funktion

Då jag länge retat mig på lekredskapens likriktning i utseende kändes den här strategin intressant då 'utan en uttalad funktion' passade väl ihop med tanken om ett lekredskap med ett okonventionellt utseende. Baserat på Norén Björns (1977) studie är kombinationen av rumsskapande lekredskap och natur gynnsamt då det kan resultera i såväl rörelselek som fantasilek. En kombination av strategierna 'inkorporerad med landskapet' och 'utan en uttalad funktion' har potential att öka lekvärdet och användningsmöjligheterna av lekredskapet.

Möjlighet att förändra

Den här strategin var jag väldigt intresserad av att ta mig an i början av gestaltningsskedet och funderade mycket på olika tillvägagångssätt. En tanke var om ett mekaniskt lekredskap med delvis vridbara delar, placerat i skenor som ett tåg på räls för att kunna förflytta det.... Förändrings-strategin valdes dock bort. Jag tycker fortfarande att idén om ett mekaniskt lekredskap är intressant och skulle gärna se att tanken utvecklades. Samtidigt är det lite av en medelväg då ett delvis rörligt redskap fortfarande inte ger barnen fritt utrymme att skapa själva. Det kan också argumenteras att ett lekredskap kombinerat med naturliga element gynnar kreativitet och skaparmöjlighet för barn mer än vad ett mekaniskt lekredskap gör.

Unika lekredskap

Om gestaltungsuppgiften hade varit att rita en ny lekplats hade den här strategin varit väldigt frestande och utifrån den rita en temalekplats. Då jag inte jobbade mot en specifik plats utan mot en produkt som skulle kunna ingå ett försäljningsutbud kändes inte det här alternativet som det mest lämpliga att arbeta vidare med.

Förutsättningar

Val av lekredskap

När strategierna var utvalda var det dags att välja vilken typ av lekredskap som de skulle appliceras på. Valet föll på klätterredskap eftersom dessa är sällan använda lekredskap såvida de inte uppfattas som intressanta eller utmanande varför det blev en utmaning att tillmötesse de behoven i designen. Åldersneutrala klätterredskap är även en bristvara i det befintliga lekredskapsutbudet hos de flesta lekredskapsföretag. Kombinationen av rumsskapande lekredskap, såsom en klätterutrustning, tillsammans med natur är dessutom gynnsamt för leken då det kan resultera i såväl rörelselek som fantasielek (Norén Björn, 1977).

Klienten

Förvisso är utvecklingen av klätterredskapet tänkt att göras för Slottsbro ABs räkning men den huvudsakliga klienten är ändå barn och ungdomar varför gestaltningen utgår ifrån ett barnperspektiv.

Moduler

Eftersom jag varit kritisk till företagets applicering av begreppet modultänk i form av utbytbara komponenter ville jag jobba tydligt med moduler. Främst för att ge planerare större frihet att tänka rumsligt med redskapen.

Sammanfattande mål med klätterutrustningen:

En klätterutrustning med ett okonventionellt utseende utan uttalade funktioner som tilltalar både små och stora barn samt vuxna. Det ska även gå att arbeta flexibelt med klätterutrustningens form för att skapa rumsligheter och möjliggöra inkorporering med landskapet (se figur 85).

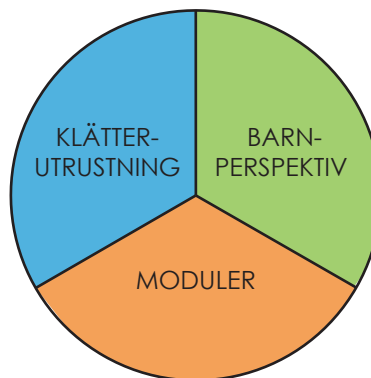
Valda utvecklingsstrategier

Passa barn i olika åldrar
samt även tilltala vuxna

Inkorporerade med
landskapet

Utan en uttalad funktion

Förutsättningar

Figur 85: Mål för gestaltning av lekredskapet

Studiebesök

Som inspiration till gestaltningen har jag gjort studiebesök på lekplatser och konst- och lekutställningar runt om i landet. Två av studiebesöken har varit starkt inspirerande i gestaltungsprocessen och ges en närmare beskrivning för att visa vilka faktorer som inspirerat mig.

Nimis

Kullabergs naturreservat, konstprojekt Nimis, besökt 2011-11-26

Figur 85: Nimis

Jag visste redan tidigt under arbetet att jag ville använda Nimis som inspiration i gestaltningen av lekredskap. Nimis är ett konstprojekt av konstnären Lars Vilks som han uppfört, utan tillåtelse, på en stenig strand i Kullabergs naturreservat i Nordvästra skåne. På sin blogg beskriver Vilks (2012) arbetet med Nimis: hur det startade 1980 och rättsprocesserna som drog igång när myndigheterna fick reda på dess existens två år senare. Vilks bygger fortfarande på Nimis och rustar upp konstverken efter vinter- och höststormar.

Nimis är en samling träskulpturer byggda av allsköns bråte som drivved, grenar och ilandflutna artiklar. Tre av träskulpturerna är byggda som höga torn, upp emot 12 meter höga, och en av träskulpturerna sträcker sig utmed en brant slänt ner från skogen till stranden. I anslutning till Nimis finns ytterligare (illegal) konst av Vilks byggd av betong och sten. För att ta sig till Nimis måste man först vandra genom Kullabergs naturreservat. Viss skyltning till platsen finns i form av pilar målade på stenar och träd. Väl genom skogen följer klättring ner för en brant slänt, där man stöter på det första konstverket, för att slutligen komma ner till stranden där alla skulpturer är samlade. Trots sitt otillgängliga läge uppskattar Vilks på sin blogg att minst 40 000 besökare kommer till Nimis varje år.

Figur 86: Nimis

Anledningen till att jag valde Nimis som inspirationskälla är att det är en plats som fascinerar och lockar många besökare trots, eller kanske tack vare, sin olagliga existens och otillgängliga placering. Nimis är en högst mänsklig produkt men känns ändå naturligt integrerad med sin omgivande miljö. En anledning kan vara att skulpturerna utgår ifrån terrängens förutsättningar.

När jag besökte Nimis en helgdag mitt i november var det inga andra besökare där. Däremot annonseras platsen som ett särskilt intressant utflyktsmål för lite större barn (Barnsemester, 2012 [www]). Säkert utgör tornens spännande utseende, deras placering nära naturen och dess utmanande höjd en lockelse för alla som besöker platsen.

Rum för utelek

Göteborgs Botaniska trädgård, Utställning: Lek i labyrinter,
besökt 2012-07-15

Från den 1a juli till den 9e september 2012 hade kursen "Rum för utelek" sina projekt utställda i Göteborgs Botaniska trädgård. HDK (2012) beskriver på sin hemsida kursen som ett utforskande av naturmaterial för att studera möjligheterna till lek med labyrinter. Gestaltningen är gjord delvis tillsammans med barn och utgår ifrån två bestämda platser i Göteborgs Botaniska trädgård. Resultatet är två lekbara labyrinter till största delen byggda av naturmaterial. Utställningen är temporär, och trots dess korta tillvaro har redan gångstigar trampats upp när jag besöker utställningen, två veckor efter dess invigning. Det är främst mindre barn som lockas av leklabyrinterna. De springer runt, runt på stigarna, leker tittut mellan grenar och kikhål och kryper in i de små hyddorna som finns i anslutning till labyrinterna.

Det var framför allt en av labyrinterna som jag blev inspirerad av under besöket: 'Gömman', som är placerad i en naturlig slänt i en avskild del av parken. Från utsidan ser det ut som ett utdraget getingbo format av tillböjda salixgrenar. För att komma in i dess största rum måste man krypa genom tunnlar i varierande storlekar. I taket i det största rummet är gamla skedar upphängda som klinkar mot varandra när det blåser. Det spännande rummet med skedarna lockar både mig, medföljande vänner och föräldrar att, trots de för vår storlek något trånga tunnarna, kränga oss in i labyrinten.

Jag tror att den främsta lockelsen med 'Gömman' är kombinationen av det större inre rummet där skedarna skymtas och vägen in dit genom trånga små tunnlar. Det jag tog med mig ifrån det här besöket var lockelseaspekten: att se något och vilja ta sig dit och hur små slutna rum och tunnlar tilltalar både barn och vuxna.

Studiebesöket skedde i slutet av arbetet men jag kunde ändå använda mig av inspirationen i slutskedet av gestaltningen.

Figur 87: Skedar i taket på 'Gömman'
Fotograf: Olivia Hallman

Figur 88: 'Gömman' i slänten
Fotograf: Olivia Hallman

Tidiga skisser

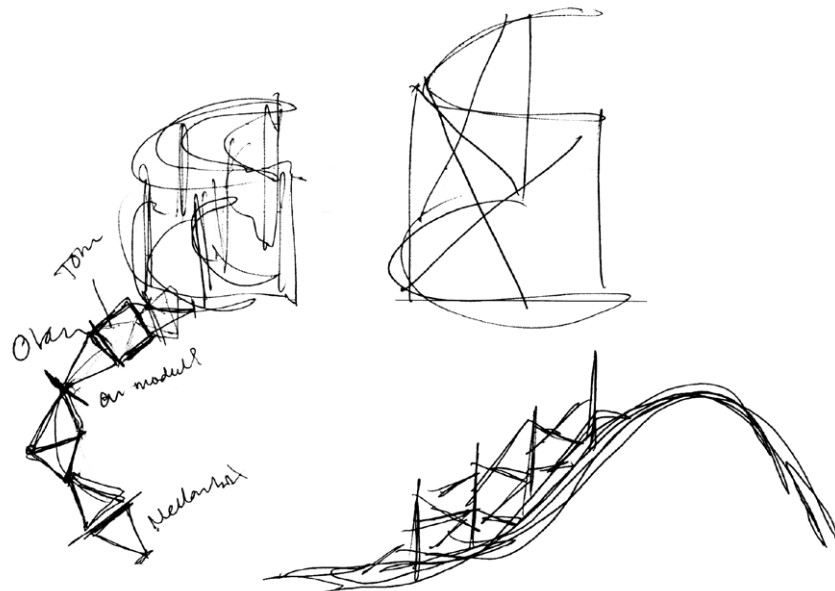
Efter inläsning av merparten av litteraturen och urvalet av förbättringsstrategier gjorts började jag skissa på klätterutrustningen. Jag ville till en början inte låsa mig vid ett materialval utan skissade på klätterredskap med andra uttryckssätt än vad ett träredskap skulle kunna ha (se figur 88).

Figur 88: Exempel på skissande av klätterutrustning

Så småningom blev skisserna allt mer riktade mot en träkonstruktion. Mycket till följd av studiebesöket på Nimis som gjorde starkt intryck på mig avseende den lockelse som uppstår av ett till synes ostrukturerat bygge.

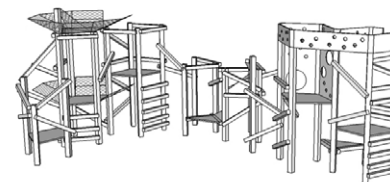
Materialvalet blev slutligen trä då tanken på en till synes ostrukturerad träkonstruktion som fortfarande uppfyllde säkerhetsriktlinjerna kändes som en utmaning att rita. I mesta möjliga mån ville jag undvika raka vinklar och fyrkantiga former för att frångå utseendet som många klätterredskap har idag. Under skissandet kom tanken om att skapa moduler utifrån triangelformer snarare än det konventionella fyrkantsformatet (se figur 89).

Figur 89: Skissande av klätterutrustning utifrån modultänk

En idé som väcktes under studiebesöket hos Slottsbro var den om en lekutrustning som såg mer farlig ut än vad den egentligen är. Många traditionella klätterutrustningar ger intryck av att vara (och är så även) stabila och pålitliga. Kanske för att signalera till föräldrarna att "här är en trygg plats för ditt barn att leka på." Men tänk om man kunde vända på det? Genom att ta in färre ribbor och göra en luftigare konstruktion- ser den då ut att vara farligare/ mer utmanande och därför mer lockande för de äldre barnen? Placeringen av ribborna kan skapa platser att hänga på och få en överblick över området. Färre ribbor gör också att formen inte blir förutsägbar och given, kan detta göra klätterutrustningen mer fantasieggande?

Figur 90: Böjen

Koncept - Idé

Grundidén med klätterutrustningen är att enbart en modul skall kunna användas men att de även fungerar tillsammans. Genom att arbeta med ett tydligare modultänk än vad som görs idag läggs fokus på klätterutrustningens rumsskapande kvalitéer snarare än att det blir ett objekt. Triangelformen som grundstomme utvecklades till romber då ihopkopplandet av trianglarna kändes allt för gyttigt.

Fyra förslag på moduler har tagits fram:

Böjen: Böjen utgörs av tre romber som tillsammans bildar en böjd form. De svängda modulerna kan länkas samman till en böljande våg eller till en halvcirkel för att rama in en plats. (Se figur 90.)

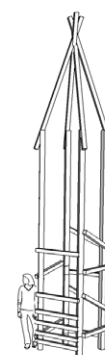
Tornet: Tornet är en hög modul. Den utgår ifrån en romb men höjer sig hela 8 meter till sin översta punkt. Att den kan göras så hög beror på att takreglarna börjar 2 meter över översta vilplan/ståyta och fungerar därmed främst som utsmyckning. Det hade varit intressant att utreda möjligheterna att fästa ett klätterrep i tornets tak. (Se figur 91.)

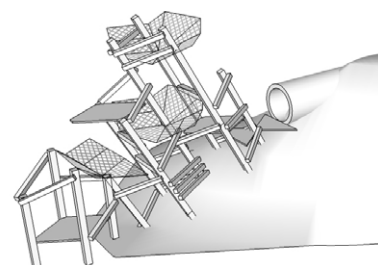
Höjdarn: Den här modulen består av tre romber i en rak form. Det som gör Höjdarn speciell är att den är tänkt att placeras på ett lutande underlag. (Se figur 92.)

Tratten: Tratten är den minsta, och mest flexibla, modulen. Med en högsta höjd på 59 cm kan den placeras i valfritt fallunderlag och valfri lutning. Trattens lekvärd är starkt beroende av hur den placeras i förhållande till det omgivande landskapet. (Se figur 93.)

Figur 91: Tornet

Figur 92: Höjdarn

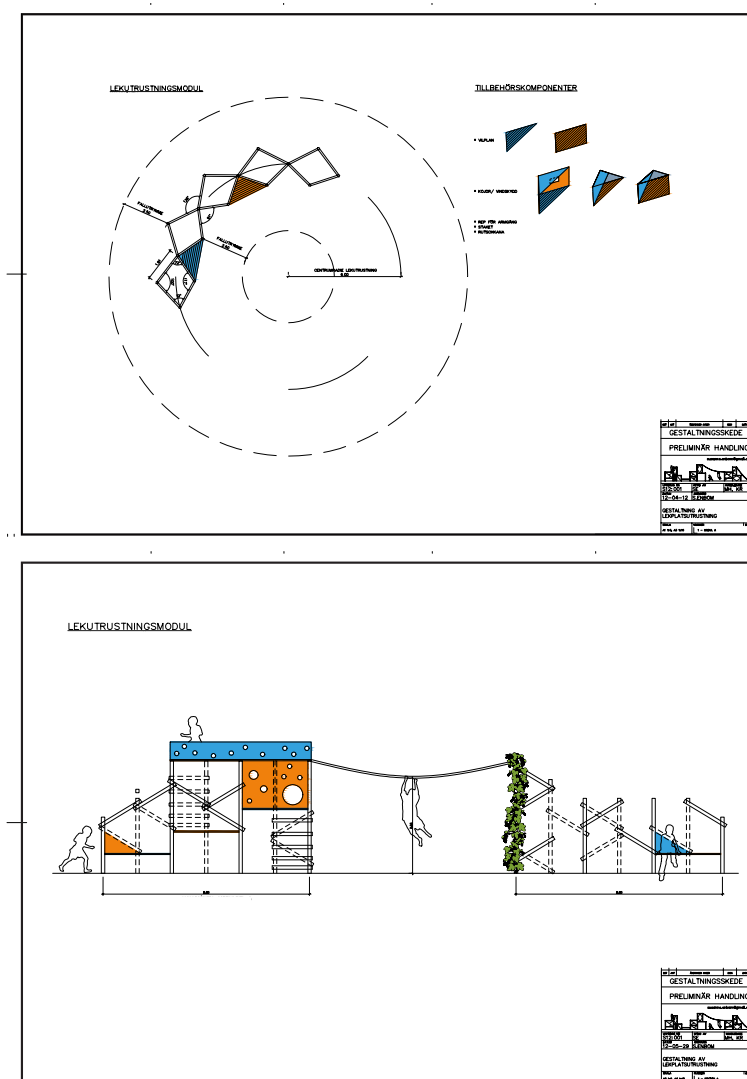

Figur 93: Tratten

Realisering

Då säkerhetsaspekten är en viktig del av lekutrustningar måste mått och vinklar tas hänsyn till i ett tidigt skede. För att veta om gestaltningsidén fungerade var det viktigt att tidigt börja med konstruktionsritningar. Placeringen av stolpar och regler i förhållande till varandra, rombernas storlek etc. har utforskats i många varianter på ritbordet (se figur 94 och 95).

Jag valde att rita vidare på Böjen och Höjdarn med målsättningen att arbeta fram fullvärdiga konstruktionsritningar för dessa avseende säkerhetsaspekter och hållfasthet i konstruktionen. Anledningen till att dessa moduler valdes för vidare utredning beror på att Böjen är stommen i modultänk. Om övergången mellan moduler arbetas fram i konstruktionen av Böjen är det största arbetet gjort. Höjdarn kan ses som en vidareutveckling av Böjen där även aspekten av ett lutande underlag tas med i beräkningarna. Att arbeta vidare med ett klätterredskap som inte står på ett plant underlag och tampas med svårigheterna som uppstår med en lutande fallyta kändes relevant och intressant för arbetet.

Figur 94, 95: Tidiga konstruktionsritningar av klätterutrustning

Arbetsmodell

I samband med skissandet och konstruktionsritandet gjorde jag även en arbetsmodell för att testa skalan på klätterutrustningen.

Att få grepp om skalan, oavsett om det gäller en konstruktion eller en rumslighet, är svårt om enbart ritningar används. Sketchup är otroligt användbart för volymstudier men jag tyckte inte att det räckte i det här fallet. Att se, ta och bygga en skalenlig modell underlättar rumsuppfattningen.

Experimenterande med min arbetsmodell (se figur 96) resulterade i att Böjen blev 3 meter hög med en centrumradie på 6 meter. Modulstorleken utgjordes av tre romber. En längre grundmodul, med tre romber istället för två, hade tydligare rumsskapande egenskaper än vad en kortare hade. En utrustning lägre än 3 meter upplevdes inte som tillräckligt spännande varför det översta nivåplanet placerade på maximal höjd enligt säkerhetsreglerna.

Jag har enbart gjort arbetsmodell av Böjen. Detta främst till följd av tidsbegränsning. Jag tror dock att Böjen var den mest lämpliga modulern att arbeta och experimentera med. Detta då den innehåller samtliga komponenter som övriga moduler har och är därför stommen i modultänket.

Figur 96: Arbetsmodell under gestaltningen för att pröva skalan.

Böjen

Konstruktionsritningar

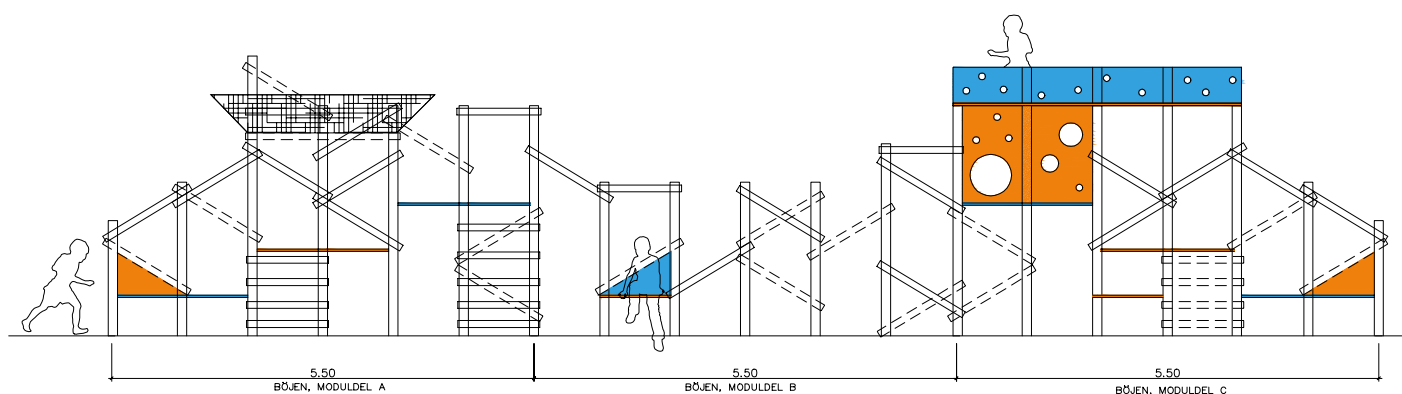
Sektion och plan (se figur 97 och 98).

A4 Skala 1:10

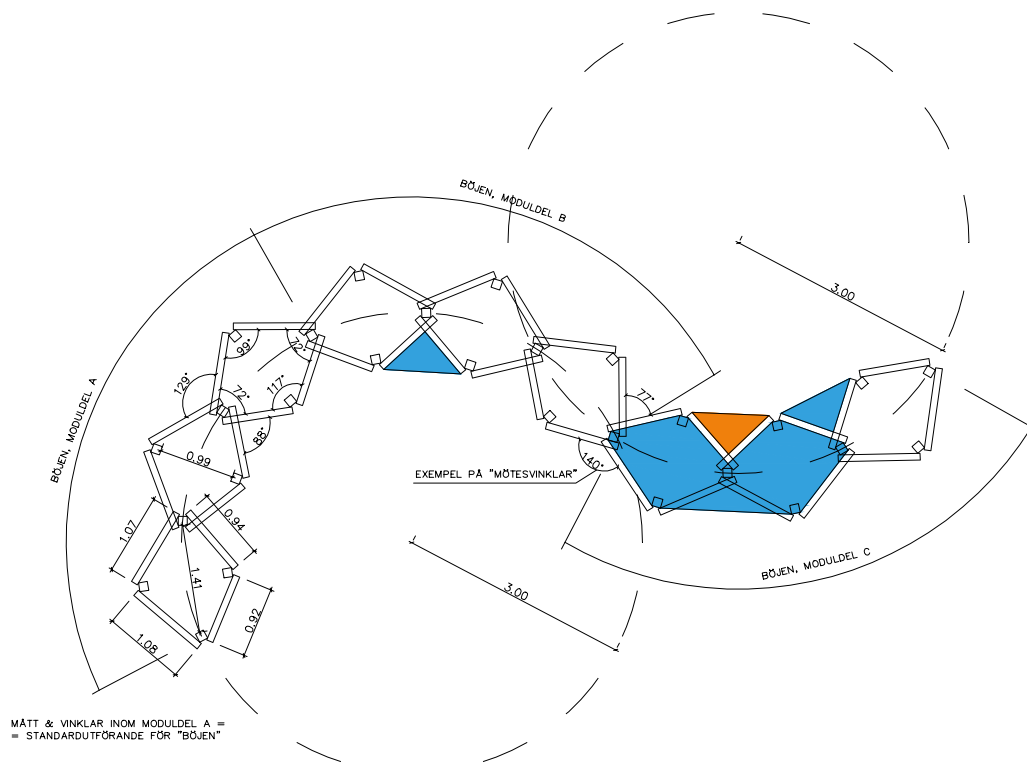
Mått angivna i meter (m)

Anvisningar:

- * Stolpar 120x120mm limträ.
- * Reglar 88x88mm limträ.
- * Infästning sker med genomgående bult.
- * Tilläggskomponenter görs i plywood.

Figur 97: Sektion av Böjen

Figur 98: Böjen i plan

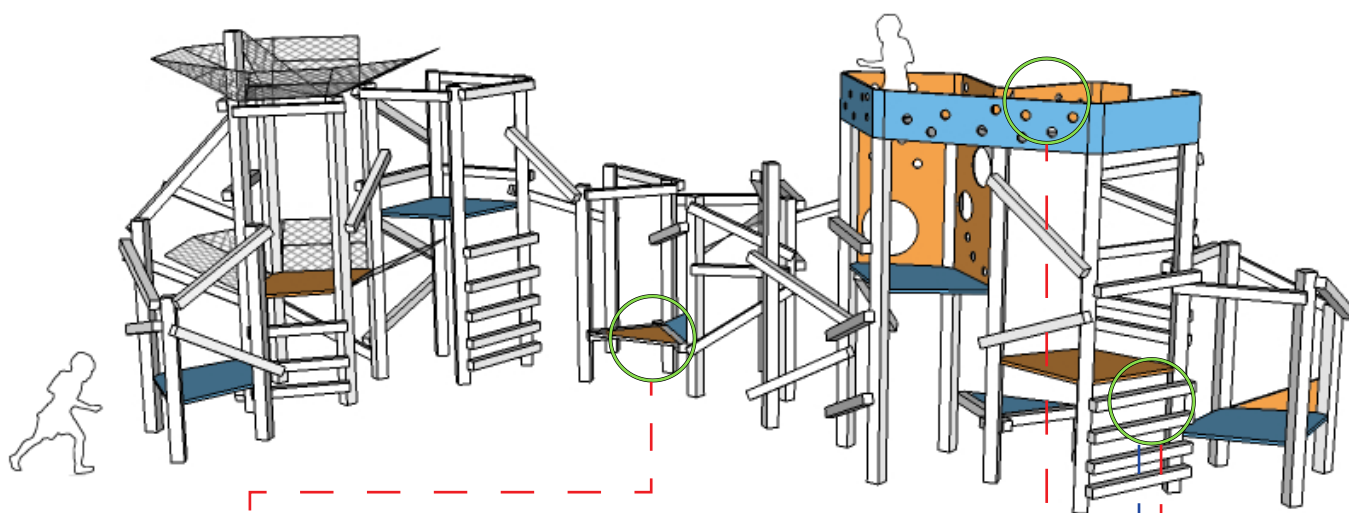
Detaljer i konstruktionen för mervärde i leken

Integrerade sittplatser med och utan ryggstöd i markplan borde attrahera de vuxna. (Se figur 99 och 100.)

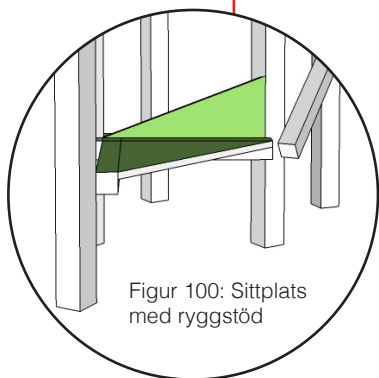
Utskurna hål blir tittuthål för den som kommer högst upp och skapar samtidigt skuggfigurer på marken. Hålen kan även användas som klättergrepp. (Se figur 99 och 101.)

Svårighetsreglerande stegpinnar gör att lekredskapet anpassas för alla åldrar. Är de motoriska färdigheterna inte tillräckligt utvecklade kommer barnet inte högre upp än vad det förmår. Följaktligen är placeringen av reglarna tätare i marknivå och glesare högre upp. (Se figur 99 och 102.)

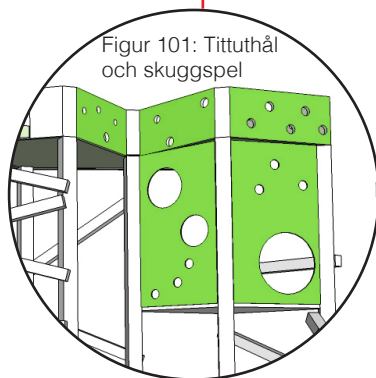
Samtliga detaljer i konstruktionen som ger mervärde för leken återfinns även i Höjdarn.

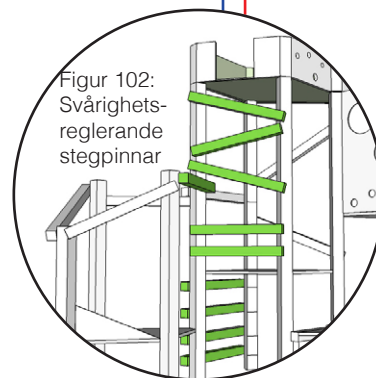
Figur 99: Modell av Böjen

Figur 100: Sittplats med ryggstöd

Figur 101: Tittuthål och skuggspel

Figur 102: Svårighetsreglerande stegpinnar

○ Passa barn i olika åldrar samt även tilltala vuxna

● Inkorporerade med landskapet

○ Utan en uttalad funktion

Höjdarn

Konstruktionsritningar

Sektion och plan (se figur 103 och 104).

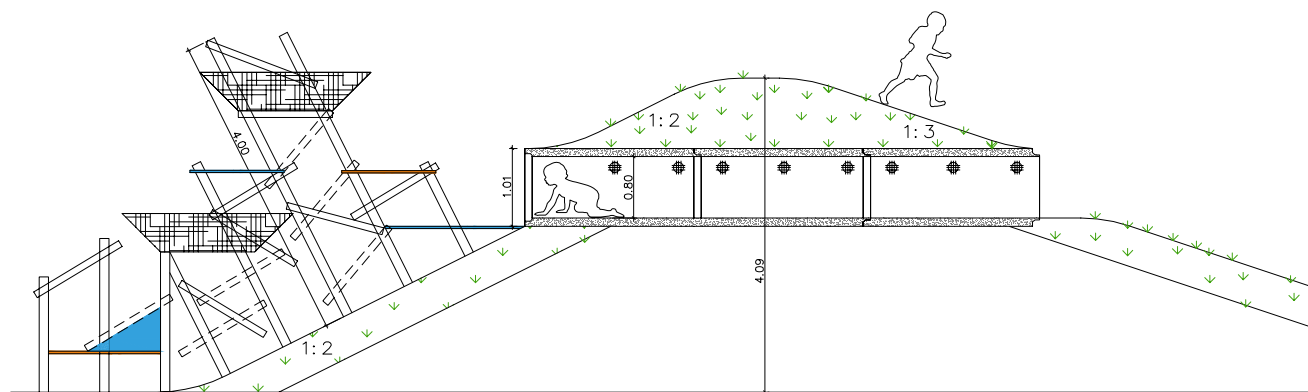
A4 Skala 1:10

Mått angivna i meter (m)

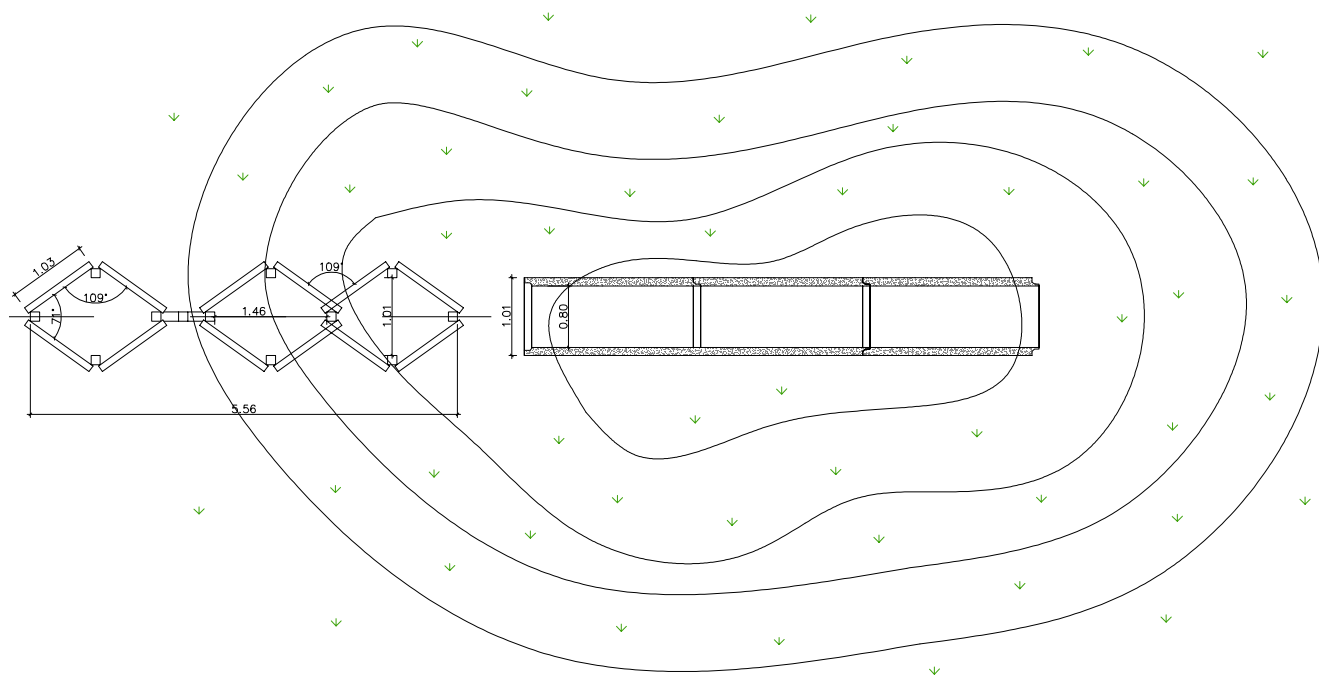
Anvisningar:

- * Stolpar 120x120mm limträ.
- * Reglar 88x88mm limträ.
- * Infästning sker med genomgående bult.
- * Tilläggskomponenter görs i plywood.

En tunnel av prefabricerade betongrör placeras här i anslutning till klätterutrustningen för att visa på hur ytterligare integrering av lekredskap med landskapet kan göras.

Figur 103: Sektion av Höjdarn

Figur 104: Höjdarn i plan

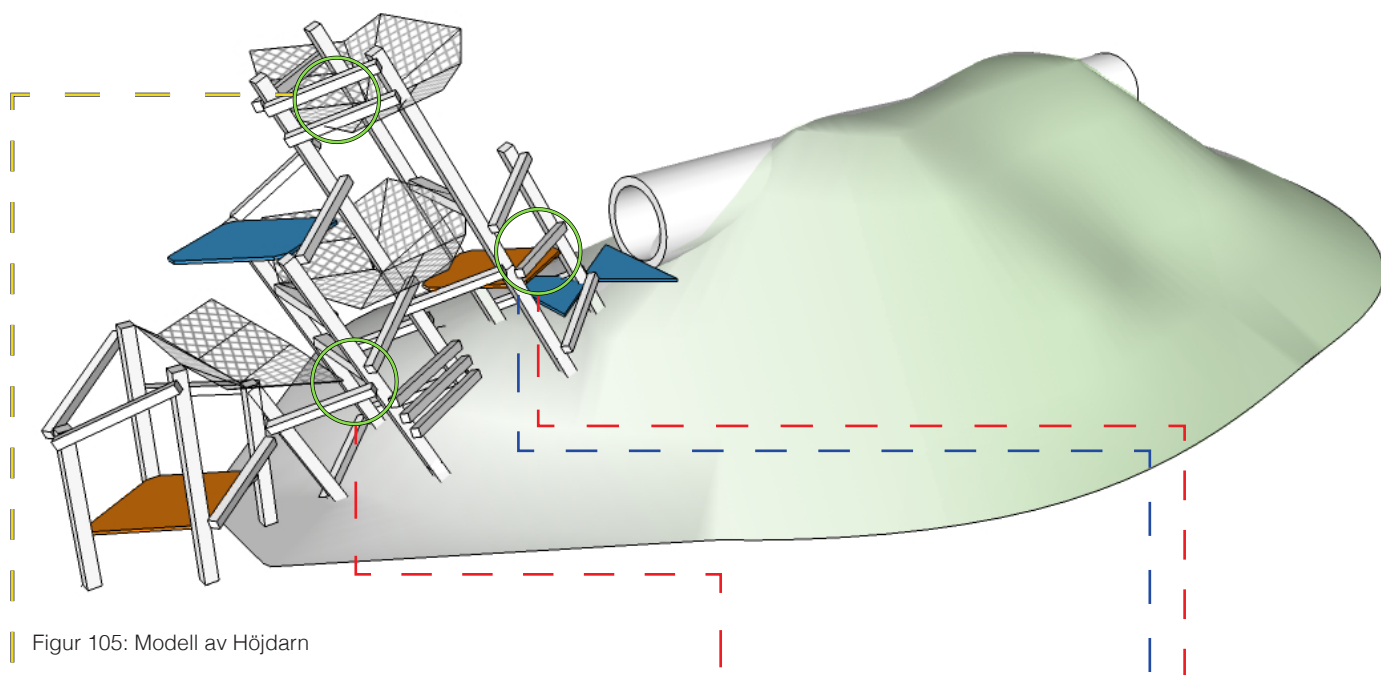
Detaljer i konstruktionen för mervärde i leken

Lekredskapet kan göras högre om fallhöjderna delas av så att det aldrig är mer än 0,6 meter ifrån plattform till fallyta. En skålformad nätkorg stoppar här upp fall ifrån högre höjder. (Se figur 105 och 106.) Under arbetets gång har några exempel på lekredskap placerade på lutande underlag hittats. Dessa har ofta använt sig nät för att dela av höjderna och skapa en fallyta som går parallellt med lutningen varför fallytor av nät kan ses som ett relativt enkelt angreppssätt för att kunna placera lekredskap på lutande underlag.

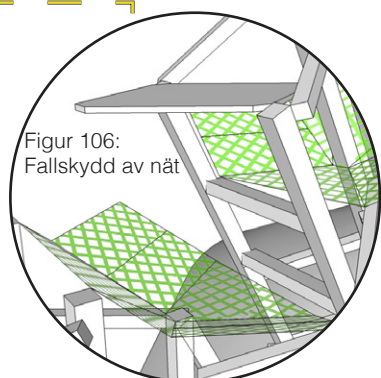
För mervärde även under natten kan belysning fällas in i klätterredskapets ribbor. (Se figur 105 och 107.)

Samtliga ribbor sticker ut 3 cm utanför stolparna. Detta gör att reglarna går att klättra på enbart med hjälp av de små utstickande klättergreppen. En extra utmaning för den som tycker att reglarna är för lättklättrade. (Se figur 105 och 108.)

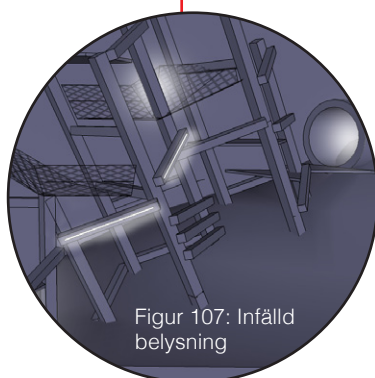
Samtliga detaljer i konstruktionen som ger mervärde för leken återfinns även i Böjen.

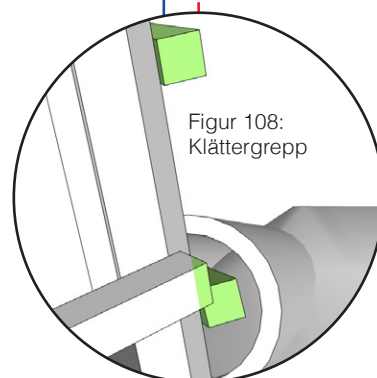
Figur 105: Modell av Höjdarn

Figur 106:
Fallskydd av nät

Figur 107: Infälld
belysning

Figur 108:
Klättergrepp

○ Passa barn i olika åldrar samt även tilltala vuxna

● Inkorporerade med landskapet

○ Utan en uttalad funktion

Diskussion

Metodreflektion

Evidensbaserad design

Tillämpningen av arbetets övergripande metod Evidensbaserad design (EBD) och Evidensbaserad landskapsarkitektur (EBLA) kan synas motsägelsefull i det här arbetet då arbetsmetoden grundats på EBD men kompletterats med konventionella gestaltningsverktyg som skissande, modellbygge och studiebesök.

EBD ifrågasätter relevansen av konventionella angreppssätt för att motivera designbeslut och jag har i arbetet valt att kombinera EBD med just dessa angreppssätt. Jag anser att jag fortfarande har följt EBD och till och med utökat dess relevans just genom att kombinera metoden med konventionella verktyg. Detta då kritik riktats mot EBD som säger att metoden inte ska följas blint då mycket laboratoriekunskap inte är direkt överförbart i praktiken (Fjørtoft, 2004). Mitt gestaltningsförslag kan sägas utgå ifrån vetenskaplig forskning men uttrycket är starkt präglad av de redskap som jag lärt mig under min utbildning till landskapsarkitekt. Avseende studiebesök som referensplats har jag svårt att se hur det kan finnas liknande värden i litteraturstudier. Det hade även varit problematiskt att ersätta modellbygge för utforskning av lekredskapets skala med litteraturstudier då motsvarande värden som nås med modellen är svåra att nå med inläsning av litteratur. I det här fallet anser jag att kombinationen av EBD tillsammans med valda konventionella gestaltningsredskap varit gynnsamt då de bägge angreppssätten inte motverkar utan stöttar varandra.

Avseende EBD's rekommendation att vända sig till flera discipliner för inhämtning av information kan jag tycka att mitt arbete har vissa brister. Förvisso har jag använt mig av litteratur riktad mot förskolepedagogik vid inläsning om barns lek och utveckling. Ändå känns disciplinen försummad då jag trots inläsning om lek, lekformer och utveckling inte läst särskilt mycket om hur den vuxne kan engagera leken/ ge leken en pedagogisk grund. Den här typen av information hade kunnat vara värdefull för gestaltningen av lekredskap. Ytterligare ett bortfall i litteraturstudien är ungdomar. Lekformer och barns utveckling behandlar främst barn upp till 12 år. Jag tror att arbetet hade vunnit på att även utreda ungdomars utveckling och sociala samspel.

Att gestalta ur ett barnperspektiv

I mitt arbete har jag inte gjort egna observationer eller intervjuer med barn utan grundat mina slutsatser om barns lekpreferenser på existerande forskning. Jag är medveten om krocken som uppstår av att försöka gestalta ur ett barnperspektiv utan att göra det tillsammans med barn, enligt barns perspektiv. Familjeterapeuten Jesper Juul (2007, [www]) uttrycker att ***"barn vet vad de har lust med men inte vad de har behov av"***. Avseende utveckling av lekutrustning hade det i mitt fall varit en stor tillgång att tillfråga barn vad de har lust att göra då arbetet till stor del fokuserar på vilka behov barn har och hur de kan mötas. Intervjuer med exempelvis förskole- till högstadielklasser hade gjort mina designbeslut än mer välgrundade. Jag tror trots detta att det är möjligt att skapa lekredskap som barn tycker om utan att intervjua barn. Mina studiebesök där platsernas för- och nackdelar har analyserats tillsammans med existerande forskning om barns lekpreferenser har gett inblick i vilken typ av lekmiljö som barn föredrar. Även Hefts (1988) och Mårtenssons (2004) studier om hur barn använder landskapet med hela kroppen för att skapa starka lekupplevelser har skapat en god grund för att utveckla lekredskap med ett barnperspektiv.

Säkerhetsaspekter

Under arbetet har säkerhetsföreskrifterna som gäller lekredskap beskrivits. I flertalet litteraturstudier och i samtal med personer inom arkitekt- fritidspedagog- och lekredskapsbranchen har standarden bespottats och utmålats som alltför sträng och hämmande. Vad jag främst reagerat på är att standardens syfte är att fungera som en riktlinje för hur lekplatser och lekredskap ska utformas. I praktiken följs den till punkt och pricka i Sverige och ligger till och med som grund för styrande dokument. Säkerhetsstandarden har på ett mystiskt sätt muterat från riktlinje till regel. Samtliga lekredskap på den svenska marknaden är TÜF-certifierade och det är få arkitekter som vågar rita sin egen utrustning med rädsla för konsekvenserna om det skulle ske en olycka. Det finns en rädsla för att säkerhetsregleringen ska öka än mer i Sverige i framtiden. I Japan och USA där säkerhetsaspekten anammats i än högre grad är lekplatser ofta flanerade av en förbudsskylt med påbud som "förbjudet att springa" och "lek sker på egen risk". Är Sverige också på väg dit?

Var fokus placeras i säkerhetstänket är intressant. Så fort det rör sig om en lekutrustning är det otroligt viktigt med vinklar, mått och fallhöjder. När det inte är ett lekredskap kan det vara lite hur som helst. Kan nämnas att vanliga parkmöbler som bord och ibland även bänkar INTE borde bli godkända rent säkerhetsmässigt då deras sitt- och bordyta överstiger högsta fallhöjd utan att de placerats på ett godkänt stötdämpande fallunderlag. Men eftersom parkmöbler inte räknas till lekredskap är det okej att de står i en asfaltyta, även om de står bredvid en lekplats. Att parkmöbler slipper igenom säkerhetskontroller är till följd av att den förväntade användningen av dem inte resulterar i potentiella skador. Ett annat exempel på säkerhetsstandardens dubbelmoral är under vinterhalvåret. Vintertid när marken är frusen finns det (ännu) inget fallunderlag som behåller sin stötdämpande effekt. Då är det plötsligt

okej att utsätta barnen för faran att falla från lekredskapet ner på ett hårt underlag. Även gummimattan som blivit omåttligt populär att använda då den möter kraven på tillgänglighet har enligt mig egenskaper som borde ifrågasättas ur säkerhetssynpunkt. Gummimattan ersätter ofta sandytor på lekplatsen och trots att de har samma stötdämpande egenskaper vid fall är det totalt olika material. Gummimattan är inte eftergivlig, tvärtom har den hög friktion och stannar effektivt upp rörelse. Exempelvis kan en gummimatta under en kompisgunga med många barn ge upphov till stukningar då en liten fot lätt vikas om den fastnar mellan en tung gunga och en sträv yta..

Nu vill jag på intet sätt bana väg för att parkmöbler ska placeras i underlag med stötdämpande egenskaper, att lekplatser ska stängas vintertid eller att gummimattan blir bannlyst. Det jag vill visa på är svårigheten i gränsdragningen om vad som är farligt och acceptansen för när det är okej att utsättas för risker. I ett radioprogram från Sveriges Radio, P1 (2010) diskuterades barndomens historia och programmet tog upp en intressant iakttagelse. Trots att barndomens innehåll ändrats drastiskt på bara tre generationer har barnböckerna fastnat i den idealiserade barndomen. Även nya barnböcker handlar om barn som går vilse och hamnar i äventyr medan verkligheten inte kunde varit mer annorlunda. Dagens barn skjutsas konstant och har mängder med inplanerade aktiviteter, men ingen tid för oplanerade äventyr. Någonstans lever bilden kvar av hur barndomen borde vara men rädslan för den farliga nutiden tar överhand. Vi har blivit trygghetsnarkomaner, på lekplatsen såväl som i samhället.

Med tanke på mängden kritiska röster som höjts om att säkerhetsaspekterna redan nu är för snäva bör säkerheten på lekplatser inte skärpas ytterligare. Arvid Bengtsson (1981, sid. 135) uttryckte redan 1981 sin harm: ***“Vi har fått lekplatsdebatt, lekplatslitteratur och lekplatsnormer, men man behöver inte vara särskilt observant för att konstatera, att det ofta är så och så med leken.”*** Jag instämmer med Bengtsson och tror att säkerhetsaspekterna skulle behöva kompletteras med en liknande samling föreskrifter avseende lek och lekvärden. En skrift med stadgar som exempelvis fördelarna med att låta barnen utmanas, nyttan av kringliggande vegetation och naturlek samt vikten av spänning i lekmiljön.

Figur 109: Min uppfattning om hur stor påverkan olika faktorer har på lekredskapens utseende.

Figur 110: Min uppfattning om hur stor påverkan olika faktorer borde ha på lekredskapens utseende.

Vad baseras utformningen av lekredskap på?

Utseendet på dagens lekredskap kan ses som en kombination av fyra faktorer: tradition, ekonomi, säkerhet samt lek och användning (se figur 33, sid. 52). Däremot är jag av uppfattningen att dessa faktorer har olika stort inflytande över utseendet och utvecklingen av lekredskap (se figur 109).

Under arbetets gång har jag insett att en stor del av lekredskapen har mycket likheter med de första lekredskapen som började dyka upp redan i slutet av 1800-talet. Med andra ord har traditionen av hur lekredskap "ska" se ut en mycket stor påverkan på hur lekredskapen ser ut idag. Huruvida det är rätt eller fel kan diskuteras. Många av lekredskapen har sitt ursprung i gymnastikredskap och är tänkta att locka barn till rörelse, vilket de mer eller mindre framgångsrikt gör beroende på hur de placeras. Traditionella lekredskap har beskyllts för att främst stödja lek av uppreppande karaktär varför de behöver kompletteras av lekredskap som gynnar friare rörelser och lekformer.

Jag tror att ekonomin har en avgörande betydelse för lekredskapens utseende. De större företagens likriktning i utseende med till stor del rättvinkliga, tidseffektiva, lösningar och billiga materialval tyder på ekonomiska anpassningar. Det är givetvis marknaden och efterfrågan som styr, och många gånger ska det vara så billigt som möjligt.

Då lekredskapens grundform i mångt och mycket påminner om sina 100 år äldre föregångare tror jag att säkerhetsföreskrifterna har en mindre påverkan på lekredskapens utseende än vad jag trodde i början av arbetet. Detta då lekredskapen haft ett likriktat utseende de senaste 100 åren och säkerhetsstandarden tillkom först för 30 år sedan. Indirekt påverkar de lekredskapens utseende genom begränsning av mått och vinklar men de omöjliggör inte en spännande och utmanande gestaltning.

Lekredskapsföretagen hävdar att de utgår ifrån forskning och studier om barns lek och rörelse när de designar sina lekredskap. Min uppfattning är att detta säkert görs men att fokus ligger på rörelse snarare än lek. Ett större fokus på lekvärden och användning hade varit önskvärt för framtiden (se figur 110).

Framtida trender?

Synen på lek har ändrats ifrån 1900-talets början och leken har nu fått ett eget värde. De traditionella klätterredskapen som används idag är otroligt snarlika de som började användas kring förra sekelskiftet. Intressant är att försäljningsargumenten för lekredskapen mångt och mycket är desamma som de var för 100 år sedan. Det handlar fortfarande om vikten av att få barnen att röra på sig. Dagens barn har många möjligheter för stillasittande inomhusaktiviteter och lek medan utomhusleken förväntas vara aktiv för att kompensera den stillasittande inomhustillvaron. Många gånger säljer företagen in sina lekutrustningar utifrån denna kompensations teori med motiveringar hur väl lekredskapen trigger rörelse och aktiva lekar. Tävlingsmoment i utformningen blir allt vanligare. Framförallt det senaste tillskottet på lekredskapsmarknaden med interaktiv elektronisk lek

trycker på tävlingsmomentet. Det som talar emot en utveckling av sorten tävlingsinriktad lek är Knutsdotter Olofssons (1992) studier av barn och lek. Hennes iakttagelser visar att när barn leker själva så räknar de inte då det inte är slutresultatet, tävlingen, som är det viktiga utan att leken får fortgå så länge som möjligt. Mindre barn ges fördelar och äldre barn anpassar sin förmåga för att leken inte ska ta slut.

Jag ser egentligen inga negativa aspekter med interaktiva elektroniska lekredskap, så länge inte tävlingstrenden tar över lekmomentet. Tävlingsinriktade lekredskap vänder sig framför allt till äldre barn som kan vara svåra att locka till lekplatsen med traditionella redskap. Så länge som lekutrustningsutbudet är brett och lekplatsen fortsätter att även ha lekredskap med fokus på lek bör den tävlingsinriktade leken betraktas som ytterligare ett sätt att variera lekplatsen. Aktivitetshetsen får ibland för stort utrymme och jag är övertygad om att kommer leken så kommer rörelsen av sig självt med den.

Som en motpol till den elektroniska leken verkar lekredskap som passar med konceptet naturlek att öka. En viss mättnad på färger och effekter märks hos arkitektkåren som tenderar att välja lekredskap med ett mer finstämt utseende (se Bilaga 1).

Ett annat fenomen som uppmärksammas under arbetet är användningen av kända varumärken som utsmyckning på lekredskap. Särskilda spelkaraktärer har börjat synas som figurer på klätterredskap och i form av gungdjur hos vissa leverantörers lekredskapsutbud. Jag ställer mig mycket tveksam till denna utveckling då det känns fel att använda sig av specifika karaktärer på lekutrustningen. Lekredskapsföretaget har troligtvis betalat för att få använda karaktärerna på lekutrustningen, pengar som kunde användas till att förbättra lekvärden istället för att göra produkten dyrare utan att nya lekvärden tillförs. En potentiell risk med att externa företag involveras i utformningen av lekredskap är att de kan ha synpunkter på hur redskapen får se ut då deras karaktärer pryder dem. Det i sin tur kan leda till att den här formen av produktplacering kan vara begränsande för lekredskapens utveckling. Dessutom genererar karaktärerna indirekt marknadsföring av en helt annan produkt, nästan som reklamskyltar på lekutrustningen, vilket i sin tur känns tvivelaktigt. Specifika karaktärer är även relativt övergående trender och ur miljösynpunkt känns det förkastligt att byta lekredskapen mot nya när trenden inte längre är aktuell.

Om utvecklingen av lekredskap fortsätter på samma sätt som tidigare är jag skeptisk till att förhållandena i figur 110 uppfylls. Föreskrifter har bevisligen genomslagskraft för att anamma en aspekt. Jag tror att SS-EN 1176-1177 hade behövt en kompletterande Lekvärdesföreskrift. Med en Lekvärdesföreskrift hade förhoppningsvis förhållandena ändrats mellan vilka aspekter som påverkar utseendet hos lekredskap till "lek och användning"s fördel. Att ta fram en gemensam branchstandard som behandlar de "mjuka" värdena med lekredskap som exempelvis lekvärden har troligen sina utmaningar. Den främsta i svårigheten som jag ser med att skapa en Lekvärdesföreskrift hade varit att definiera vad som är gynnsamma lekvärden och utmaningsfaktorer.

Att gestalta och konstruera lekredskap

Vem är mest lämpad för att rita lekredskap? Är det barnen själva, är det förskolepedagoger som arbetar med barn, är det arkitekter och landskapsarkitekter, eller är det produktutvecklare, ingenjörer och konstruktörer?

Många gånger sker utvecklingen av lekredskap i en konceptgrupp hos lekredskapsföretagen. Produkten testas eventuellt på barngrupper innan den justeras och går ut i produktion. Men det är fortfarande inte barn eller pedagoger som håller i pennan. Mitt intryck är att det många gånger är ingenjören och konstruktören som får sista ordet avseende lekredskapets utseende. Professioner som inte har samma synsätt på gestaltning och rumslighet som arkitekter och landskapsarkitekter. Medan arkitektens fokus brukar ligga på gestaltning och uttryckssätt ligger konstruktörens på funktion och bärighet. Vilken yrkesgrupp som är mest lämpad att rita lekutrustning är oerhört godtyckligt då tidigare nämnda professioner alla har sina styrkor och svagheter. Däremot är jag övertygad om att ett större samarbete än idag mellan arkitekter, landskapsarkitekter, ingenjörer och konstruktörer hade bidragit till lekredskap med större lekvärden och mer variation i utseende.

Huruvida landskapsarkitekter kan rita lekredskap eller ej beror givetvis först och främst på individen: vill man så kan man! Jag skulle däremot inte rekommendera en kollega med samma utbildning som mig att på eget bevåg rita lekredskap. Om gestaltningen och framförallt konstruktionen däremot sker i samarbete med en konstruktör ser jag inga hinder för att våga prova!

Jag angrep gestaltningen av lekredskapet på samma sätt som jag arbetat under utbildningen genom att utgå ifrån redskapets rumslighet och skala, samt hur redskapet relaterade till omgivningen. Att arbeta med moduler för att få fram en helhet var en idé som väcktes tidigt i arbetet. Först avfärdade jag idén som alltför omfattande för att greppa under den avsatta tiden. Men modultänket låg och grodde under skissandet och blev till slut, tillsammans med valda strategier, en utgångspunkt för lekredskapets gestaltning. Från början var tanken att enbart rita ett lekredskap, men i och med modultänket behövdes det fler komponenter för att förklara helheten med min idé. Mina intentioner, att rita lekredskap som uppfyllde både lekvärden och säkerhetsaspekter nådde tyvärr inte ända fram. Avseende höjder och fallytor borde redskapen vara godkända rent säkerhetsmässigt. Avseende vinklar behöver en noggrann genomgång, och säkerligen många justeringar, göras innan lekredskapen skulle kunna bli påtänkta för en TÜV- certifiering. Jag var medveten om att säkerhetsföreskrifterna skulle vara svåra att uppnå men jag hade inte räknat med exakt hur tidskrävande det skulle vara att möta dem. Om mina klätterredskapsmoduler hade haft en mer klassisk, fyrkantig, form hade mängden säkerhetsmässigt ifrågasatta vinklar minskat. Min gissning är att tidsåtgången som krävs för att säkerställa säkerheten hos ett lekredskap utan räta vinklar är så mycket större än för ett rätvinkligt att flertalet lekredskapsföretag inte ser det som ekonomiskt försvarbart att utveckla lekredskap utan räta vinklar utan håller sig till det klassiska fyrkantsformatet.

Att samarbeta med ett företag

Att under gestaltungsfasen samarbeta med ett företag har varit mycket positivt och givande. Jag tror att verklighetsförankringen som följde med samarbetet i form av faktisk applicering av säkerhetsföreskrifterna hade varit svårt att uppnå på egen hand. Dessutom har det varit spännande att se hur ett samarbete mellan en landskapsarkitekt och en konstruktör kan se ut och hur respektive professions kunskaper berikar den andres.

Eventuellt har samarbetet varit hämmande rent utseendemässigt för lekredskapet då säkerhetsaspekterna hela tiden varit närvarande under gestaltungsprocessen. Säkerhetsföreskrifterna omöjliggör inte en spännande design men de försvårar helt klart. Om jag hade arbetat själv finns det risk att säkerhetsföreskrifterna hade blivit allt för överväldigande med följd att lekredskapet fått ett mer, för säkerhetsföreskrifterna, provocerande utseende.

Trots samarbetet kan lekredskapet inte sägas följa säkerhetsföreskrifterna. Däremot har utseendet hela tiden stämts av med en konstruktör och efter justeringar av vinklar och tillägg av fallytor kan det bli godkänt rent säkerhetsmässigt, utan att ge avkall på lekvärden eller uttryckssätt. Just eftersom redskapet är möjligt att justera till säkerhetsaspekterna tycker jag att det blir än mer intressant än vad ett galet, mer provocerande förslag, hade varit. Det slutliga förslaget har provokationer i form av romber istället för ett fyrkantigt format, skiftande vinklar istället för raka och regler som sticker utanför stolparna 3 cm. Dessa, till synes små, avstamp ifrån det traditionella utseendet hos lekredskap har inneburit noggrann lusläsning av säkerhetsföreskrifterna för att försäkra sig om att de går att genomföra rent säkerhetsmässigt.

Min målsättning med att ta fram ett lekredskap var att driva förslaget hela vägen: från skiss-skede till slutresultat där hänsyn tagits till lekvärde, säkerhet och konstruktion som bärighet och infästningar. Till följd av tidsbegränsning nådde jag inte målet helt och hållet då säkerhetsaspekterna inte uppfyllts helt och de mer utförliga konstruktionslösningarna har fått skjutas på framtiden. Med facit i hand var ribban lite väl högt lagd. Då jag inte har någon ingenjörsutbildning inom konstruktionsberäkningar eller likvärdigt hade all information på slutet avseende bärighet, laster, infästningar etc. behövt komma ifrån en konstruktör. Vid ett eventuellt framtida samarbete med framtagande av lekredskap kan jag se att det även är i detta skede när fokus skiftar ifrån gestaltning till säkerhet som ritningen byter händer så att konstruktören justerar utrustningen med handledning från landskapsarkitekten.

Svagheter med lekredskapen

De lekredskap som jag ritat kan i viss mån inkorporeras med landskapets topografi. För att en lekutrustning ska kunna placeras i ett lutande underlag krävs det att lutningen överensstämmer med redskapets föreskrifter varför redskapet inte anpassar sig efter landskapet utan landskapet troligtvis behöver anpassa sig efter lekutrustningen. Även justeringar avseende åtgärder för att skapa ett godkänt fallunderlag krävs, oavsett om underlaget lutar eller ej.

Nackdelen med ett lekredskap som kräver en kulle är att om ytan är platt måste stora jordvolymen schaktas dit. Lekredskap med färdiga fundament används i större utsträckning än platsgjutna så att de kan flyttas mellan lekplatser. En utrustning som inte bara har specialfundament för att kunna stå på lutande underlag, utan som dessutom måste ta med sig det lutande underlaget vid en flytt skulle kunna begränsa dess användande.

I gestaltningen av lekredskap hade jag även velat arbeta mer med att inkorporera lekredskap med vegetation. Tankar fanns om att få klätterväxter att växa på utrustningen. Aspekter som isåfall skulle utretts hade varit hur klätterväxter skulle kunna användas och samtidigt skyddas ifrån slitage. Både själva klätterväxten och växtbädden kräver troligtvis skydd för att växten skall kunna utvecklas, samtidigt som barnen givetvis skall kunna komma åt växten. Avseende växtval får givetvis inte giftiga arter användas, de måste vara snabbväxande och inte förveda sig då förvedning kan ändra storleken på öppningsmått i lekutrustningen. Exempel på snabbväxande klätterväxter som inte är giftiga och inte förvedar sig är: Pipranka - *Aristolochia macrophylla*, Bokharabinda - *Fallopia baldschuanica*, Humle - *Humulus lupulus*

Att utveckla ett lekredskap som kan placeras runt om eller invid en trädstam hade också varit intressant att forska kring. Återigen är det svårigheten att kombinera ett levande material som ändras med en konstruktion som kräver statiska dimensioner.

Styrkor med lekredskapen

Jag tycker att lekredskapets styrkor är att det är ett annorlunda alternativ till dagens utbud av lekutrustning och att det har ett uttalat modultänk. Modultänket ser jag som lekredskapets största fördel då det uppmanar arkitekten att arbeta rumsligt. Det går förvisso att arbeta rumsligt med all lekutrustning genom att ta hänsyn till placeringen men det är i vanliga fall inte lika uttalat.

Många företag hävdar att de arbetar med modultänk vilket jag i arbetet kallar komponenttänk. Detta då förändringarna snarare handlar om färg- och funktionsbyte. För att förtydliga företagens modul- och komponenttänk hade de kunnat kombinera produktbladen med förenklade bilder som visar hur lekredskapet kan länkas samman med andra (liknande symbolerna på sid. 73). Detta hade underlättat arbetet vid ritbordet då tiden inte alltid finns att leta upp varianter på lekutrustningen och utifrån dem plocka ihop en "ny" lekutrustning.

Att lekredskapsföretagen trots allt försöker gynna ett modul- och komponenttänk av lekredskap ser jag som väldigt positivt. Däremot förstår jag om det är svårt att erbjuda allt för stor frihet med moduler då det borde medföra extratillägg för företaget i form av mer konsultation och granskning av säkerhetsaspekter. Jag tror att om arkitekter och landskapsarkitekter ges större frihet att arbeta med lekredskap kommer det leda till mer intressanta lekplatser med bättre lekmöjligheter. Dock behövs det ett mer utvecklat och uttalat modultänk hos prefabricerad lekutrustning för att modulerna faktiskt ska användas. Mer flexibla lekredskap är ett medel på vägen för att skapa intressantare lekplatser, men det ska inte ses som den slutliga lösningen. Fortfarande är placeringen av själva lekplatsen, kopplingen till kringliggande omgivning och arrangemang av vegetation och lekredskap av största vikt.

Av de lekredskapsmoduler som jag ritat tror jag att kanske den minst uppseendeväckande modulen 'Tratten' är den mest intressanta. Om 'Tratten' inte görs högre än 60 cm krävs inget fallunderlag. Om det inte finns krav på fallunderlag kan utrustningen placeras på valfritt underlag, exempelvis i en slänt. Däremot krävs fortfarande 1,5 meter fallutrymme. Kravet på fritt fallutrymme betyder att trots redskapets låga höjd får det fortfarande inte placeras intill ett träd eller en buske. Beroende på om lekredskapet ingår i en grupp kan det däremot placeras närmare andra lekredskap.

Tratten i sin ensamhet tror jag inte har särskilt stort lekvärde. Lekvärdet borde till stor del bero på hur den placeras. Här tror jag ytterligare en utvecklingsstrategi kan finnas: ett lekredskap som är *uttalat* beroende av sin omgivning för att upplevas som intressant. Istället för att satsa på färger och effekter måste man då jobba med helheten.

Utvecklingsstrategier för lekredskap

De utvecklingsstrategier för lekredskap som föreslås i arbetet grundar sig på samtida forskning om hur lekplatser och lekredskap missgynnar snarare än uppmuntrar lekvärden. Strategierna togs fram genom att vända sammanfattande negativa aspekter till motsvarande positiva och utifrån dem formulerades strategier. De sammanfattande negativa aspekterna är tänkta att fånga upp bredden av den kritik som finns mot lekplatser och lekredskap men även om sammanfattningen är tänkt att vara omfattande kan det inte uteslutas att en del kritik fallit bort med den. Utvecklingsstrategierna är kopplade till den sammanfattande kritiken och hade andra punkter plockats ut ifrån litteraturen är det möjligt att utvecklingsstrategierna hade sett annorlunda ut eller blivit fler eller färre.

Utvecklingsstrategierna skulle kunna utvecklas ytterligare genom att arbeta igenom den sammanfattande kritiken en gång till och utreda om utvecklingsstrategierna behöver justeras. Min tro och förhoppning är ändå att de utvecklingsstrategier jag föreslår kan bidra till ökade lekvärden och en mer varierad utveckling av lekredskap.

Källhänvisning

Litteratur

- Andrén, Hans (red.) (2010), *Skötsel och förvaltning av utemiljö*, Stockholm: Grapne Blankett & Tryck
- Axelsson, Björn & Agndal, Henrik, (2005), *Professionell marknadsföring*, Lund: Studentlitteratur AB
- Berge, Birgit, Watsi, Christina & Wikare, Ulla, (2004), *Förskola, skola, fritidshem, tredje upplagan*, Stockholm: Liber AB
- Berggren, Ewa (red.), (2009), *Lekredskap SIS - Swedish Standards Institute*, Göteborg: Intellecta Infolog
- Brett, Arlene, Robin C. Moore, & Eugene F. Provenzo, eds. (1993), *The complete playground book*, Syracuse: Syracuse University Press.
- Brown, James, G. & Burger, Charles, (1984), Playground designs and preeschool children's behaviors, *Environment and behavior*, 16(5), 599-627
- Brown, Robert D. & Corry, Robert C., (2011), Evidence-based landscape architecture: The maturing of a profession, *Landscape and Urban Planning*, 100/2011, 327-329
- Bryman, Alan & Bell, Emma, (2011), *Företagsekonomiska forskningsmetoder*, Spanien: Graphycems
- Chawla, Louise and Harry Heft (2002), "Children's competence and the Ecology of Communities: A Functional Approach to the Evaluation of Participation", *Journal of Environmental Psychology*, 22, 201- 216
- Coninck-Smith, Ning, (2011), *Barndom og arkitektur*, Aarhus: Klim
- Dahl, Refshauge, Anne, (2012), *PlayLab Cph Design and use of public playgrounds in urban green spaces*, Diss. University of Copenhagen
- Andrahandsreferat:** Clements, R., 2004, An Investigation of the Status of Outdoor Play, *Contemporary Issues in Early Childhood*, 5, 68-80.
- Hendricks, Barbara E., ed. (2001), *Designing for Play*, Hants, England: Ashgate Publishing Ltd.
- Edenhammar, Karin & Wahlund, Christina, (2000), *Utan Lek Ingen Utveckling*, Bergs: Grafiska
- Fjørtoft, Ingunn & Sageie, Jostein (2000), The natural environment as a playground for children, Landscape description and analyses of a natural playscape, *Landscape and Urban Planning*, 48, 83-97
- Fjørtoft, Ingunn, (2004), Landscape as Playscape: The effects of Natural Environments on Children's Play and Motor Development, *Children, Youth and Environments*, 14(2), 21-44
- Fröbel, Friedrich (1995), *Människans fostran*, Lund: Studentlitteratur
- Gehl, Jan, (2006), *Life Between Buildings*, Skive: Arco Grafisk A/S

- Grahn, Patrik, (1991), *Om parkers betydelse*, Göteborg: Graphic Systems AB
- Gramza, Anthony F., Corush, Jerrold & Ellis, Michael J., (1972), Children's Play on Trestles Differing in Complexity: A Study of Play Equipment Design, *Journal of Leisure Research*, 4, 303-311
- Halldén, Gunilla, (2003) Barnperspektiv som ideologiskt eller metodologiskt begrepp, *Pedagogisk forskning i Sverige*, 8 (1-2), 12-13.
- Hansen, Sandseter, Ellen, Beate (2010), 'It tickles in my tummy' Understanding children's risk-taking in play through reversal theory, *Journal of Early Childhood Research*, 8(1), 67-88
- Hayward, D.G. Rothenberg, M. & Beasley, R. R. (1974), Children's play and urban playgrounds environments: A comparison of traditional, contemporary and adventure types, *Environment and Behavior*, 6, 131-168
- Heft, Harry (1988). "Affordances of Children's Environments: A Functional Approach to Environmental Description". *Children's Environments Quarterly*, 5(3): 29-37
- Henriksson, Sven Erik & Castenfelt Ronald, (2003), *Säkra lekplatsen: olycksförebyggande utformning av lekplats*, Stockholm- Hammarby: Katarina Tryck
- Herrington, Susan & Studtmann, Ken, (1998), Landscape interventions: new directions for the design of children's outdoor play environments, *Landscape and Urban Planning*, 42, 191-205
- Homburger- Erikson, Erik (1969), *Ungdomens identitetskriser*, Stockholm: NoK
- Jansson, Mårit (2009), *Management and Use of Public Outdoor Playgrounds*, Diss. Alnarp: Sveriges lantbruksuniversitet.
- Knutsdotter Olofsson, Birgitta (1992), *I Lekens Värld*, Berlings: Arlöv
- Leland, Arthur & Higbee Leland, Lorna, (1909), *Playground technique and playcraft*, Springfield Mass, The F. A. Basette Company
- Marhenke, Åke, (2000), Gemensam europeisk standard bygger på dokumentation, *Gröna fakta*, 4/2000, 6-9
- Mårtensson, Fredrika (2004), *Landskapet i leken: en studie av utomhuslek på förskolegården*, Diss. Alnarp : Sveriges lantbruksuniversitet
- Mårtensson, F, Lisberg Jensen, E, Söderström, M & Öhman, J, (2011), *Den nyttiga utevistelsen? Forskningsperspektiv på naturkontaktens betydelse för barns hälsa och miljöengagemang*, Stockholm: Naturvårdsverket (Naturvårdsverket: Rapport 6407)
- Nicholson, S., (1971), How Not To Cheat Children: The Theory of Loose Parts, *Landscape Architecture*, 62(1) 30-35
- Nolin, Catharina, (1999), *Till stadsbornas nytta och förlustande: Den offentliga parken i Sverige under 1800-talet*, Stockholm: Byggförlaget
- Norén Björn, Eva (1977), *Lek, lekplatser, lekredskap - en utvecklingspsykologisk studie av barns lek på lekplatser*, Stockholm: Lekmiljörådet

Norén Björn, Eva (1990), *Våga satsa på leken*, Arlöv: Berlings

Pellegrini, A.D., (1987), Children on playgrounds: A review of "What's out there", *Children's Environments Quarterly*, 4(4), 2-7

Peterson, Ylva (2012), *'Över stock och sten' - Ett gestaltungs-förslag till en naturlekplats Skrylle friluftsområde*, Alnarp: Sveriges lantbruksuniversitet

Piaget, Jean (2006), *Barnets själsliga utveckling*, Stockholm: Norstedts akademiska förlag

Rasmussen, Kim, (2004), Places for Children - Children's Places, *Childhood*, 11(2), 155-173

Staempfli, Marianne B, (2009), Reintroducing Adventure Into Children's Outdoor Play Environments, *Environment and Behavior*, 41(2), 268-280

Wiggin Douglas, Kate & Archibald Smith, Nora (1896), *The Republic of Childhood, Froebel's Gift's*, Cambridge; The Riverside Press

Woolley, Helen, (2008), Watch This Space! Designing for Children's Play in Public Open Spaces, *Geography Compass*, 2(2), 495-512

Åkerblom, Petter, (2000), Barnens rättigheter- vuxnas skyldigheter, *Gröna fakta*, 4/2000, 4-5

Änggård, Eva (2011), Children's Gendered and Non-Gendered Play in Natural Spaces, *Children, Youth and Environments*, 21(2), 5-33

Muntliga källor

Intervjufrågor och svar från olika lekredskapsföretag ang. lekredskap. Alnarp, 2012-02-02 (se Bilaga 1)

Möte ang. lekutrustning, säkerhetsaspekter och produktutveckling med Martin Hultström, konstruktör på Slottsbro, Grums, 2012-02-16

Intervju om bygglek med Janne Rannberg och Kent Blomberg. Parkleken Orrleken, Karlstad, 2012-02-17 (se Bilaga 2)

Elektroniska källor

Barnsemester, (2012), http://www.barnsemester.se/?option=com_attraktioner&func=detail&id=1715&Itemid=55&jen=yes [2012-08-03]

Dac & Life, (2010), <http://www.cphx.dk> , [2010-03-09]

Göteborgs stad, (2012), http://www.goteborg.se/wps/portal/!ut/p/c4/04_SB8K8xLLM9MSSzPy8xBz9CP0os3gjU-9AJyMvYwN3V2cTA6MQPyd_C88AY4sgQ_2CbEdFANL_NRI!/?WCM_PORTLET=PC_7_25KQB2J30GEC402TNBO8IP38F7000000_WCM&WCM_GLOBAL_CONTEXT=/wps/wcm/connect/goteborg.se/goteborg_se/politikoorganisation/organisation/fackforvaltningar/park_natur/akt_n392_plikta_prisas [2012-08-24]

HAGS, (2012), <http://hags.se/> [2012-07-26]

HDK (2012), <http://www.hdk.gu.se/sv/nyheter/2012/rum-lek-i-labyrinter-pa-botaniska> [2012-08-03]

Johnson, Paige, Playscapes, (2012), <http://playgrounddesigns.blogspot.com/> [2012-01-14]

Juul, Jesper (2007), http://www.svd.se/nyheter/idagsidan/barn-och-unga/juuls-tips-var-dig-sjalv_119964.svd [2012-08-24]

Kompan, Kompan's historia, (2012), http://www.kompan.se/Kompan_historia [2012-07-26]

Lappset, (2012), <http://lappset.se/> [2012-07-26]

Monstrum, (2012), <http://www.monstrum.dk/> [2012-07-26]

Richter Spielgeräte, (2012), <http://www.richter-spielgeraete.de/start.html> [2012-07-26]

Socialstyrelsen, Skador bland barn i Sverige, (2010) http://www.socialstyrelsen.se/statistik/statistikefteramne/Documents/Statistik_barn_nov2010.pdf [2012-07-02]

Socialstyrelsen, Skador bland barn i Sverige, (2011) <http://www.socialstyrelsen.se/Lists/Artikelkatalog/Attachments/18247/2011-2-13.pdf> [2012-07-02]

Sveriges Radio, P1, Barnens röst i samhällsdebatten, Ut och lek! Men var? (2010), <http://sverigesradio.se/sida/ljud/2314879> [2012-06-04]

Vilks, Lars (2012), <http://www.vilks.net/index.php?s=nimis> [2012-08-03]

Bilder

Samtliga fotografier och illustrationer är gjorda av författaren om inte annat anges i anslutning till bilden.

Figur 4 på sid. 33 publiceras med tillstånd av Tove Due

Figur 5 på sid. 33 publiceras med tillstånd av Johan Rönngren

Figur 6 på sid. 33 publiceras med tillstånd av Tove Due

Figur 8 på sid. 34 publiceras med tillstånd av Petra Hyllén Cavallius

Figur 9 på sid. 35 publiceras med tillstånd av Martin Hultström

Figur 22 på sid. 42 publiceras med tillstånd av Hasse Johansson

Figur 75 på sid. 64 publiceras med tillstånd av Göran Andersson

Figur 86 och 87 på sid. 71 publiceras med tillstånd av Olivia Hallman

Bilagor

Bilaga 1

2012-02-02, Enkätfrågor och svar från olika lekredskapsföretag
ang. lekredskap 96.

Bilaga 2

2012-02-17, Intervju om bygglek med Janne Rannberg och
Kent Blomberg 100.

Bilaga 1

2012-02-02, Intervjufrågor och svar från olika lekredskapsföretag ang. lekredskap

Företag:

Företagsrepresentant:

1. *Var/hur sker produktutvecklingen hos erat företag:
(intervjuer med barn, marknadsundersökning, beställares (landskapsarkitekters)
synpunkter...)*
  2. *Märker du någon skillnad på lekredskapen (förutom säkerhetsmässiga aspekter) före/efter
införandet av SS-EN-standard (~1980):*
  3. *Är det är det möjligt att ändra lekutrustningen utifrån kundens önskemål?
/Hur arbetar ni för att möjliggöra justeringar?: (ex ändring i färg, montering, extratillägg...)*
  4. *Vilka typer av lekredskap tror du det kommer komma mer av i framtiden?*
  5. *Vilket/ vilka lekredskap säljer ni mest av?*
  6. *Vilket redskap/produkt är din favorit?*
-

Företag: HAGS

Företagsrepresentant: Tove Due

1.
Inne på konceptavdelningen. Lyssnar på kunder. Provar produkter på skolor/ förskolor innan de sätts i produktion.
2.
Inte så många förändringar i utseende. Mer en underhållsfråga. Nu används mer stål i utrustningarna för att det minskar underhållet. Det finns inga pengar till drift.
Standarden satte ribban för leverantörerna så att vi måste leverera säkra produkter.
3.
Ändra färger, rita egna bilder/strukturer, göra egen text.
Ritar om lekutrustning och gör den mer tillgänglighetsanpassad.
(2010 PBL Tillgänglighet)
4.
Ännu mer stål. Underhållsfritt.
Ännu mer tillgänglighetsanpassat.
Mer belysning, ljud och ljus i lekredskapen.
5.
Gungor och klätter. (Rutsch)
(kombinationsklätter med rutsch!)
6.
Jag tycker bäst om de olika Solitära produkterna i Solo. De som kan komplettera en lekplats med det lilla extra.

Företag: Slottsbro

Företagsrepresentant: Daniel Palm/ Christian Morton

1.

Slottsbro är relativt nyligen uppköpt av Kompan och fram tills nu har produktutvecklingen legat hos Slottsbro för Slottsbros produkter och då varit lite långsam. Nu är Kompans produktutvecklingsgrupp inblandade så det ska komma mer nyheter framöver.

Produktutvecklingen är inte styrd av försäljning utan det görs försök att hitta på nya kreativa saker.

Det finns en stark trend att använda trä i lekutrustningen och vi har två sortiment; dels det gamla med hpl och dels ett nyare sortiment där vi bytt ut hpl-skivorna till trä.

2.

-

3.

Vill ha flexibilitet. Kan sätta ihop utifrån vissa givna förutsättningar.

4.

Naturlek!

Integrera elektroniska spel i lekredskapen. Segt att implementera.

Lanserar en produkt. Pratar om den i 1-2 år, sedan får man ketchupeffekt.

5.

Gungor! Klassisk design: 1. Lära sig 2. Gunga högt 3. Hoppa - Möjlighet att utveckla!

Lekställningar

6.

Kompisgungan!

Karusell

Klassisk utrustning- Saker som är för avancerade är bara roligt första gången.

När barnen behärskar dem är de inte utmanande längre.

Företag: KOMPAN

Företagsrepresentant: Petra Hyltén- Cavallius

1.

Tittar på mjuka värden. Utveckling, ålder, TRENDER

2.

Gamla- återanvända gamla telefonstolpar som kantstöd, överliggare etc. STOR skillnad i mängden gifter. De gamla redskapen innehöll mkt arsenik. Nu måste blandningen i tryckinpregnering nog redovisas.

3.

Beror på vilken serie... Färgmässigt lätt. Vissa serier har stora möjligheter till förändring.

4.

Dataspelslek. Tekniska produkter. Den traditionella leken är bra, men kunderna idag vill ha ett större utbud av lekredskap som erbjuder lite mer. (Interaktiv lekutrustning har funnits i tyskland ganska länge.)

5.

Supernova.

6.

Klätternäten

Företag: Lek & Fritid

Företagsrepresentant: Hasse Johansson

1.

Litet företag. (8-9 anställda) Lätt ställa om produktionen. Gör själva produktutvecklingen tillsammans med barn (egna). Har även samarbetat med designhögskolan i Umeå, Piteå. Mycket utvecklar de själva. Håller ögonen öppna för trender.

2.

-

Vanligaste felet på lekplatser?

Felmontering!!! Läser ej monteringsanvisningarna!

3.

Eftersom vi är ett litet företag är det lätt! Extra duktiga på platsspecifika rutschkanor

4.

Enkla! Enkelt, simpelt! Sanningen: kommunen har inte råd med dyra inköp eller dyrt underhåll. Tror vill tillbaka till ursprunget. Gymredskap 60-70-tal kommer nu i ny tappning.

5.

Gungdjur som liknar riktiga djur. Ger ytterligare lekvärde.

6.

"Dagens dubbel" Bravo- dubbelrutschkana- två bredvid varandra.

Företag: Lappset

Företagsrepresentant: Jan Torstensson

1.

Har en hel avdelning i Rovaniemi som handlar om lek. Vi testar i testmiljö och har en barnpanel som får tycka till innan det går i produktion. Samarbete med Lapplands högskola. Studier av barn, rörelse- vad tränas på respektive redskap?

2.

Stora genomslaget 1998. En tid då alla lekplatser skulle rivas. 2008 ändrades reglerna så de blev retroaktiva. Nu åtgärda alla fel, inte bara A-fel. Nej, ingen ändring gestaltning. Mest tekniska anpassningar.

3.

Extremt mycket! Färgval samt mycket anpassningsmöjligheter för ökad tillgänglighet

4.

Skapa träffpunkter mer än renodlade lekplatser.

Samla olika åldersgrupper istf att sprida ut dem/ isolera barnen.

5.

Har varierat rätt kraftigt. Mellanstora kombinationslekar. Gungor

6.

Parkour. Bra klätter och träning!

Företag: Stiliom (Richter)

Företagsrepresentant: Johan Rönngren/ Mattias Fröling

1.

Generalagent för Richter. Tillverkar inget själva, för höga kostnader med TÜF-certifiering.

2.

Richter har funnits sedan 1967. Hilde Richter Spielgeräte (hans mamma).

Small play house- en av deras första produkter

Julian Richter ordförande inom säkerhetsrådet EU. Var bara riktlinjer för säkerhet- lekvärdet skulle gå före. Har gått lite för långt ibland (med säkerhetsreglerna).

3.

Det är möjligt att förändra lekutrustning så tillvida att inte ett nytt TÜV-certifikat krävs. Denna typ av diskussion tas fall för fall med våra kunder.

4.

Idrottslek

Tror inte på dataspel. Det som är mest populärt är sånt som alltid funnits.

Vuxna söker effekter, design. Barn vill ha lekvärden.

Trälek har ett visst taktilt budskap, känna sig fram, följa former, sprickor och kvisthål.

5.

Vi säljer ganska brett över hela produktsortimentet och har inga särskilda produkter som sticker ut mer än andra.

6.

Vilken produkt som helst i sortimentet! Förklaringen ligger i att samtliga Richters produkter har något unikt att erbjuda med stort lekvärde.

Bilaga 2

2012-02-17, Intervju om bygglek med Janne Rannberg och Kent Blomberg (Parkleken Orrleken - Orrholmen)

Anteckningarna är ej renskrivna i kronologisk ordning utan samlade kring ämnen för att få tydligare struktur

Ang. lekplatser/bygglekplatser/ Orrleken

Orrleken byggdes 1968. Fick nationellt pris 2007 för bästa utemiljö. Har ej bara kojbyggande utan växtodling, lådbilsbygge, snickerigrejer, påsk- och julpysselveckstad.

Janne har jobbat på Orrleken sedan 1983.

Nu tycker han att man ska satsa på mötesplatser för alla istf enbart lekplatser. Föräldrar ska intresseras också. Avgörande att föräldrarna vill dit. Sittplatser lockar föräldrar.

Bygglek bra för alla åldrar. Bra könsmässigt [jämn könsfördelning].

Barn som lekt kommer tillbaka med sina barn. Ex en av busarna kommer tillbaka med sina barn.

Ibland är det 250 parklekar i landet ibland 50. Skiftar beroende på politik. En del kommuner lägger EUs säkerhetsnormer på byggleken.

Ang. säkerhet

Janne och Kent ser över den hemmabyggda lekutrustningen och ser till att den är stabil och tillförlitlig. Föreslår ex att lägga till sargkanter vid ramper för att barnen ej ska halka under staketet och ner i marken.

Motsätter sig ej säkerhetstänk men det får ej gå till överdrift.

Säkerhetsnormer har ändrat leken till det sämre.

Allvarliga olyckor på lekplatsen under Jannes tid:

1 armbrott (bygglek, försökte hoppa mellan tornen)

1 benbrott (4-åring nedstångad från taket på gethuset)

annars mest (allvarliga) skrapskador från fall efter spring/cyklande på grus och asfalt.

Området inhägnat med 2,5 m högt staket. Två utgångar ur brandsäkerhetssynpunkt. Ingen utrustning ska ha instängande funktion (brandsäkerhet).

Mest kritik bristande underhåll. Få arkitekter har praktisk kunskap om 'sådär funkar det i verkligheten'.

Ex vattenlek/ sandlek. Vatten + sand är fantastiskt ur leksynpunkt men förödande ur skötselsynpunkt.

Ej rekommenderat på skolgård. Idéerna finns men ej det praktiska tänkandet.

Gummimatta: när det går sönder- och det gör det- hur ska man laga det!?!)

Stenmjöl: fint men sprätter ut i gräset (för stort för att försvinna ner i gräsytan), måste fyllas på. På

vintern när det ska sandas... och på våren när sanden ska tas upp...

Asfalt är fantastiskt. Kul att måla på!

Ang. farliga redskap:

Ger inte ut farliga redskap (obevakat) till vem som helst. Lån av redskap ej åldersrelaterat. Säg en 10-åring som varit med ett par gånger, vet att hen klarar sig och får då låna och sköta sig själv.

Finns de som är 16 som aldrig skulle få låna en hammare...

Skapande verksamhet. Arbetar med riktiga verktyg. Riktiga verktyg ÄR farliga om de används på fel sätt.

"En får aldrig glömma bort hur det var som liten."

Ang. bygglekplatsens utveckling/ historia

När det började -68 var det utflyktslekplats. Folk åkte hit från långa sträckor. Fick nästan slåss om virket.

-Byggtrender

70-tal: sommarstugedrömmen

Var och en byggde sin koja med snedtak och veranda, tom dörrar och hänglås.

80-90-tal: äventyrslek

Högt, stort, hängbroar

Nu: mindre och mindre stora barnskaror som är ute. Inte samma vilja att bygga. Men vi vet att så fort vi går ut och är med så vill barnen bygga.

Nu kommer barnen en gång i veckan. Förr kom de varje dag i veckan. Nu har de engagemang i så mycket grejer, bor ev på två olika ställen- kanske fanns förr också men inte i samma utsträckning.

Förr anordnade vi fotbolls/tennisturneringar. Nu finns inte intresset för det görs redan någon annan stans. Behöver inte bygga ramper själva, finns nån annan stans - professionellt uppfört.

Nu skjussar föräldrarna, barnen tar sig längre än förr. Samhället mer nischat. Är du fotbollskille är du fotbollskille. Förr tog man skateboarden till innebandyn.

Uppmuntrar föräldrar att vara med och bygga. Mest föräldrar till de yngre barnen som är med och hjälper. Föräldrar med pga olika omständigheter (punktmarkera sitt 'problembarn')

Alla barn har inte allting med sig. Massa barn behöver vuxenstöd. Kan inte lämna dem 15 min utan konflikt...

Ang. val av projekt att bygga:

Vi är med och styr lite, men mycket i samråd. Bestämt att vi (vuxna) inte ska bygga något fyrkantigt. Bygger trekantigt, lutande, femkantigt för att inspirera. Barn bygger som de ser.

Barn idag har ingenstans att vara. Bästa lekutrustningen på lekplatsen: tallbuskage!

Eget rum inne bland grenarna, plats för tonårsspelet mellan tjejer och killar. Innan datorn kom hittade vi alltid porrtidningar där, nu ölburkar och tjuvrökta fimpar inne i buskaget.

När det blir för stökigt nyper vi direkt! Men på rätt nivå så funkar det!